

3 1761 07885654 9

270

0511/16

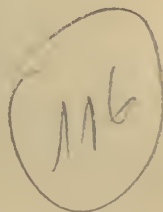
KOLOZSVÁR

KERESKEDELME ÉS IPARA

TÖRTÉNETE.

IRTA:
MUZSNAI ÜRMÖSSY LAJOS.

Ára 2 frt.

KOLOZSVÁR, 1898.

ÜRMÖSSY LAJOSTÓL KORÁBBAN MEGJELENTEK:

„*Az Erdélyi Nemzetiségek.*“ (1886.) 116 lap. Ára 40 kr.

„*Tizenhét év Erdély Történetéből.*“ (1850—1860.) 2 kötet. 720 lap. 1898. Ára : 6 forint.

Megrendelhetők : *Kolozsvártn a szerzőnél, ki azokat az ár beküldése után, bérmentve küldi meg.*

Ugyancsak szerzőtől a tél folyamán sajtó alá kerül :

„*Az Erdélyi Hirlapirodalom*“

— több kötetre terjedő — kéziratának az első kötete.

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

<http://www.archive.org/details/kolozsvrkeresk00rm>

KOLOZSVÁR
KERESKEDELME ÉS IPARA
TÖRTÉNETE.

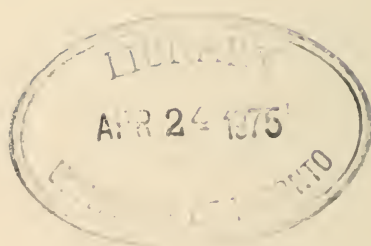
IRTA :
MUZSNAI ÜRMÖSSY LAJOS.

Ára 2 frt.

KOLOZSVÁR, 1898.

HF
3150
C47U4

Tartalom:

	Lap.
ipar és kereskedelem története hazánkban	1
A kolozsvári ipar- és kereskedelem története	9
A 18—19-dik század kereskedelme és ipara	39
Természet-barát	57
Az iparkamara munkálkodása	59
Az Első Erdélyi Országos kiállítás	63
A heti lap	73
Az ipar átmeneti évei (1860—1870)	79
Kereskedő Társaság	83
Tíz év alatti haladás (1870—1880.)	99
A legújabb évek (1880—1898.)	109
A kamara tisztviselői	151
A kereskedő-ipar üzletek (1898-ban)	163
Ipar	171

ELŐSZÓ.

A közszükségletnek nem csak akkor teszünk hasznót, ha oly tárgyat dolgozunk fel, mint a miről más még nem irt, — ilyen volt ezelőtt négy évvel kiadott Erdély újabb Története czimű munkám. — De szolgáljuk a komoly ismeretterjesztő irodalmat akkor is, ha összevonva előadjuk azt, a mit mások részletes terjengős leírásban tevének meg.

Ne új részleteket várjon tehát az olvasó, hanem dióhéjba szorított tömör előadását városunk kereskedelme-iparának, mellőzve minden fölöslegest, a mely megnehezitené a kép áttekintését. Szándékom volt városunk kulturájára kiterjeszkedni, de a terjedelmesség kikerülése mián, az erre vonatkozó kézírataimat félre tetém.

És hogy végül arról szóljak, miért nyomtatám munkámat más város nyomdájában?... Feleletem az: mert városunkban nincs könyvkiadó vállalkozói szellem és aránylag drágák a nyomtatványok. Köszönetemet kell nyilvánítanom Gálffy Bálint nyomda üzletvezető urnak, hogy ily jutányos árban és csinnal állitá elő munkámat.

Bizva a kolozsvári közönség irodalom pártolásában, mely a tolla után élöket támogatni szokta, bocsátom munkámat — közhasználatra.

Kolozsvár, 1898. szeptember hó.

Urmössy Lajos.

Ipar- és kereskedés története hazánkban.

Az ipar és kereskedés sok akadályokkal küzdve, foglalta lassan-lassan el a tért Európaszerte. Hogy hazánkban sem ment ezen térfoglalás gözerővel, az önként értetik.

Valahányszor egy nemzet megszorulván ősi határai közt szűkségből, vagy belvillongások és háboruságok miatt, avagy hódítás, zsákmányolás és foglalásvágyból lakhelyét elhagyva, a földteke más részén állandóan telepedik meg: vallását, erkölceseit, törvényeit és szokásait hozza a szerzett tartományba és az új égöv alá plántálja.

Bizonyítják ezt a régi görög államok. Szűk határaik a növekedő néptömeget nem tarthatva el, távoli világrészekben gyarmatokat alapítottak, szokásaikat oda is elvitték. A római gyarmatok magokkal hozzák az anyaváros alkotmányát az új földre, csak a hely körülményeirez illesztett új muniépális törvényeket alkotván.

Midőn elődeink a ma is birt hazai földet elfoglalták, szinte magokkal hozták őseik vallását, nyelveit, az ázsiai életmódot és szokásokat.

Ázsiában a szomszéd birodalmak és törzsökkel szüntelen hadakba keveredve, a fegyver és katonáskodás volt fő foglalatosságuk. Egyébiránt a szittyák szokásai szerint vadászattal és nyájörzéssel töltötték idejüket, Nagyrészt pásztori életet űztek, mint a mai tatárok és kurdok fajai. Minden gazdaságuk a marhák sokaságában állott, ez lévén nemzeti kincsük, ebben tevék Isteneiknek áldozataikat. Sátor alatt, avagy kerekekre esinált házakban laktak, melyeket, ha a szükség úgy hozta magával, tovább mozdithattak. Így költözének Európába! . . S miután itt állandó országot alkottak, hűséget esküvén egy fejedelemmel, rendes államszervezetet alkottak. De ama szittyai eredeti sajátosságukat, jogokat és életszokásokat hiven megőrzék.

Van a nemzeteknek bizonyos erkölcsi bélyegök, mely szellemi hajlandóságok, ildomok és szenvedélyek összetételéből áll. Kül-jeleken kívül, milyennek a *nyelv* és *öltözet*, az élet és gondolkozásmód, a foglalatosság és kereset-nemei különbséget tesznek a nemzetek közt. Ekülönbségből pedig készül az ugynevezett *nemzeti lelkület*, *vagyis karakter*. Minden nemzet szent ereklyéje ez. Oly drága kincs, melyet vesztenie nem lehet anélkül, hogy maga a nemzet létezni meg ne szűnjék. Halált hozó a nemzeteknek idegen nyelv, idegen szokások és életfoglalatosságok befogadása *nemzetiek* elhagyásával. Mert ezekkel egyszermind a nemzeti karaktert egyedüli kitüntető bélyegüket, örökre veszítik el a nemzetek.

Ily nemzeti lelkület sajátosságait Ázsiából anyaföldünkre ültetett által a magyar nemzet. Hogy azt a századok viharain keresztül szentül és szüzen megőrzé, bizonyítja ős nemzeti létele; bizonyítja szokásai és részben törvényei, ősi alkotmánya, melyekből ugyanazon egy nemzeti szellem, egy erkölcsi bélyeg, folyvást, szakadatlanul kisúgárizik.

Hogy hazánkban a műipar és kereskedelem aránylag lassan tudott fejlődni, arra befolyást gyakorolt a nemzeti karakter is. Haddal, fegyverrel szerzé mostani hazáját a magyar!... Ez vala tehát a főérdem, fő szerzemény-kütfő, mely jogot nyújthatott a meghódított tartományokban földtelek birásához és sajátévé tételéhez. Elődeink a legyőzött nemzetek, meghódított lakosok zendülése, zavargások ellen szüntelen örködni, harezkészen állani, keleti és nyugoti hatalmak, szomszéd birodalmak becsapásai ellen az ujdun szerzett ország határait őrszemmel tartani, védeni, erősíteni kénytelenítették. Azért a végbevitt *első foglalás* után is, a katonáskodás, hadviselés fő-fő kötelességük és foglalatosságuk maradt.

A fegyverviselés maga zajos és nyughatatlan természeténél fogva, a csöndes házi szorgalmat, honnülést, kézművességet, apró haszon utáni sürgölődést, mik a műipar és kereskedelem éltető eszközei, tökéletesen kizárá. számúzé eleink életmódjukból, szokásaikból. Hajlandóbbak voltak tehát ázsiai régi lakjukból magukkal hozott szokásukhoz. Vadászathoz, pásztori s mezei élethez. Idejüket, mely nekik a honszolgálatján kívül üresen maradt, főkép vadászattal tölték. Önkénti alkalmat, s igényt nyujta erre az elfoglalt új honnak terjedelmes erdősége. A fölosztott földbirtokokban marha tenyésztés, nyájörzés, mint élethési s ruházati első anyagok üzettek. Ezek voltak nemzetünk minden kincsei, gazdaságai. A

földművelés eleintén a hódítás által szolgaságra jutott népekre hagyaték. Ezek által munkáltattak az ország síkságai. Minden más életfoglalatossághoz jobban vonzódtak párduczos elődeink, mint a műipar és kereskedéshez. E vonzalom vérré s természetté, a természet bizonyos nemzeti bélyeggé (characterré) alakult bennök.

Századok multak és a magyarról még mai nap is elmondhatni, hogy erősen nem rajong a kereskedő-ipari pálya iránt. Innét van az, hogy Árpád férfi ágából származó királyok időszakában oly gyér nyomait tapasztaljuk a műipar és kereskedés élesztésére fordított figyelemnek.

Gejza hercegről van az első adat, hogy ő békességben élván a szomszéd birodalmakkal, a tudományokat, mesterséget s kereskedést legelőször kezdé ápolni. De ezek részletezése túl haladja hatáskörünket.

A bel- és külkereskedés nagyobb élénkséget és kiterjedést azonban csak Nagy Lajos korától kezdett venni! . . .

Magyarország *Nagy Lajos* és *Mátyás* idejében, nagysága s virágzása zenitjét éré. Kiterjesztett határszélek által szaporodtak a külkereskedelem útvonalai, a mi maga után vonta a belkereskedés- ipar fejlődését. A közlekedések biztonsága, utak, hidak, sőt csatornák — mire Mátyás idejében Duna és Tisza összekötésében nyomaink vannak — építése, vámok és harminczadok elrendelése és szabályozása, a törvényhozás komolyabb tárgyai kezdenék lenni.

A forgalomban levő pénz belértéke meghatározatván, hamisítása szoros rendelmények által megakadályoztatott. A vásárok rendes tartása iránt, a kereskedőknek, főkép külföldieknek, csempészkedései s hamisításai ellen böles rendészeti szabályok tétettek. Szóval, kifejlődésben voltak a műiparok és kereskedést tárgyazó minden intézmények, a nemzeti hatalom és gazdagság kútforrásait egy-egy inkább csak képzelhető, mint pontosan kiszámítható magasságra emeli, ha a törökökkel dülő harc be nem következik, mely századokra pusztító helyé teszi a haza földét.

Az iparnak már Zsigmond alatti nagyobb mérvű létezéséről tanuságot tesznek az e korbéli czéli-szabályok, melyek *Kovachich-nak* köszönik napvilágra jöttöket, s melyek közt már nem egyedül a művitelt, hanem a közrendtartást tárgyazók is találtnak, tanusítják, hogy a mesterségeknek, sőt művészeteknek is igen kevés ágai valának már honunkban ismeretlenek. A szabók, vargák,

szücsök, tímárok, ácsok, kőfaragók, asztalosok, kovácsok, nyergesek, szijgyártók, fegyvert készítő, stb. illetén mindennapibb kézművesek czéhei mellett említettnek a mondott helyen üvegese, drágakő-művesek, festészek és szobrászok stb. czéhei.

És mert czéhekről szólunk, nem tagadhatni, hogy a műipar kiváltkép a vegyes házbeli királyaink alatt vett nagyobb lendületet! . . . Igaz ugyan, hogy a mesterségek s művészetek már Árpád idejében behívott idegenektől honosítottak anyaföldünkön. De való más részről az is, hogy a czéhek s műegyesületek, mint intézetek, csak a vegyes házakból származott királyok szakában nyerének valódi létesülést hazánkban. A czéh intézmény rég meg volt külföldön már honosítva, midőn nálunk Zsigmond alatt akadunk az első nyomra, midőn egyik rendeletében azt paranesolja: „senkise üzzön több mesterséget és kézművészetet, mint a mennyi őt illeti; senki a másiknak kézi keresetébe ne vágjon, hogy kiki maga és övéi részére a szükségést megszerezhesse“. A czéhek tehát, mint politikai szükség és körülmények szüleményei, lassan és fokenként fejlődtek ki a külföldön. Hazánkban pedig csak azon alakban, minőben a külföldön divatoztak, hozattak által. Azon rendszeres elintézést és szabályozást, melyel mint a műipar szabad kifejlése elnyomójával, még a jelen század első fele is, de leginkább hazánk bajlódott, a czéhek kiváltkép a 17. és 18. századokban nyerék meg. A városokkal ugy szólván karöltve nyerének létesülést a műegyesületek. Az Árpádok korában a városok még csak ugy, mint szabadékos és megerősített helyek, melyek tatárok, kunok s más népek berohanásai ellen végmenedékül szolgáltak, fordulnak elő a történelemben. De már Zsigmond s utódai idejében ugy tekintetnek, mint polgári testületek, állam iránt jogokkal és kötelességekkel fölrüházottan különös rendosztályt képezők. Csak ez idő óta lett valódi személy és vagyon bátorság a városokban. Ekkor kezdtek azok valódi törvényhatóságot képezni, földesuri s határjoggal élni. És így joggal állíthatni, hogy ugyanekkor a czéhek és műegyesületek is, mint bizonyos kézi-szorgalom üzésre, egy előljáró alatt rend- és erkölcsszabályok szerint összeállott intézetek és társaságok, a külföld rendszere s példajaként városainkban létesülést nyerének.

A czéhekkal mindazon jótétemények és hiányok által plántáltattak, melyek közönségesen nekik tulajdonítottak! . . . Ők a nemesség és pórság közt egy új rendet alakítottak, oly rendet,

mely az akkori felfogás szerint: egyedül emelheté az emberi-séget egy magasb polezra, — mert a pórnak tilos volt az önművelődés; nemes nem tartá azt maga részéről szükségesnek és a papság megelégedett azzal a mit birt. Ők szabályozák az erkölcsöket, melyeket a hatalmasok elgázoltak, kigunyoltak. Az emberi szellemet ők szabadíták fel és adák vissza jogait; a termesztés eszközeit tökéletesíték és így a gazdaságot szaporíták; a szükségeket többszörözték, így az ipart és szorgalmat is. Azonban, mihelyt egyszer a czéhek az önzés mótelyét kebelökbe szivák, tetemes visszaélések és hiányok kútforrásai lettek. A műipar kifejlésére s virágzására főkép ártalmasan hatott azon *egyed-írásági szellem*, mely rajtok s minden szabályaikon elhatalmasodott! . . . Ide tartozik a polgárok egyrészének kirekesztése az ipariizéstól; a műegyesületekbeni bevévéshez terhes és lealacsonyító föltételekhez kötése; a tanulás és legénység éveinek szükségesen tuli, jobb ügyesség és tehetségre figyelem nélküli meghosszabbítása; az egyhelyhezi lekötöttség, s az azonkívüli munka s dolgozás tilossága; az áraknak bizonyos meghatározása; a tanítványok és legények számának kijelölése; a közművészet-üzési jognak fiuról-fiura örökségképi átszármaztatása; bizonyos rendhez vagy házassági kötések által csak bizonyos családokra szorítása, a czéhgyűlésekben szokássá vált mértékletlenség, erkölestelenség; a leendő mesternek különféle zsebelései és zaklatásai.

A czéhintézetekbe a kereskedők is beszövdtek, kiváltkép Erdélyben, hol törvény volt, miszerint ki a szász nemzet kereskedésében részt venni akar, valamely czéh tagjának vallja magát; később pedig a kalmároknak saját czéhforma egyesületük is létezett.

A hazai műipar új találmányai közül említendő a középkorból a függő, ruganyos s a maiakkoz hasonló koesi vagy hintó; ilyent Mátyás király köszvénykóros állapotjában legelső készítette. Harmadnappal halála előtt is ilyen kocsin vitték a templomba. A szebeniek Erdélyben, Magyarországon pedig mindenekfölött a pozsonyiak szorgalmatosak valának a löpor, csövek s egyéb hadi szerek gyártásában, az utósók 1458-ban kétszáz arannyi adójukat ilyen szerek szolgáltatásával rótták le. De többször is kívántak királyaink a városoktól adó fejében kész műveket; így az erdélyi szászok 1454-ben asztali ezüst edényekben fizették le adójukat. Hajók előállításában sem volt honunk hátra Mátyás király ide-

jében ; de különösen említésre méltó a harangöntés gyarapodása is, s annak egész remekje a besztercei, ezidőben százhetvenöt mázsa súlyú harang. A műiparban valószínűleg az erdélyi százszok álltak legelül ; Ranzan Péter Mátyással egykorú történész, rendkívüli dicsérettel ír róluk. A mint hogy a középkorban. minden iparunk amnyira fejlődött már, hogy teljes virágzásnak indul az, — a társadalmi osztályok szűk látköre mellett is s más egyéb okok miatt, mik mind akadályai voltak az ipar gyors fejlődésének, — még előbbre halad, ha a politikai események nem kényszerítik a nemzet fiait a szakadatlan harcok mezejére, mely nem volt kedvező talaj az ipar teljes fölvirágoztatására.

A mesterségi szorgalomnak hatalmas emelője volt a szerfölötti fényűzés, mely már nemcsak nemesek, hanem gazdagabb polgárok közt is elterjedt. Következtethetni némikép az akkor divatozó fényűzésre azon pazar bőségből s pompából, melylyel Mátyás második nejéveli menyegzőjét ül. Fessler részletes leírásából megtudjuk, hogy a fényűzésnek legritkább tárgyai : arannyal, drága gyöngyökkel s kövekkel himzett s kirakott ruhák, nyergek, lótakarók, szerszámok, szoba-bútorok, szőnyegek stb. A káprázatos leírásból elég fölemlítenem azon sótartót, a mit Mátyás a nápolyi királynak ajándékol küldött, mint, mely ha belföldi készítmény, szép formája a magyar művészetnek. Ez domború alapzaton állott fa árnya alatt, melynek gyümölcsét különféle színezetű drága kövek képezték. Alant egy vízmeder volt alkalmazva, melynek nyílásánál egy sárkány előre nyúló fővel, széttárt torokkal tűnt szembe, arany farkát többszörösen gyűrűbe csavaró. Teste ennek a legritkább kagylókból összerakott, többi részei pedig az egész műnek tiszta aranyból készítvék ; pompás talapjával mintegy három lábnyi magasságra emelkedék. A királyt ezen fényűzésben a főnemesség híven követé. Ők közönségesen himmenyét, nyest, coboly, bársony, skárlát, selyem, kanuka, arannyal, ezüsttel s drága kövekkel himzett mezekben jelentek meg nyilvánosan. Ez mind befolyt a művészetek s mesterségek haladására ! . . . Bár az sem tagadható, hogy a fényűzési tárgyak nem mind honunkban készítették, de egyrésze mégis honi készítmény volt, még a finomabb szövetek gyártása is.

Túl mennénk hatáskörünkön. ha még több részleteket is előhoznánk műiparunk haladásából, — ép így mellőznünk kell az építészet-, festészet-, szobrászat ismertetését, mely szoros ér-

telemben ha ide is tartozna, mégis azonban más rovatban tárgyalandók azok, nem összeköttetésben az iparral, — hasonló elv alá tartozik a nyomda-ipar is! . . . Czéлом különben sem az egyes iparágak leírása, hanem általános vázlatot adni kereskedelmünk-iparunknak, mely minden fejlődése mellett is, állandó jelleggel azért nem ruházódhatott föl, mivel ebben akadályozá a polgári szerkezet, mely mind inkább — különösen Mátyás halála után — egy féktelen s kártékony oligarchiává fajult el. Azon körülmény, hogy a nemzet legalsóbb, legnagyobb osztályának valódi polgári jogok s élet nem adattak, oly akadály volt, mely a nemzet ezen oldali emelkedésének szükségkép szűk határokat tűzött ki. Magyarország azon országok sorában áll, melyekben a kereskedelem csak úgy emelkedhetik jelentőségre, csak úgy kecsegtethet állandósága fölött alapos remény, ha talpkövé a földművelési szorgalom teszi. Maga ezen ország anyagi természete ez útra látszik igazítani s vezetni lakosait: földének a legkeresettebb, legszükségesebb cikkek termesztésére alkalmas volta s termékenysége bizonyítja ezt. Hazánkban a kereskedelem a középkorban soha nem volt egyensúlyban a földműveléssel; ez aránylag mindig sokkal csekélyebb volt amannál; s innét fejthetni meg, miért a kereskedelem állapotja is mindig ingatag volt: habár néha némi szerencsés körülmények által segítettve, magasabb fokra vergődött is, állandóságot virágzatában s haladást emelkedésében éppen azért nem ígérhetett biztosan, mivel ezen állapotja csak történetes volt s azt, nem a földművelés szilárd alapján emelkedőt, csak némi szerencsés, de könnyen változható körülmények hozták elő. Ez oka annak is, hogy magánálló, activ kereskedésünk mindig csekély volt; mert azon tárgyak, melyek által ily kereskedelem egyedül emelkedhetett volna jelentőségre, p. o. marhák és gabna neműek, aránylag csekély mennyiségben tenyésztettek s termesztettek.

Ezen szempontból indulva ki, látható, miképen a magyar kereskedelemnek s ezáltal a műiparnak is mindig legnagyobb, s magát annak elemét nyomó akadály volt a pórnép politikai helyzete, melynél fogva még azután is, miután nyakáról, a szabad költözködési jog által a rabszolgaság ígája levételék, tulajdonképen mégis félig-meddig szolgaságban tengett, birtoktulajdonjog, alkotmányos szabadság és képviselői jog nélkül, alávetettve mindenképen földesura kényének s törvényhatóságának. A legnagyobb

következetlenséggel még ura elleni vétségei, vagy panaszai s követelései is ennek ítélőszéke előtt fordultak meg. Valóban nem esoda, ha a jobbágy majdnem mindenütt elnyomatott, — nem esoda, hogy a zaklatott, sohajtások s könnyek közt mivelé nem ritkán földét, s ez mostohán jutalmazá a munkát, melyre kényszerítés, nem pedig kedv ösztönözte. Igaz ugyan, Róbert Károly, Nagy Lajos és Zsigmond alatt aránylag jelentős fokra hágott a magyar műipar és kereskedés, mind a mellett is, hogy a pórosztály állapotja, s evvel együtt a földmivelés amazokkal egy arányban nem javult. De egy tekintet azon időszak történetére, világossá teszi, hogy az említett királyok alatt a haladó mű és kereskedési ipar igen bizonytalan s mulékony alapon emelkedett. Ezen királyok különös buzgósága, melylyel a honi városokat, s a városiak foglalatosságait egyéb miveltebb nemzetekéihez hasonlókká tenni törekvének és személyes erejük, melyel az arisztokrátiát kellő határok közé szoríták, a földmivelőnek pedig, kivált egyes esetekben, mindig sükeres védelmet nyújtottak; mindenek fölött pedig azon körülmény, hogy a levantei kereskedés akkor nagyrészt Magyarországon keresztül vette útját, szükségkép elősegíté a mű és kereskedési ipart; de önállóságra ez sem emelheté hazánk kereskedését, kiterjedése pedig soha sem lett akkora, mekkorára ily kedvező helyzetben jutthatott volna. Nem tagadhatni ugyan, hogy némely városaink, például: Szeben, Brassó, Kolozsvár, Kassa, Esztergom kalmárai néha messze tartományokban is útaztak; de ezen közlekedésök sem oly folytonos, sem oly élénk nem volt, hogy az általuk behozott árukat, az idegenek által leszállítottakkal párhuzamba lehetne állítani. Azután pedig, midőn a nyugatiak honunkat gyérebben választották keleti kereskedésök útjául, kereskedésünk éppen csak a szomszéd országokra terjedt ki. Magyarország a két legnevezetesebb körülményt, mely kereskedését nagyszerűvé, világszerte híressé emelhetné volna, a dalmátiai tengerpartok, s Európa egyik nagy tengerbe szakadó folyamának birtokát, részint némi egyéb okok, részint saját productumainak csekély mennyisége miatt, sükeresen sohasem használhatta.

A kolozsvári ipar- és kereskedés története.

Kolozsvár ipara- kereskedelméről nem lehet semmi említést tenni az Anjou-házi királyok uralkodása előtti korból. Az 1300 előtti századok műveltségéről, tudományos és erkölcsi állapotáról, bizonyos alig mondható. Ezek főeszköze ez időben a közélet és egyház volt. A közélet a csatamezőn, a birói tanácsban s az ipar esendes műhelyeiben határozódott, mely utóbbiakról azonban nem mondható, ha volt-e valami testületi alakjuk s életnyilatkozatuk! Hogy azonban bőrkészítési ipar már volt, azt bizonyítja a város területén levő három lisztelő, egy posztó-ványoló és két esertörő malom, a mi nemcsak népességre és gabona termesztésre mutat, de némi bőrkészítési iparra is. A kereskedésről is csak annyi mondható, hogy az üzetett bor, hal, sajt, ló, ökör, posztóval, de ez is jóformán csak a város környékeire terjedt ki, legfeljebb az anyaország felé — a Királyhágóig.

A kézipart illetőleg — ámbár annak már ekkor fejlődésben létét a következő században virágzott ezéhek tanusítják — egyetlen biztos emlék ismeretes: ez a szöcsök ezéh-szabálya, melyet 1369-ben adtak ki György kolozsvári ispán és bíró, Bertalan ispán fia, a kolozsvári esküdtek és összes vénnek. Mint e századból eredetiben egyedül fennmaradt becses emléket ismer tetni szükségesnek látom — Jakab Elek „Kolozsvár története“ című munkája nyomán. „Eléjük jövének — írják a bíró és esküdtek — Fejér István, Szöts Miklós, Mátyás Péter, Klesel, Márton szöcs fia (megjegyzem, hogy Jakab Elek a nemzetség-neveket magyarra fordítá), s nagy panaszoson fedezték fel előttük, polgártársaik, az összes szöcsök nevében, hogy a más vidékekről, városokból és falukból közéjük jövő vendégek mindenféle állatok bőrének felvásárolása által, melyekből nekik élelmöket megkeresni és a koronának tartozó adót megfizetni kellene, az ő

hasznukat és előmenetelüket megsemmisítik nagy kárukra és hátramaradásukra. Minthogy pedig más városokbeli lakos és birtokos polgárok, az idegen vendégek felett saját honjukban különös kedvezményekkel bírtak, melyeket ők hathatósan őriznek és folyvást gyarapítanak: úgy a nevezett bíró és esküdtek is szöcs polgártársaik kérésére goodoskodni kívántak arról, hogy a kolozsvári szöcsök is élelmüket jobban megkereshessék, a jólétben gyarapodhassanak s a közszolgáltatokra alkalmasabbakká tétessenek. E végre köz-szabály gyanánt megállapították, hogy sem kolozsvári, sem oda jövő egy idegen is, juh és báránybőrt vagy más házi és vadállatok bőreit meg ne vásárolhassa százon alól levő mennyiségben, kivéve azokat a kolozsváriakat, a kik élelmüket az iparral keresik; és hogy senki olyan, a ki az ő szöcs polgártársaival nincs munkaközösségben, atyafiságban — értetik az egy czéhban-létel — ne merészeljen az ő tudtok és beleegyezésük nélkül saját kezére külön mesterséget üzni, s a ki e határozatok ellen cselekednék, a város bírója büntesse meg,“

E czéh-szabály nemcsak azért nevezetes, mert ez időből egyedül maradt fenn, hanem fontos különösen azért ez oklevél, mivel világosan mutatja, hogy Kolozsvár nem volt a szebeni ispánsághoz tartozó városok szövetségébe belé foglalva, hanem az mint politikai, úgy kereskedési és műipari tekintetben is önálló léttel bírt, saját fejlődési uton haladott.

A város kereskedése érdekében különösen sokat tett Zsigmond!... Az általa tett intézkedésekből az vonható le: hogy Kolozsvár lakóinak ez időben életfoglalkozása tulnyomólag a kereskedés, s a városnak magának virágzásba indult kereskedési forgalma volt; a király a kereskedelmet egész uralkodása folytán következetesen és soha nem lankadó figyelemmel kísérte, közvetlen védelem és közvetett segély által gyámolította. Messze vezetne ha Kolozsvár kereskedelme kiváltságait sorolnám elő, ez okból csak a fontosabbakat emlitem fel. Ilyen az 1405-iki oklevél, mely olvasható a Corpus Juris Hungarici-ban, ebben rendeli a király, az országa egész területén bárhol levő, szárazon vagy vizen királyi vámot szedőinek, hogy miután kolozsvári hű kereskedő polgárait a királyi vám helyeken minden vámfizetés alól kivette, felmentette, azok javaiért, lovaiért, ökreiért és más eladó állataiért, valamint egyéb áruikért is vámot és a vám ürügye vagy bármi más szín alatt egyéb fizetést zsarolni ne merészeljenek, hanem

szabadon hagyják jönni-menni, kereskedni az ország minden részében., se pedig őket fel ne tartóztassák, meg ne károsítsák, ne sanyargassák, a király kegyelmének elvesztésével való fenyegetés terhe alatt. Érdekes azon oklevél is, mely a kolozsvári kereskedőknek mások hibájáért és adósságaért idegen helyen le nem tartóztathatóságát s ügyöknek még ez esetben is saját városuk hatósága előtti elintézését biztosítja. Ez oklevélben az intézkedő király oly emelkedett szellemmel s országa kereskedelmi ügye iránti oly mély érdekeltséggel szól országa népéhez, hogy a mai idő is nemes lelkesedést s tanúságot merithet belőle. Jakab Elek „Kolozsvár“-czimű történetében közli az oklevél gyönyörű tartalmát.

Hathatósan védelmezte a király a kolozsvári kereskedőket, az idegen országokból jövő kereskedők és kalmárok visszaélései ellen! . . . Számos rendeletei maradtak fenn, melyekkel a vám-szedés korlátozása által Kolozsvár kereskedésének — birodalma minden részeiben — kiterjedését, könnyebbségét s az által a polgárok jóllétének gyarapodását eszközölte. De a kereskedés érdekében tett intézkedéseim kívül, a nemes éreznek és vert pénznek Kolozsvárott központosítása által a forgalom élénkítése s általában annak jövőendő kifejlésére is jótékonyan hatott. Ez élénkebb kereskedelmi és pénzforgalom eszközei voltak egy itt létezett pénzverő-ház, és királyi kamarai pénzváltó-hivatal.

Különös jelenség az, hogy midőn Kolozsvár e király alatt a polgári élet minden viszonyzatában bámulásra méltó haladást mutat: társadalmi szerkezetét csaknem alapjából megalkotja, új polgári intézményeket hoz létre, bortermesztési, szántás-vetési és kereskedelmi érdekeit törvények és kiváltságok által biztosítja, szóval: a nagy közállamban magának egy új önálló, kényelmes és biztos hajlékot, csaknem egy kis államot készít; akkor a kézipart illetőleg e félszázados korszakból semmi adat és emlék nem maradt fenn, a mi annak állapotára avagy csak némi következtetést is vonnunk képessé tehetne.

Hunyady Mátyás alatt is védelemben részesített a kereskedés, mert egy rendeletében megtilta az ország vámszedőinek, hogy a kolozsváriaktól nemcsak kapu vagy vásárvámokat venni, de őket semmi egyéb fizetési egyezsége kényszeríteni nem szabad, s a ki teszi, örökségét és vámjogát veszíti el, ha pedig a vajda, fő- vagy alispán a király parancsát nem teljesíti, becsületét és

hivatalát. E rendelet daczára is sok visszás eset fordult elő az országban, hogy a kolozsváriak és más királyi városok kereskedelmét tulságos vámszedés által az egyházi és világi birtokosok akadályozták. Többször kellett ily visszásságok megszüntetése végett föllépni Mátyásnak, miknek sorozatát azonban biztosan mellőzhetjük, mivel ma már unalmas száraz dolgok. A ki azonban az ily villongások olvasásában gyönyörködik, az részletesen elolvashatja az ezekről való dolgokat Jakab Elek „Kolozsvár Története“ czimű munkájából.

A kéz-ipar érdekében Mátyásnak egyetlen intézkedését ismerjük; ez egy engedély-levél, melyet 1465-ben Petri Miklós kolozsvári bíró kérésére adott a timár mesterek Szűz Máriáról nevezett társulatának, megengedvén abban, hogy Kolozsvárott azon társulatban levő timár mestereken kívül az ő mesterségükhöz szükséges készíttelen bőrt senki ne vásárolhasson, de úgy, hogy azon mesteremberek a vett bőrt az eleitől fogva fennálló szokás szerint feldolgozzák, s azokat, a kik ezt fel nem dolgozzák, akár bennlakók, akár idegenek, illőleg megbüntessék.

De a ezéhtestületek kebelében, valamint az összes polgárok között élénk iparmunkásság s egy pezsgő, tevékeny polgári szellem, hathatós életnyilatkozatait mutatják a magukat újonnan szervező ezéhtársulatok, a részint megújított, részint most legelsőbben készült ezéhszabályok. A ezéhtársulatok kezdik magukat szervezni s így fejlődött ki Kolozsvárott egy tevékeny iparélet. Ekkor alkottak maguknak ezéhszabályokat a kovács, aranymives, takács, szöcs- és kötélverő-ezéh, megújították pedig az elavulás miatt már nem használhatókat a lakatosokkal egyesült sarkantyú-készítők és szabók.

A *Kovácsok* ezéh-szabályainak nevezetesebb pontjai ezek: egy ezéhen kívül álló mester is kovács mivet ne mivelhessen; megbélyegzett és hitszegő a társulatba bé ne vétessék, hanem csak képzett, becsületes és jóhírnevű; a városban bármiféle vas-mivet darabonként senki ne árulhasson, hanem csak nagyobb mennyiségben; a lakatosoknak fejszét vagy az ő mesterségükhöz tartozó más mivet megigazítani vagy magukat másképpen az ő mesterségökbe vegyíteni nem szabad. Ha valamely kovácslegény valakinek lovát a vasalással úgy megrontja vagy bénítja, hogy meggyógyítani nem lehet, fele árát ő, felét mestere fizeti stb. A mesterek saját maguk és legényeik minden ügyét ők igazítják,

kivéve a város bírása és esküdt polgárai elébe tartozókat. A ki ezéhbba akar állani, képessége mellett fizet két arany forintot, egy veder bort és négy font viaszat, a többi az ő becsületére bízatik. Szegénységgel magát senki nem mentheti. E czéh-szabály 1467-ben kelt. Tekintélyesebb kovácsmesterek voltak: Belényesi Péter, Phanschmidt András, Szathmári János és Simon.

Az *ötvös-művesek* czéhszabálya 1473-ban kelt. Részletesen ismerteti azt Finály Henrik az „Erdélyi Muzeum-Egylet Évkönyvei”-ben 1863. II. kötet. Finály azt hiszi, hogy ötvös-céh ez ideig nem létezett Kolozsvárott. Főbb szabályai, hogy valaki a czéhba juthasson, ne legyen bélyegzett, roszhirű, hanem legyen becsületes és dieséretes hirneme. Legyen törvényes szülöttje becsületes, istenfélő szülőknek, mindkét részről apáról és anyáról és arról hozzon írásbeli bizonyítványt. Mit értettek a középkorban a becsületes szülék alatt, eléggé tudva van; tehát csak röviden említem, hogy nem becsületes nem csak olyan volt, a ki valami bünt vagy becsstelenséget követett el, hanem sok polgári és szükséges mesterség üzése is becsstelenséggel volt bélyegezve. Hogy személyes feddhetetlenségre oly nagy súlyt fektettek annál kevésbbé tűnhetik fel, mivel a nemes érzetek feldolgozása oly sokféleképen esábíthat esalásra, még pedig a büntetlenség reményével. Két czéhbbeli mesternek van kötelességévé téve, hogy az aranyat és az ezüstöt és a belőle készített ékszereket hiven, lelkiismeretesen vizsgálják meg, hogy a mesterekre kár vagy igazságtalanság és azonkívül a városra gyalázat vagy szégyen ne háruljon, vagy ragadjon. Hihetőleg a terjedelmesebb szabályzat azt is meghatározta, mily finomságu aranyból és ezüsből szabad csak a czéhbbeli mesterembernek dolgoznia, és ez ellenőrség arra való volt, hogy a közönséget a mesterekkel szembe lehető esalódás ellen biztosítsa. Részletes intézkedés van téve az ötvös-művesség mikénti üzésére nézve, valamint a legény s mester közti viszony szabályozásáról, itt is szerepel azon rendszabály, hogy a segéd a mester beleegezése nélkül el nem hagyhatta műhelyét; természetesen az ily szabály tökéletes rabjává tette a legényt mesterének, meglehet, hogy az akkori időben a fegyelem fentartása megkívánta a szigort, de igazságosnak semmi esetre se lehet mondani az ily szabályt, a mely a szegény segédet úgy, minden oltalom nélkül odaengedte egy-egy rossz indulatú mester önkényének. Ha azonban a mesterek és legények közt viszály támadt, azt itt is a czéh béke-bírósága

intézte el; minden törvényesen elismert testületnek megvolt kebli békebirósága és a gazdák és eselédek közt fennállott patriarchális viszony elég biztosíték volt arra, hogy a kebli békebiróság egyeztetési törekvése ritkán volt sikertelen, úgy hogy a hatóság soha se lehetett halmozva aprólékos perlekedésekkel. A czéh-szabályok szerint, bíró eleibe nem is volt szabad mennie addig, a míg a czéh-mesterek békebirósága előtt a dolog le nem folyt, tehát czéhibeli embernek nem volt szabad e békebiróságot elkerülni. De e hasznos szabályzatból még azt is látjuk, hogy a czéhnak nemcsak békebirósága, hanem büntető hatalma is volt a maga kebelében, de ezt nem a czéh-mesterek gyakorolták; csak a czéh közgyűlése ítélhetett ily büntetésre. Maga a büntetés pedig nem más, mint a katonaságnál régente divatozott vesszőzés. A mi a büntetést még súlyosabbá teszi, az a czéhből való kizárás. Az egész czéh-szabályzat német nyelven van írva. Városunk elsőrendű aranymivesei voltak: Hanuschek András, Zömör Péter, Goldschmid Mihály és Pál, Csányi Máté, Bek Lőrincz, Schrammer János.

A *szöcsököknek* e korszakban szintén két nyelven szerkesztett czéh-szabályai voltak!... Itt is a fő vezérfonal az volt, hogy czéhen kívül egy mester se dolgozzék szöcs mivét, és tisztességes egyének üzzék ezen mesterséget. Jelentősebb szöcs mesterek voltak: Kun János, Keresztély, Salczer Gáspár és Gegendorffer János. A *takács czéh* társulati szabályaiban érdekes volt azon pont, melyben ki volt mondva, hogy midőn mester hal meg, vagy felesége, gyermeke: temetésén minden mester legyen jelen, a ki elmulasztja, fizetnie kellett félfont viaszat; a meghalt mester özvegye folytathatta üzletét, ha mesterhez ment férjhez, ha ellenben másához ment, akkor nem. Ez egyébként a szöcsököknél is meg volt. Első rendű takács mesterek voltak: Barth Mihály, Weber Simon, Helner István és Benedek András.

A *kötélverők* terjedelmes czéh-szabályzatából érdekes az, hogy kötélverő mester csak az lehetett, ki nős volt és természetesen tisztességes életű; ha idegen helyről eladás végett kendert hoztak bé, titkon egy mester is magának meg ne vegye, hanem ha meg van véve, a mesterek mind hivassanak össze, a kik sors szerint határozzák meg, hogy az kiké legyen. A szabályzat itt is latin és németnyelven állítatott ki, a mely eléggé jellemzi, hogy ez időben Kolozsvár még szász jellegű volt. Első rendű kötélverő mesterek voltak: Lukács Márton, János István és Pál István.

Azon két czéh-szabályi kiváltság-levél, melyben világosan ki van fejezve, hogy azok elpusztult régiek alapján készültek: a *lakatosoké* s velük egyesült *sarkantyú készítőké*, meg a *szabóké*. Mindegyik szabályzatban a főszó arra volt helyezve, hogy tisztességes emberek üzzék mesterségöket és eleje vétessék a visszaéléseknek. A lakatosok szabályzatában az is benne volt a városi tanács engedélye folytán: hogy a városba egy kereskedő is kész lakatot, sarkantyut, zablát külsőktől bé ne hozzon, s azt ne csináljon, ha teszi, a czéh-mesterek a bíró segítségével vegyék el; egy mester se merjen viaszba nyomott mintára kulcsot készíteni, s egy mester vagy legény se lakatot vagy zárt a tulajdonos otthon nem létében felnyitni, nehogy abból csalás vagy büntény származzék. Szabóságot hasonlóan csak becsületes egyének folytathattak, de a szabályzatban az is ki volt mondva, hogy a szabó legyen nő, különben kiutasittatik; a ki a hozzávitt posztóból ellop, mesteri jogát veszti, hasonlóan tolvajnak tekintetett az, ha különbféle színű posztóból készített a mester öltönyt és azt egyszínre festé. Ócska ruhát új gyanánt adni el, tolvajlásnak tekintetett. Hogy első rendű lakatosok kik voltak, arról nincs adatunk, de szabók közül kitünőbbek voltak: Széchi Jakab, Lampricht János, Colb Tamás, Smithin János, Fejérdi István, Nyíró Miklós, Hosz Fülep és Lőrincz, Lengyel Gergely, Szabó Boldizsár, Szabó János, Czukker Mátyás, Vajda Tamás, Szabó Gergely, Schuler Antal.

A néhány sorban vázolt czéh-szabályokból, mik Mátyás alatt adattak ki, az tűnik ki, hogy Kolozsvárott már Nagy Lajos és Zsigmond királyok alatt számos czéh, fejlődésnek indult ipar-élet volt, — de emlékeit az idő eltemette. De kitűnik az is, hogy a czéh-szabályok által az iparos osztálynak életmódja javított! Főzél a műipar érdeke, a mesterségek emelése s tökéletesítése volt. Az evégre rendelt inasi és legényi tanulás évei és próbái, valamint a mesterré avatás föltételei és a mestereknek s műhelyeknek folytonos ellenőrzése a műipar fejlődésének kielégítő kezességei voltak. De az is igaz, hogy erre a városok utalva (tehát nem csak Kolozsvár), sőt mintegy kényszerítve voltak azon kornak kiváltságkedvelő szelleme folytán.

Mátyás halála után bármily gyöngé uralkodót is kaptunk Ulászló és II. Lajosban, azért az ipari kiváltságok továbbra is megerősítettek, sőt egyben-másban előnyt vívtak ki a maguk

számára az ötvösök, szőcsök, takácsok, tímárok, kötélverők, mésszárosok és szabók; új szabályokat alkottak a kádárok, fazakasok, szekérférfiak, szijgyártók. Az ötvösök például, ezéhszabályaikban Szemere János és Gémes István ötvös ezéhmesterek indítványaira azt is belé tették: hogy a ki mester akar lenni, mielőtt nősülne, köteles egy serleget készíteni, egy gyűrűbe metszett ezímert és drága követ megkötni: a ezéhmesterek minden városon levő mester arany és ezüst miveit próbálják meg, s hajónak találják, a maguk bélyegével bélyegezzék meg.

Több ezéhszabályzat ez időben szervezkedett s alkotott magának szabályokat! . . . A kádárok ezéhszabályzatának szabályai - eltekintve a sok aprólékos pontozatoktól — a tisztességes üzlet vezetésre voltak fektetve, ép így a fazakasok szabályzata is ezt tüzte maga elébe; a szekérférfiak, meg kocsigyártók ezéhe 1515-ben alakult, érdekes a szabályzatban az: hogyha valamely mester másnak művét gyalázta, tartozott a ezéhnek egy forint áru viaszat fizetni. Általában nagy súly volt helyezve a tisztesség tudására, így az akkor alakult szijgyártók szabályzatában is ki volt mondva, hogy a ki mást becsületében megsért, a mesterek a körülmények szerint büntessék meg. Arra pedig minden ezéhnél nagy súly volt helyezve: hogy a csalás szigorúan ellensúlyoztassék. Az új ezéhszabályzatok közül elsőbbek voltak a kádárok közül: Hammer Bálint, Leopoldi Péter, Kádár Péter és Bernárd András. Elsőrendű kocsigyártók voltak: Kerestély István, Jakab Péter, Miklós Sándor, Orbán Lajos és Márkos Gergely. A szabályzat, mely 1515-ben alakult, már nyolcz év múlva egyesült a kovácsokkal. Az ez időben alakult fazakas és szijgyártók szabályzatából nevet nem lehet kihozni. A mésszárosok ez időbeli ezéhszabályai ugyan nincsenek meg, de Ulászlótól maradt fenn egy oklevél, mely a husvágási iparnak és azzal való kereskedésnek bizonyos körülmények között szabadságát állítja meg.

A Mohácsi csata lefolyása utáni időből, egyelőre följegyezni való alig van a kereskedés-ipar teréről! . . . minden szomorú politikai viszonyok mellett is azonban, a kereskedés előmozdítására volt gond fordítva. Szapolyai János király azzal akarta a kereskedés előmozdítására hatni, hogy az árusok és kereskedők vámmentes utazását biztosítja egy 1527-ben kiadott rendeletével, az ország összes vámszedőinek meghagyta, hogy Kolozsvár polgáraitól, a régibb királyoktól nyert kiváltságaik ellenére sehol vámot ne

vegyenek, őket és vagyonukat le ne tartóztassák, szokatlan zsarolásokkal ne terheljék. A kéz-ipar terén említésre méltó csak az *esztergári* czéh szervezkedése, vezetőik lévén Scheurner András és Esztergári Ferencz. 1532-ben erősíté meg czéhszabályaikat a városi tanács. Érdekes a szabályzatnak azon intézkedése, melyben kimondatik, hogy a czéhnek legyen két czéhmestere, egyik magyar, másik szász. A szabályzat többi terjedelmes pontjai üzletök minden részletére kiterjed, nagy súly lévén helyezve itt is — mint a többi czéh-szabályzatoknál — a tisztességes üzletvezetésre. A legapróbb részletekig kiterjednek a czéh-szabályok, a melyek azonban majd mind egyformára vannak húzva, még a büntetések fokozatában is. A lelkiismeretes munka tevésre nagy súly volt helyezve, mely kátói szigor a mai szabad-ipar versenyre is rá férne! . . . A lelkekben kell ugyan tanyát ütnie a kötelességtudásnak, de mert e tekintetben korunk sok hiányosságot tüntet fel, ráférne a mai üzlet-világra egy kis puritán becsületesség a régi czéh-szabályokból.

A Szapolyai királyház-korszak alatt, tehát *Izabella özvegy királyné és fia* uralkodása alatt több fontos intézkedés történt a kereskedés-ipar terén, mik közül csakis a nevezetesebb intézkedést említem fel, mellőzve a sok czéh-szabály egyes módosításait s az iparosokra vonatkozó intézkedéseket, midőn jogaik kérelmekre újból is megerősítették és részben bővítették is. És bár munkám keretébe nem tartozik, mégis főlemlitem, hogy 1550-ben kezdődött Kolozsvár művelődési történetében az áldásos korszak, midőn Heltai Gáspár föllállítá nyomdáját. Ezzel kezdetét vette a nagy számú latin és magyartan- és egyházi, tudományos- és gyönyörködtető könyvek nyomtatása. Kolozsvár ekkor lépett be a szellemi kultur városok soraiba. A „Kolozsvári nyomdászat történetét“ érdekesen írta meg Ferenczy Zoltán. A kolozsvári iparkamara bizta meg e munka megírására és diszes kiállítással adta ki az elmúlt évben a kamara. Kár, hogy a könyvpiacra nem került a munka s így nehezen juthatni egy-egy példányhoz. Holott már maga a munka szedése és kiállítása oly diszes, hogy dicséretére válik a kolozsvári nyomda iparnak. Az Ajtay-nyomda ezzel elsőrendű lett a fővárosi nyomdákkal, de hatalmas fejlődést tett a Gámán és Gombos nyomda is.

De a mint Heltai megadá a lökést a szellemi munkásságra, úgy Kolozsvár kereskedelme érdekében s jövő fejlődésére rend-

kivüli befolyással volt Izabella királyné és fia két kiváltság levele. *Egyik*, mely Kolozsvárott 1558-ban mindkettőjük aláírása alatt kelt, melyben ott harminczadot állított fel, s négy országos vásárt, nyers bőrknek csak ott árulhatására, — *másik* mely Gyula-Fehérvárott szintén 1558-ban kelt, s melyben árulerakási hely-jogot engedett. A harminczadó felállításával, annak minden eladó tárgytól és árutól vételét elrendelte, s meghatározta: hogy az Erdély körül lakó, s oda bejáró népek, minők: a magyarországiak, görögök, oláhok. és mások, a kik az országba árukat hoznak, Kolozsvár városában, mint főkereskedő városban, mindenkor le tenni tartozzanak, máshová el ne vihessék; az erdélyieknek pedig régi szokásuk szerint — megfizetvén a szokott harminczadot — áruikat bárhonnan mindig behozni szabad legyen. Ezenkívül a királyné megengedte, hogy a kolozsváriak mindenféle árukkal Moldva és Havasalföldi országokba szabadon bemehessenek s eladó áruikkal kereskedhessenek, onnan szintén bármi árut: juhok, ökröt, sertést, s más eladandókat — megfizetvén szokott helyeken a vámot — behozhassanak s behozni jogosultak legyenek. A másik fontos intézkedés az árulerakási hely jogát biztosítja, melynél fogva a kik Kolozsvárra árut hoznak, mindazokat ott, mint fővásárló helyen lerakják, és sem onnan máshová ki ne vihessék, se kolozsváriakon kívül másoknak el ne adhassák, máskor, mint az évi négy nagy országos vásárkor. E két fő intézkedés egy száznál tovább volt a jóllét egyik forrása, a miveltség terjesztője s Kolozsvár politikai sulya emelője, míg ki a Levante felé, s onnan vissza nyugatra ő közvetítette a kereskedelmet.

Említésre méltó még a városi tanácsnak is azon határozata, ugyancsak ez évből keltezve: hogy azon nősüetlen ifjaknak, kik boltokban árulnak, de örökségök nincs, a bíró zárassa be boltjukat s addig tartsa bezárva, míg nősülnek és örökséget szereznek.

A kézipar terén is történtek intézkedések! . . . Most történt legelőbb, hogy az 1556-iki országgyűlés figyelmére méltatta az iparügyet, s tizenhat czéhtársulatnak adott ki szabályozott árudíjtablát, megküldvén országszerte a városoknak ahoz alkalmazkodás végett. Ezek a következők: a szőcsök, mészárosok, timárok és cserző-vargák, esizmadiák, szijgyártók, kötélverők, kádárok, aranymivesek, szabók, szűrszabók, kerékgyártók, kovácsok, lakatosok, nyergesek, kannagyártók, ostorkészítők.

A ezéh-szabályok kis változásokon koronként mentek át, de nem oly lényegesen, hogy felemlítésökre szükség lenne. A *timár* ezéh-szabályban azonban érdekes az, hogy első mely rendeli, miszerint a ezéhnek legyen egy könyve, melybe esztendőről-esztendőre minden történt szükséges dolog beírassék, u. m. a tanuló legények az őket illető circumstantiákkal, a ezéhben levő ifjú mesterek, az arról való írások, hogy mindenik, hogy viselte magát? az atyamester hogy adott számot? jól-e? rosszul-e? miképen tartotta szeme előtt a közjót és mire miképen költött? mit épített esztendőn át s mit vett? és az észrevett dolgokat is, mik a városban és az országban azon esztendőben történtek? „mert sokszor az ilyenek kellenek.“ A *timár* ezéh-szabályzat, mely 1561-ben kelt és természetesen németül írva, a többi szabályzatában egyezik a más ezéhekével.

A ezéhek közül a magyar jelleget elsőbben az *aranymivesek* vették fel. Az aranymives ezéh jegyzőkönyvét jókor magyarul kezdette írni, míg például a *timároknál* ez csak 1822-ben következett be. Az aranymives ezéhnek ugylátszik iskolákat végzett tagjai voltak és vagyonosok is. Beligazgatásáról, törvényes ügybajairól, ezéhmesterei megválasztásáról és változásairól; vagyona számbavételéről külön íeltárt tartott s azokban a dolgok természete szerint mindent gondosan bejegyezvén: polgári életének és társulati munkásságának érdekes képét tartotta fenn az utókor számára.

Hogy kik voltak a jelesebb iparosok, nehéz a névsort adni, de a mi van is, mind idegen hangzásu oly annyira, hogy még leírni is unalmas, annál kevésbbé fogja elolvasni valaki. Teszem-fel a *szekérkészítők* ezéh tagjai névsora 1615-ig (97 név) majd százból áll, alig kapva köztük egy-egy magyart. Ezen korszakban két magyar szekérkészítő nevet látok csak, u. m.: Farkas Gergely és Pált. Tekintélyes szöcsök voltak Enyedv Antal és Kis Mihály. A kovácsok közül kettő emelkedett különösen ki, Gáspár és Lőrincz. A szabók közül első voltak: Blási László, Lutsch János, Grusz András, Kőmives Márton, Segesvári Lőrincz, Keeskeméti Szabó János, Gazner János, Lángb Jakab, Wagner Mihály, Szabó László, Maan Gál, Kappa János, Szekeres Jakab. A mészárosok közül Fekete Mihály, Csere Márton emlitendők; a szöcsök közül Wolff Demeter, Tótházi Miklós, Schaspurger Péter, Enyedi Gáspár. Az aranymivesek közül: Eötvös György és Filstich Péter, Buday Tamás, Szebeni

János, Dabó Péter, Eötvös János, Csöb Ádám, Csinándi Boldizsár, Képiró Ferencz, Suki Imre.

A Báthory-korszak (1571-től 1599-ig) semmi jelentékenyebb intézkedést nem hozott létre a kereskedés-ipar terén, sőt az azután sem: a vallási viszálykodások, háborúk elvonták az uralkodók, törvényhozó testületek figyelmét a kereskedés-ipar mikénti fejlesztésétől, és így említésre méltó intézkedések e tekintetben Kolozsvárott sem történtek. Az ipart üzők nevei 1571-től egész Bethlen Gábor uralomra jutásáig, a mely 1613-ban következett be, a következők voltak, mellőzve a legnagyobb részt idegen szász neveket. Természetesen a magyarok közül is csak azok neveit közölhetem, a miknek valami nyoma maradt fenn.

Arany mivesek voltak: Kerekes János, Tordai István, Zilahi Pál, Boncziday Gergely, Szentmiklósy Gergely, Igyártó Mihály, Tury Pál, Eötvös Mihály és Ádám, Fodor Gergely, Szabó Miklós, Ozdi György, Váradi Gergely, Izso János, Tótházi Bálint, Körösi Mihály, Kőmives Ferencz, Katonai Mihály, Gyulay János, Balásfi Gergely, Bekesi János, Szakál Benedek, Bányai János, Hunyadi Pál, Püspök Pál, Veres Bálint, Péchi István, Széchy István, Gyulai Demeter, Kalotaszegi Benedek, Bornemisza Gergely, Fenessi Márton. A hosszas névsor végig nézéséből az tűnik ki, hogy Fejérvár arany-mivesei is a kolozsvári czéhhez tartoztak, mert a mint jelezve vannak, hogy egyes mesterekhez kik szegődtek, találunk zárjel közti jegyzetre, hogy az Fejérvárra szerződöttetett, a fejedelmi székvárosba. Az aranymivességet ez időben nagyban tanulta az előkelő tanult osztály is!... Az aranymives-czéh e korban a nemzet politikai és társadalmi nevelőjének mondható; Kolozsvárott is, a kebelében uralkodó szellem és hazafias érzülete a város magyarosodásának ez idő alatt gyors eléhaladására nagy mértékben befolyt. Épp azért e czéhről pár sorral hátrább részletesen fogunk szólni.

A kádárok közül elsőrendűiek voltak: Fülöp Gergely, Budai Pál, Vig János, Ujfalvi Péter, Ábrahám Sándor, Luka Lajos, Pál Péter, Kádár Mihály. A kötélverők vezére hosszú időn át Herezeg Gáspár volt. A szabók közül főlemlitem Hosszu Jánost. Szabó István és Gálffy János az udvarnak is szabói voltak 1590-ben, Szász Márton, Egeresi István, Lutsch János tekintélyes szabó czéh-mesterek voltak. A eszerző-vargák vagy a timárok czéhének vezéregyénisége Weisz Tamás volt a czéhatya, továbbá Amendt

János, Wendler Tamás, Broser György, Weisz Gáspár, Schemel Gáspár, Hentler Benedek és Ádám István. A mészárosok vezetője Vitéz Menyhért volt, neve is harcziasságról tett bizonytságot. De szerepet vitt az iparosok körében Róth János takács ezéhmester is.

Egy ezéh sem volt olyan feltékeny jó hírnevére, mint az ötvös-ezéh, melynek tagjai majd mind intelligens elemből álltak. Általánosságban is ugyan mondható, hogy soha semmiféle testület vagy társaság oly feltékeny nem volt a maga kiváltságaira és szabadalmaira, mint a hajdani ezéhek! Mikor jól látták is, hogy az előforduló esetben a dolog lényege sem megtámadva, sem veszélyeztetve nincs, akkor is a forma kérdések vitatásában mindig készek voltak körömszakadtáig vitatkozni, perelni s néha a legelkeseredettebb harcot folytatni. A mi lehet ugyan, hogy egyfelől némi rideségre, egyoldalúságra és főként bizonyos pedánszágra is vezethetett, de másfelől biztosította a ezéh tagjainak egyenlőségét, az egymáshoz való tartozás érzését és igen különösen magának a ezéhnak hozzáférhetetlen tekintélyét. Ha valakinek hírnevén bármi esekély foltoeska mutatkozott, az olyan a ezéhnak tagja nem lehetett, vagy ha igen, arra a legnagyobb befolyásnak — úgyszólván az államhatalomnak — kellett közbejárni, például az országos helytartó parancsának vagy fejedelmi kegyelemnek és rendeletnek, sőt ezeknek sem volt mindig sikeres eredménye. Legalább ez utóbbira nézve fordult elő eset az ötvös ezéhnél. Minden ezéh közt ez volt a legszigorubb. A ezéh tulnyomó tanult tagjai nem türték maguk közt el a selejtes elemeket. Lássunk pár példát, a hol még a felsőbb hatalomnak sem sikerült az illetőt a ezéh tagjai közé felvétetni. Az erdélyi muzeum levéltárában számos ötvös ezéh irat van, a melyekből kiviláglik a ezéh rendkívüli szigorúsága és kényessége minden iránt, a mi árnyat vethetne a ezéhra.

1550-ben történt, hogy Ötves Péter be akar állani a kolozsvári ötvös ezéhbe, de nem veszik be, mert azt mondják neki, hogy rosszhírű- nevű, elítélt ember. Mire a tanulását, vándorlegény éveit elvégző aranymíves elbusulván magát, elindult panasza az ország helytartójához, Martinuzzi Györgyhöz, kit Marosvásárhelyt talált s ott az ország főurait is megkérlelvén és ügyét jó móddal előadván, tőle a következő kegyelmi levelet nyerte: „Mi Fráter György váradi püspök, kincstáros, a királyné ő felségének és fen-

séges fiának helytartója, Magyarország és Erdély főbírója stb. adjuk emlékeztére mindenkinek, hogy némely főurak kérésére, kik előttünk Ötvös Péter ügyében magokat közbevetették, néki minden hibáiért, melyek miatt a Forintverő István ügyében többi büntársaival törvény útján elítéltetett, s hírnevében megkisebbitetett, megkegyelmeztünk, illetőleg jelen írásunk ereje által megkegyelmeztünk, min lfogva nektek kolozsvári ötvös-mesterek keményen megparanesoljuk, hogy nevezett Ötvös Pétert magatok közé és czéhetekbe, mint azon műiparnak mesterét, minden nehézség nélkül bevegýétek, néki a mű gyakorlására hatalmat adjatok s ötet a ti társaságtok szabadalmaiban részesítsétek." Datum in Székelyvásárhely 1550. vizkereszt innepén (jan. 6-án.) Ez iratot aztán Ötvös Péter ugyanazon év július 13-án a kolozs-monostori konventben átiratván, e példány maradt fenn az Ötvös-czéh iratai között, mit Deák Farkas közöl a „Századok“ 1886-iki évfolyamában. És habár Martinuzzi nem volt azaz ember, a kinek rendeleiteit csak úgy könnyedén félre lehetett volna tenni, eredmény meg sem lett, Ötvöst nem vették fel az aranyművesek közé.

Hasonlóan járt Niderlandi Ötvös Lőrincz is, ki mint külföldi, egyeffésen a *fejedelemhez* panaszolta be a kolozsvári ötvös czéhet, hogy ötet nem akarják bevenni. a fejedelem pedig elrendelte a czéhnek, hogy vegyék be, — mire a czéh felfolyamodást ad be az uralkodó fejedelemhez, hogy nekik szabályaik vannak s privilegialis levelök vagyon, melyet a régi kegyes fejedelmek adtak s meg is oltalmazták eddigelő, és ők — az az ötvös czéh — akárkit bevesznek, ha e levelökhöz tartja magát s ezt meg is mondták Ötvös Lőrincz urannak, mihez képest kéri, hogy a fejedelem egy ember kedvéért ne rontsa meg az ő ősi szabályaikat. Erre aztán a fejedelem, a mint sajátkezű írásából következtetni lehet, Báthori Zsigmond ezt írta a czéh folyamodványának hátára: *tartsák levelökhöz magukat*. Ennek szabályai szerint pedig a feltételek (a külföldi emberekre nézve is) ezek valának. Készek vagyunk társaságunkba bevennünk, de privilegiumunk azt tartja, az közönséges igazság köztünk azt mutatja, ez ideig úgy is éltünk véle, mást is úgy éltetünk, hogy:

„jámbor születéséről nemzetséglevelet mutasson és jámbor életéről; azonképen arról is, hogy czéhes helyen tanult; mester remeket itt helyben a mi szokott módunk szerint csináljon; az mivel a czéhnek tartozik azt megadja; kezest vessen, hogy az

célnak igaz rendit követi s mindennek igazán, hiven mivel mind az ezüsből, aranyból, kövekből.“

Úgy látszik azonban, hogy Niderlandi Lőrincz valami olyan csavargó ötvös mester lehetett, ki komolyan nem értett a mesterséghez, s szerette volna úgy, könnyedén valami felsőbb-ségi parancs következtében becsúszni a jómódu kolozsvári ötvösök közé, mert a föltételeket nehezeknek találván, azoknak bizonynyal soha sem tett eleget, mert a czéh jegyzőkönyveiben neve soha elő nem fordul s valószínűleg jobbnak látta tovább állani. Az bizonyos, a fentebbi két eset — hogy többet ne is soroljak elő — élő bizonyosságai az iparszabadság korlátozásának!... De az iparszabadság fogalma az időben alig volt ismeretes e szó mai értelmében, s a XVI. és XVII. században sokkal felsőbb fogalom volt a rend és nyugalom fentartásának elve, valamint a kiváltság-levelek szabályainak s ezek korlátai közt a polgárok egyenlőségének és jóllétének elve, — és a kolozsvári ötvös-czéh mindezen esetekben humanus módon járt el addig, a míg valamely fölt el nem homályosítá az embert. E tekintetben aztán kiméletet nem ismert, szembeszállt még magával a hatalommal is, a mint az imént vázolt két eset is mutatja.

A kolozsvári ötvösök műtökélyét meggyőzően bizonyítja az, hogy a királyoknak, nemzeti fejedelmeknek, a külföldi követeknek és két szomszéd császárnak századokon át az ő műveiket adta a város, az elsőeknek újévi ajándékul, az utóbbiaknak szintén ilyenkor s midőn valamire közbenjárásukat és kedvezéseket keresték. Bethlen Gábor fejedelem midőn 1615. a szultánnak és udvari embereinek beküldötte a szokott ajándékait, a szultánnak Kolozsvárott készült két nagy gyertyatartót küldött. (Erd. orsz. gy. Eml VII. k.) Dóczy András, a római császár erdélyi követe azon évi febr. 1 értesítvén urát az erdélyi fejedelem szándékairól s az udvarában levő hirekről, e gyergyatartókról így ír: „A török császár synagogája számára, a hol a felséged és a szent Háromság ellen Mohamet törvénye szerint minden nap ünnepélyes szertartás van, kétszáz márka súlyu két ritka mivű ezüst gyertyatartót készítettett országa fővárossában Kolozsvárott, a mit külön követe most viszen Konstantinápolyba (Erd. orsz. gy. Eml. VII. k.)

Bethlen Gábor uralkodása (1613—1629) a város kereskedelmét és iparát egészszen föllendítette!... új czélhek is kelet-

keztek a régiek mellett, mint az *Ácsok* czéhe, most alkotott czéh-szabályokat. A megerősítés végett benyújtott iratukban azt írták a tanáchoz: minden társaságban lennie kell valamely rendnek, a mi nélkül az fenn nem állhat, és semmi jót létre nem hozhat. Ők is tapasztalták, hogy törvény és rend nélkül egymás kárát és sérelmét ki nem kerülhetik, s mesterségöket nem folytathatják úgy, hogy abból rájuk is, másokra is kár ne következzen. Ezért alkották közmegegyezésből szabályaikat. A *csizmadiák* is mozogtak, miután a fejedelem megengedte, hogy czéhet alkoszanak, — de a jó akaratnál ez időben többre még nem mentek. A *fazékas-czéh* is alkotott czéh-szabályokat.

Hogy az ezen műiparban való tevékenységünk az elmúlt században nagyon kisszerű volt, az tény. A múlt században I. Ferencz császártól, Mária Terézia férjétől alapított híres holiczi majolika-gyár már e folyó század elején megszűnt. Ujabb időben pedig a herendi porcelán a külföldinek sikerült utánzása ugyan, mely általános elismerést is nyert, de egymagába még nem elégséges arra, hogy műipari hírnevünket a világ piacán megállapítsa és biztosítsa.

De hogyan állt a műipar hazánkban a múlt századokban? . . A fazekas-művesség majd kizárólag a városi mestereknél, a kemenczék készítésében és rakásában állott. A XV. század végén nálunk már zománczos kályhák készítettettek, melyek ugyan nagyjaink váraiban és palotáiban bő keletnek örvendettek, de ami a gazdag arany és ezüst — edényeiket illeti, azoknak uralma a Hunyadiak korában is tartott, mint ezt a *markák* (e korban minden ingò, sokszor legnagyobb becsü drága készletet is így nevezék,) lajstromozásaiban föl vannak jegyezve. Mátyás király nászvendégségén 1476-ban 560 aranyozott serleg és 980 ezüst-edény emlittetik; jöllehet még ezen időben az uri asztaloknál szokásban volt, hogy ketten egy tálból egyenek, honnan magyarázható azon közmondás is: „*nem jó nagy urakkal egy tálból enni.*“ !... Mátyás korában az ivó serlegek közt már kezdenek kristály üveg és kristály üveg poharakat említeni, de ezek nem mint közhasználatu edények, hanem mint ritkaságok fordulnak elő. A nagyszerű aranyozott ezüst-hordók, asztali disztimények, melyek többnyire egész vadászatonkat ábrázolának, míg az ivó poharak állatokat képviseltek, sokszor mászákat nyomtak és az ötvösségnek valódi remekeihez számítottak. A szerény cserép tárgyakat

az idő szerint legfeljebb a konyhákban és cselédszobákban találhatni fel. A XVI-ik század kezdetén konyha-edényeink közt már a *bécsi fazekak* fordulnak elő, és ezeknek vásárlása annyira divatban maradt még későbbi századokban is, hogy a Bécsből lehozott edények vételét a honi fazekasok lehetőleg gátolni iparkodtak.

Lassanként az arany és ezüst készleteket csak a nagyobb ünnepélyeken használták: ezek helyeit a diszes agyagremekek pótolták. A nagy kancsók és kupák, melyek az óriás pohárszékeken állottak, már rendszeren *önből* készültek, melyeknek némely példányai hazánkban még a protestáns egyházakban és a czéhek emlékei közt fennmaradtak. Annyi bizonyos, hogy a XVI. században hazánkban többi közt már cserépkancsók is készítették az úri asztalokra. Ekként például a Brassó városától az említett század közepe táján, a moldovai és oláhországi vajdák számára küldeni szokott ajándékok közt két rendbeli t. i. nagyobb és kisebb készítményű cserép — ivóedények fordulnak elő. A XVII. századi úri asztali cserép-készleteinket illetőleg, a mit a levéltárak maradványaiból eddigelé bebizonyítani nem sikerült, arról tanuskodnak felmaradt régibb feliratokkal ellátott edényeink. Igaz, hogy ezen tálak, tányérok, csészék és korsók nem vetélkednek — szakleírások szerint — a külföldi gyárak fényes-készítményeivel, de reánk nézve azért annál becsesebbek. mivel egy érdekes honi műiparágról tevén tanuságot, egyszersmind bebizonyítják azt, hogy nagyjaink a XVII. században tekintettel a folytonos harcra, és a birtok bizonytalanságára is, asztali készleteikre nézve feltűnő egyszerűsége visszatértek.

A hazai múzeumokban több érdekes edények vannak, de hogy ki és hol készítették azokat, ez maig sincs tisztába hozva. Hogy jelesül kik és hol készítették a fehér mázos, virágos edényeket, melyekből különféle időből és különféle, de sajátos izlésben feltűnő edényeket birunk, ennek mindekkoráig még csak nyomára sem jöttek az e téren működő szaktekintélyeink.

Az ács czéh-szabályzatban kimondatott, hogy legyen két czéh-mester, egyik magyar. A mesterekre a feddhetlen jellem költötett. Egyébként szabályaik a többi czéh szabályok formuláját követik, ugyanaz mondható a fazekas czéh-szabályairól is! . . . A szabályzatban az is benne volt, hogy országos vásáron kívül idegen czéhbéli fazékasnak mivet árulni nem szabad.

Érdekes tény bizonyítékai vannak fenntartva a szabó-czéh

levéltárában arról, hogy midőn az országgyűlés az ipari áru cikkek értékét megszabta s róla törvényt alkotott, a fejedelem a nagyobb városok czéh-társulatait felőle előre megkérdezte, azok a dolgot közgyűléseikben megvitatták, véleményüket írásban a fejedelem elé juttatták, s így készült el az országos árszabályzati (limitatio) törvény 1625-ben.

Három nevezetes iparág volt még Kolozsvárott, melynek czéh-szabályai nem ismeretesek, hogy czéhet alkottak volna, — „kimutatni nem tudom, csak munkáikból láttam hogy léteztek, s munkásságuk nemcsak Kolozsvárra, de az egész országra kiterjedett — írja Jakab Elek Kolozsvár történetében: *a kőművesek, paizs- és kopjakészítők s a tölcséresek*. Hogy Kolozsvárnak sok kitűnő kőművese s kőfaragója volt, tanuskodnak: maga a csinos város, sok diszes magán és középületével, a szilárdan épült várfalak és erős bástyák, számos sirkő és feliratos emlékkövek, nemzetségi és városi czimerek. A XXVIII-ik század végén akartak alkotni, be is adták szabályaikat a kir. kormányshoz, de azok megerősítése a czéh-ügy általános rendezéseig függőben hagyott. Hogy kopjás is sok volt, s kitűnően dolgoztak, tanuskodik mellette az, hogy a fejedelmek háboruik előtt legtöbbnyire itt központosították hadseregüket, itt szerelték fel, s nem egyszer a fejedelem székhelyére Gyula-Fehérvárra is innen küldöttek száz és ezer kopját. Tölcséresek (üvegesek) létét is igazolja maga a város léte. 1615-ben azt írta a fejedelem a főbirónak, hogy hallotta, hogy Kolozsvárott valami paizsgyártók vannak: minthogy udvara népe kopják dolgában megfogyatkozott, rendelte, „hogy azoktól a paizsgyártóktól a mi kopját kapnak, gyűjtsék egybe, szerezzenek hozzá kopja-vasakat is szegestől s küldjék Szamosújvárra, teljesen s egészben megfizeti árát”. Küldöttek — az van a rendeletre írva — 120 szál kópját, vasával, szegével együtt (Városi levéltár Fasc. III. 15. b. sz.)

De nemcsak a fentemlített három czéh szabályai ismeretlenek, miként Jakab Elek állítja, hanem nem régiben felfedezték a történetbuvárok a kolozsvári képirők czéhének Bethlen Gábor fejedelem által 1618-ban megerősített szabályzatát, melyből nyilvánvaló lett, hogy a magyar festőművészek ősei — akárcsak a szabók, vargák, mészárosok, borbélyok — még a XVII. században becsületes mester emberek voltak, a kik — minekelőtte fülvették volna a nemes czéhbe, inas vagy apródesztendőket tartoztak szolgálni,

majd tudományuk felől megpróbáltatván annak rendje — módja szerint — remeket csináltak és ha nem úgy viselték magukat, a mint jámbor mives legényekhez illett, az atyamester meg is fenyegette őket. De azért művészeink ne szégyenkezzenek rajta, mert így volt ez a külföldön is. Olasz- és Franciaországban csakugy, mint nálunk ezéh-rendszer alatt nyögnek a világi festők, sőt a florenczi piktorok hajdanában a kirurgusokkal, patikusokkal, festékkereskedőkkel és más kalnárokkal egy ezéhbe tartoztak, a középkori szobrászok is szépen összefértek a rokon mesterséget űző kőművesekkel és kőfaragókkal. A kolozsvári képirók ezéhe Bethlen Gábor idejében már igen előkelő társaság volt, mely a többi mesterembereket mód nélkül lenézte és különös gondja volt arra, hogy az asztalosok bele ne kontárkodjanak a kép és czimer írásba, aranyozásba, a kárpitokra és falakra való festegetésbe stb., hanem érvék be azzal, hogy fára és deszkára virágokkal czifrázzanak. A ki ez ellen vétett, a város bírása által tizenkét frtig megzálogoltatott, egyharmada pedig a nemes tanácsot illette. Ha valamely vándorló vagy idegen képiró legény került Kolozsvárra, nem volt szabad addig a mesterségét gyakorolni, a míg feleséget és más adófizető polgárok példájára állandó lakóhelyet nem szerzett magának a városban. És hiában mutatott föl bizonyítványt arról, hogy apród esztendeit becsületesen kitöltötte, megkövetelték tőle, hogy egy hónapig az atyamesternél, egy évig pedig valamelyik kolozsvári piktornak fizetésért szolgáljon, mely idő alatt, az ő tudományához képest, több vagy kevesebb heti bér rendeltetett számára. Annak-utánna mester-remekben egy hónap alatt le kellett irni „az maga képít talpig, olaj festékkel és vízfestékkel is,“ tehát két példányban. A festmények bemutatásakor tartozott a mestereknek egy tiszteességes vacsorát, a ezéhládába pedig tizenhat frtot adni. Más-különben szegény legények voltak hajdanában a magyar képirók és a szegénység oka, legfőképpen az akkor uralkodó ezéh-rendszerbe keresendő, mely seholsen türte meg a művészet vagy mesterség szabad gyakorlatát, s az egyéni törekvést, ambitiot, munkakedvet és tehetséget annyira lenyűgözte, hogy minden fejlődés tökéletesen ki volt zárva. A ezéh kényszer annyira ment, hogy a piktorok eladásra szánt képeket és kárpitokat is csak a közönséges vásárokon szerezhettek maguknak és a sokadalom napjától fogva harmadnapig nem árulhatták, ha pedig valamelyik jártában keltében aranyat vagy

ritkább drága festéket vásárolt, megkellett osztoznia azzal, a kinek épen szüksége volt reá. A kolozsvári festők legfőbb jövedelmét a fejedelmi udvar megrendeléseit képezték s ezért a czéh-szabályzat úgy intézkedett, hogy legalább négy mester állandóan a városban tartózkodjék „hogy ha urunk ő nagysága szolgálatjára kívántatik, az kettei itthon maradván, az kettei oda mehessen és így szükségképpen megfelelhessenek illendően.” Komáromy András dr. a „Kolozsvári képirók” czimű jeles dolgozatában azt írja, hogy a czéh-szabályzat festőművészetünk történetében legfőképpen azért nevezetes, mivel eddigelé azt tartottuk, hogy a Magyarországon működő képirók és falfestők, még a múlt században is jobbára idegenek, németek voltak, most azonban örömmel látjuk, hogy a magyar képirók czéhe már a XVII. század elején fennállott s úgy, a hogy, virágzott. Komáromy szerint a kolozsvári festők czéhmestere 1618-ban Székesfejérvári István, 1653-ban pedig Váradi Márton és Nagybányai István volt.

A kereskedelem biztosítására a város kedvezményeket eszközölt ki, szabályozása végett *állandó vám és 30-adi szabályzat hozatott be.* Ezt a kereskedők panasza s az ország anyagi érdekei tették szükségessé, hogy a vámszedési önkényes eljárás a kereskedőket és fejedelmi kincstárt meg ne károsítsa. A vám-szabályzat a városoknak, a vám és 30-adok hivataloknak sat. elküldetett 1620-ban. E vám szabályzat szövege: a barmokról, bőrökről, béllésekről és subákról, posztóról, selyemáruról, gyolcsról és vászonról, faszerszámról, malozsa, bor, méz, ser, eczet, égett bor, mécsolaj, viasz, szappan, faggyuról, ruha, szőnyeg, paplan, köpenyeg, pokrócz, guba, tarisznya, gyapjú, kefe, gyapotfonal, szűrőről, sós halakról, érczekről, veteményekről vagy gabonáról, kötelekről, bagaria szijhámokról és egyéb görög marhákról. Meg volt határozva: miről mennyi vám vétessék a 30-adokon? Az arany- és aranyos selyem marhára nézve kimondatott, hogy ettől arra szerint vegyék a 30-adot. E vám-szabályzat mutatja, hogy a levantei-velencei kereskedelem útja Erdélyen és Kolozsváron ment át. Erdély önálló közgazdasági politikáját, szükségeiben nyilvánuló magas műveltségi fokát s lakosainak gazdagságát mutatja kereskedelme nagy kiterjedése és sürü érintkezése Magyarországgal, Béccsel, Német- és Lengyelországgal, Velenczével, Konstantinápolylyal. A vámtételek szabad kereskedési vagy védelmi irányáról itélni nem lehet, miután ismeretlenek a más or-

szágok vámtarifái. Azonban alig lehet kétség iránta, hogy abban az időben a fiskális szempont volt a fő és a belföldi termelés és iparczikkék védelme csak másodsorban s oly czikkeknél jött tekintetbe, a mikkel a fejedelmi fiskus is kereskedett : méz, viasz, kéneső, szarvasmarha. A hazai ipar kis korára, de a jólétre mutat Kolozsvárnak a kelet és nyugat legdrágább gyári áruczikkeivel nagyban folytatott kereskedése : hogy férfi és nő ruháknál gránátot, skárlátot, a posztók közül a hazában készült iglói, fejevári, brassai, külföldiek közül angol, olasz, lemergi, boroszlói cserkesz-gyártmányt : a selyem és bársony áru világból mindenféle színű aranyos, dupla és tarkabársony, kamuka, atlasz, tafota, tibet és bibor, török selyemszövetek, a vásznak közül erdélyi, bártfai, lengyel, török, színes, zöld, tarka, sima és fodor, bruszszai gyolcs ; a fűszerek csaknem egész természeti országa kereskedés tárgya volt. Meglepő gazdagságával és új voltával a férfi és nővilág ruházata : a nyestes suba és süveg, mente, köpeny, dolmány, palást és így tovább ! . . . Pazar bőségre mutat a lószerszámok nagy száma s fényűző kiállítása : a szíjheveder, lánczos kötőfék stb. A kereskedelem és ipar műszavait az akkori irodalom föl nem jegyezve, természetesen a vámszabályzat sok czikkét nem érthetni, és épp azért az áruczikkék egy részét ki sem irtam, mert úgy sem tudhatni, hogy mik azok ? Jakab Elek jeles történészünk sok szót kiirt, zárjel közt igyekezett megérthetővé tenni az áruczikkét, de így is érthetetlen.

A kolozsvári kereskedőkre *hatósos* rendelet volt az is, mit I. Rákóczy György 1633-ban kiadott, a fejedelem a benszülöttek javára megszorította a görögök kereskedési szabadságát. Értesült — ugymond — hogy idegen országbeli görög kereskedők Kolozsvárott házakat szerezvén, megtelepedtek ; de mivel az ország közé be nem kebeleztek, a fejedelem bujdosó görögöknek tartja s megparancsolta, hogy a hol ilyenek vannak, marhájokat foglalják el és az ő engedelme nélkül nekik a kereskedést meg ne engedjék.

A kolozsvári 30-ad hivatal számadásaiból (1631.) érdekes képe tűnik ki Erdély és Kolozsvár külső és belső kereskedésének. A *magyarországi és erdélyi kereskedelem következő forgalmi czikkei fordulnak elő*. Magyarországról vittek be Erdélybe csikot, szappant, vidra bőrt, dupla süveget, singvasat, szablya vasat, kardvasat, lengyel gyolcsot, zsidó vásznat, narancsot, közpaplant,

gyapot gombot, zsinort, selymes keszkenőt, papucsot, gyermeknek való foszlánt. *Erdélyből Magyarországra*: Váradra vittek ki nyulbört, sajtot, tömlő turót, malozsa szőlőt, rizskását, nemezt, csinált szürt, selyem zsinort, fiesor (oláh fiúnak való) és kordován eszmát, hevedert, szőr-övet, korbácsot, timsót. Nagy-Bánya: szappant, boroszlói palástot, övet, sajtot, timsót, rizskását, török vásznat, selymet, gyapottat karmazsint, erdélyi sáfránt, kék fonalat, karmazsin eszmát, bagariát, török zsinort, török vásznat, közpaplant, üveget, ökörbört, toroczkaí aczelt. Károlyba: malozsa szőlőt, mézes pogácsát, tehénbört, szítát, ködmönt: báránbőr béllést, sebesi pokróczot, sajtot. Eperjesre: mézet, kordován szarut, ökröt, kénesöt, rizskását, malozsa szőlőt. Lippára: kősöt, lenet. Magyarországra általában: lovat, boroszlói palástot, szattyán szarut, köz eszmát, öreg jancsár patyolatot, zsinort, apró eszmát, sok ökröt és tehenet, ködmönt, báránbőr béllést, nyulbört, istrangot, hegedü hurt, sebesi pokróczot, ezt mindenféle nagy mértékben.

Az erdélyi és külföldi kereskedelem czikkei Bécsből: bársonyt, bársony prémet, szekfüvet, szőr prémet, dupla süveget, papirost, kamukát. bécsi sáfrányt, tafotát, veres vásznat, fahajat, kalapos süveget, ezernát, gáliczkövet. Jaroslawból: borsót, gyömbért, béllelt keztyűt, kést, boroszlóit és lazurt végben, önos szeget, papirosat, szablya tarsolyt, nádmézet. Lengyelországból: borsót, gyömbért, büdöskövet, vaspléhet. Konstantinápolyból: száros gombot, zsinort, jancsár patyolatot végben, selymes végü patyolatot, selymet, paplant, török ezernát, dolmánra való gombot, keszkenőt, lapos teveször övet, takaró szőnyeget, kék fonalat. Nándor-Fejérvárról: mandolát, üveg gyöngyöt, kengyelvasat, baltát, faolajat, tüt, zsinort, száras gombot, maszlagot, karmazsin papucsot Moldvából: kordován bört. *Vittek ki*: Bécsbe és Nándor-Fejérvára viaszat; — Lengyelországba: szattyán eszmát, szőrharisnyát, lóvakarót, varga sarat, apró eszmát, mézes pogácsát, rizskását, malozsa szőlőt, palástot, erdélyi sáfránt, kordován sarut.

Apaí fejedelem alatt lényeges intézkedést tett a városi tanács a belkereskedésre nézve, midőn 1668-ban 69 pontból álló *utasítást* adott: a *kalmárok és kereskedők dolgáról*; a *vásárbírák tisztéről* a *piaczi dolgokban*; a *hal és hús dolgáról*; a *vásárvámról*. Ez a korszak leghasznosabb alkotása!... Kiterjed a belpiaczi kereskedelem minden ágára, tekintettel van az ország törvényeire,

a város kiváltságaira és helyi viszonyokra és a közéletbeli tapasztalatokra. Az első rész intézkedéseit két század változó viszonyai elavultá tették; de a *vásárbírákat, hal és hús, vásárvámok* dolgát illető rész hasznos útasítás és biztos zsinormérték volt az illető városi tisztviselők előtt egészen 1848-ig. Ilyen például, mely a vásár kezdetét nyolcz órára szabja, — továbbá a mely tiltja a vásárlóknak az árusok elé a városból kimenést; mely a gyümölcsös szekereknek harmad napig a piacon maradhatást megengedi és az aprónként eladást rendeli; mely a vásár napján a vásárbíróknak a mértékekre lelkiismeretes ügyelést teszi kötelezővé; mely a látó-mestereknek a mészárszékek tisztaságára s a vágott marhák egészségére szigorú vigyázást szabja elé; mely az árus szekértől két pénzvámot rendel vétetni; mely a foltozó vargák helyeit kapuk körül jelölte ki; mely a vásár-bíróknak egy forintig ad büntetési jogot, s végül melyek a város hűségére be nem esküdteknek kereskedési és árulási jogot nem enged. Ezen nevezetes utasítást Jakab Elek „Kolozsvár története“-czimű munkájában, egész terjedelemben közli magyar fordításban.

Apafi halálával bevégeződött a nemzeti fejedelmek korszaka!... A kereskedés és ipar-üzés szép lendületnek örvendett Kolozsvárott. A honoratiorok és papság nagy száma, a vagyonos nemesség, a mivelt és gazdag iparos és kereskedő-osztály adtak neki nagy tekintélyt s a közdolgozókra befolyást. Fodor István, Katonai Mihály, Gellyén Imre főbírák, Baráth István, Tótházi Mihály és Rayner Márton királybírák, iparosok voltak, s mint czéh-mesterek szerezték maguknak a magasb kormányzati képességet. Szegedi György czéhmesterből lett fejedelmi táblabíró. Nyíró Kálmán és Stenczel Imre, Konstantinápolyig, Velenczéig és Krakóig terjesztették ki baromkereskedésöket, drága szöveteket s más árukat hoztak cserébe Kolozsvár és Erdély számára. A Filstich-nemzetség tagjai fejedelmi aranyváltók voltak. Ó-Radnán ólom bányájuk volt, s Offenbánya aranybányáit adományul szerezték meg. A fejedelmek maguk méz, viasz, só, vas- és salétrom kereskedést üztek, jó példát adva törekvő és vállalkozó alattvalóiknak. A törvényhozás segítézte az ipart és kereskedelmet s egyesülve gyarapították a nemzeti tőkét. A hatalom mindkét tényezőjének ez érdeklődése a város anyagi jólléte iránt, a szabad kereskedésnek a hazai árucikkek védelmével való egyez-

tetése szerencsésnek tünteti fel amaz időt, midőn az ország és fejedelem érdeke teljesen egy volt, az érdekellentétek különös jóakarattal kiegyenlítve elsimultak, s a kincstár az államszükségek fedezése, a nép megnyomorodása föltételeit birta.

Csakis ily rendszer mellett érthetők meg az olyan leírások, mint minőt például a Rómer és Xanthus adtak a magyar szövet disztésekről! . . . 1872-ben e két szaktudós a magyar házi ipar tárgyaiból összeállított gyűjteményt adtak ki. Itt csak egy közzé tett tárgyaknak egy csoportjáról emlékezünk meg, mely nem az újabb koru házi-ipar termékeiből áll, hanem a XVI és XVII-ik századbéli ágý és asztalneműek maradványa. A himzések ábrázolása a színezet pompája által tűnik ki. Mindennapi vászon alapon készült, színes selymekkel, ezüst s arany szálakkal. Az idomok körvonalát, a részletek rajzát nem a szálak képezik, hanem az öltések egymásmellé sorakozó végei. Ezen himzés-mód, mely a művészt függetlenebbé teszi az alap szerkezetétől, mint a kereszt-öltés és lapos-öltés házi iparunkban rendszeren alkalmazott neme, s megengedi neki, hogy képzelete változatoságát kiaknázza, a keletre utal minket, hol gyakran alkalmazást nyert. A növény alakzatok, melyeket rajtok látunk, szintén félreismerhetlenül mutatják a Keleten, Persiában s a török birodalomban divó styl befolyását. Rómer és Xanthus gyűjtési lajstromai bizonyosságot tettek arról, hogy ezen tárgyak nem a köznép házi iparának termékei, hanem hogy a nevezettek gyűjtésük alkalmával többnyire közbirtokosoktól kapták, kiknél mint családi örökség szállottak nemzedékről nemzedékre.

Az 1877-ik év december havában Kolozsvárott rendezett iparművészeti kiállítás alkalmával, 31 ilyenmő himzés volt bemutatva. Disztésük azonos volt a fentjelzett müben közzé tettével, a himzés mód is azonos! . . . Ezen tárgyak keletkezése idejét meghatározni csak évszamos emlék által lehet. Valószínű hogy kutatások után, idővel még többet fognak napfényre hozni; azon csekély számu azonban, melyet jelenleg fölhozhatni, elegendő már a kérdés megoldására. Ezek Ilyésházy Gábor, Gáspár és Ilona halotti képei a Nemzeti Muzeum régiség osztályában, 1648-ból, melyek Árva várából kerültek ezen intézetbe gróf Zichy Ödön adományakép. A kendők, melyeket kezökben tartanak, a párnák, melyeken fejük nyugszik, ugyanilyen himzésekkel vannak disztve. A szász királybirók siremlékei a 16. 17. századból

a nagy-szebeni egyház előcsarnokában. A királybirók itten szintén ilyen alakzatokkal diszitett kendőket tartanak kezökben.

Ezen korból reánk maradt leltárakban az arany s ezüst-művek mellett nagy helyet foglalnak el az öltözet darabok, az asztal s ágynemű, miből következtetést vonhatunk, hogy mily becsben tartották ezen tárgyakat. De ebből kitűnik az is, hogy a 16. és 17. században úri családjainknál divott a viselet, az ágy- és asztalnemű diszitése, himzése és varrása, -- a mi egyúttal czáfolat azon állításnak, hogy ezen iparművészet a magyaroknál sohasem talált termő talajra, másrészt hazánk iparművészeti történetében egy fontos körülményre figyelmeztetnek. A képzőművészetek, az építészet, szobrászat, festészet hazánkban mindig szorosan követi a nyugati fejlődést, ennek közvetlen hatása alatt áll. Idegen művészek jöttek hazánkba s emelték itt az emlékeket, hazai művészeink Németországra, Német-Alföldre, Franciaországba vagy Olaszországba vándoroltak s itten nyerték kiképeztetésüket. A 16. században gothicus ízlés mellett az olasz s a francia renaissance terjeszkedett s a keletkező barokk ízlés első nyomai is feltűntek. A képzőművészetek ezen összefüggésével a Nyugattal ellentétet képez az iparművészet egyik ágában, a szövő-iparban tapasztalt keleti befolyás.

Magyarország iparművészetének egy másik ágában is tapasztalhatni eltérést a nyugati fejlődéstől; ez az ötvösség, az ékszerek diszitése, különösen a sodrony-művel és zománczczal. A kutatás ezen kérdésre nézve eddig tulnyomólag azzal foglalkozott, hogy az úgynevezett magyar-erdélyi zománczozás sajátos jellegét, a nyugatitól eltérő tulajdonságait megállapítsa s ezen diszítés-módnak alcsoportjait idő és hely szerint megkülönböztesse. De kevésbbé foglalkozott a kérdés másik oldalával, nem kutatta, hogy találtunk-e még másutt is és hol ilyen diszítésmódot, nem kutatta honnan eredt s mely befolyásoknak köszönte kifejlődését. Legrégibb ilyennemű zománczaink a XV-ik századba nyúlnak vissza, de ezen diszítési mód igazi fölvirágzásának ideje a XVI. század második fele s a XVII-ik eleje!.. Ezen korban hazánkban a török birodalommal való összeköttetése természetsszerűen megmagyarázza a keleti elemek föltünését az ágy- és asztalneműn, az öltözetek, ékszerek- és fegyverek diszítésén. Szövetek, ékszerek- és fegyverek bizonyosan nagy mennyiségben szállítattak be keletről, melynek ipara ezen ágakban évezredek óta

nyújtja Európának a legkeresettebb tárgyakat. Nyomait még ma is föltalálhatni, különösen hazánk délkeleti részein; a Székely- és Szászföldön minden templomban találhatni a leggyönyörűbb persa szőnyeget a XVI-ik századból. Az ékszerek közt is gyakran olyakat találunk, pl. a nemzeti és kolozsvári muzeumokban is van három, ez utóbbiban egy darab, melyekről a traditio azt tartja, hogy azok a szultánoktól a követeknek adott ajándékok.

A kolozsvári kiállításnál a legnagyobb föltűnést okozta azon nyergek egyike, melyet ifju gróf Teleky Sámuel állított ki. Ezen nyereg eleje és kápája aranyozott ezüst lemezzel volt bevonva, ez alig látszott ki a gazdag sodronvos, zománczos diszítések alól. A szakértők véleménye egyhangú volt: *ez a legszebb erdélyi zománcz, mely mostanáig ismertté vált!*... A nyereg sodrony zománczos ezüstlapjainak diszítése egy-egy kiemelkedő drága kövekkel diszitett töből indul ki, s egy ugyan ilyenekkel képzett virágban végződik. Többször előfordul rajta India és Persia diszítés-idomainak legjellemzőbbike: a hajtott végű cypressus, ugyanigy foglalt rubinok, smaragdok, a foglalás azonos összalakot képezvén, előfordul egy kardon is, melyet a kiállításon szemlélni lehetett, de itt nem sodrony-zománczos alapra, hanem nivellirozott — s vésett diszítésűn s pengéje is a legszebb kis-ázsiai u.ú. volt. A nyeregre nézve azon családi hagyomány maradt fenn, hogy Bélydy Pál, mint követ Konstantinápolyban kapta a szultántól, mindenesetre érdekes lenne ezen hagyomány valódiságát okmányilag is megerősíteni; mi érdekes volna, ha be lehetne bizonyítani, hogy a legszebb erdélyi zománcz darab Persiában készült.

Mielőtt a fejedelmi korszakot lezárnók, még adjuk a magyar hangzású iparosok neveit Bethlen Gábor uralkodásától kezdve — Apafi haláláig; még ezelőtt azonban röviden főlemlitem az ujonnan keletkezett czéheket

1661-ben alkottak maguknak czéh-szabályt a *Késcsinálók, Asztalosok, Csizmadiák, Gombkötők, Szapánosok*. Jellemzőbb pontja a csizmadia czéh-szabálynak az, hogy mester-remekül egy jó és szép sárga karmazsin bőrből csináljon négy bokor mivet, t. i. öreg embernek való száras csizmát, új béléssel, selyem zsinórral, egy alacsony sarkú solyát, melynek sarka czápa vagy veres karmazsin legyen, egy sarkantyúhelyes dali csizmát és egy kapczát selyem zsinórral tisztességesen stb. Az asztalos czéh-szabály-

zatban a mester-remek így határozottatott meg: egy tisztességes és rejtélyes fiókos asztal, ostábla háromféle játékra, egy harmad-fél singes láda, lábastól, festetlenül, elkészítésére nyolcz hét adatik.

Iparosok voltak, kiknek neveik fennmaradtak a czéhek jegyzeteiben, és ezek közül is csak a magyar nevéket közölve: Nadányi Mihály, Endres Ferencz takácsok; Lakatos Bálint, Tordai János, Régeni Gáspár lakatosok; Lakatos István sarkantyukészítő; Ács Mihály ács; Fenesi Márton, Nyilas Gáspár, Déési István, Balázsfi Bálint, Eötvös Benedek, Seres István, Zéchy István, Linczegh Dániel, Ilyefalvi István, Eötvös János, Zilahy Pál, Szilágyi Pál, Thordai István, Köpeczi Sámuel, Ferenczi Bálint, Almási András, Kerekes János, Huszár Péter, Eötvös Dániel, Kassai Pál, Bányai István, Brassai András, Elek János, Tolvaj Kristóf, Brassai Daniel, aranyművesek; Tolnai János, Linczegh János, szöcsök. Bárdi Mihály, Kanta János fazekasok. Szabó Mihály, Budai András, Tótházi András, Szabó Gáspár, Nekkel Imre, Almási István, Pataki István, Csipő Miklós szabók. Érdekes a Tótházi András haláláról szóló emlékezés, mit kartársai 1668-ban így jellemeztek: „Ezen idvezült jó atyánk adta a czéhnek a nagy Cosmographia című könyvet ajándékba, a mi annak bizonyítéka, hogy a czéhben gymnasiumot végzett sok szenatori és bíróságot viselt ember s nem egy czéh volt, mely pártolta az irodalmat, könyvtárral birt s tagjai a miveltség nem közönséges fokán állottak.“ A kovácsok nevei majd mind magyar hangzásúak, de mert hol csak a vezeték név, hol meg csak a keresztnév van kiírva, mellőznünk kell a névsor közlését Kádas István, Bred Márton, Teremi János, Veres György, Ujhelyi István, Beregszászy András, Kádár Péter, Balogh György szappanosok. Az asztalosokról elég élethű jegyzék van, éppen 208 magyar, száz, német név van. A magyar nevek ezek: Szilágyi János, Megyeri Mihály, Szegedi Pál, Asztalos Ferencz, Ördög Péter, Déési András, Asztalos Péter, Borsos János, Debreczeni István, Sós István, Pesti György, Lőrinczi Boldizsár, Kövendi György, Kánya János, Vásárhelyi András, Magyarai György, Ugron János, Kövendi János, Bölöni Sámuel, Árkosi György, Kolozsvári József, Magyarai József, Derzsi József, Boka János, Deák István, Kövendi János, Kovács József, Simon György, Szombati György, Katona György, Nagy János, Ábrahám Sámuel, György Antal, Derzsi Sámuel, Török György, György János, Szabó Mi-

hály, Kolozsvári Ferencz. A névsor egész 1800-ig van adva; 1849-ig van ugyan adva az élethü névsor, de az 1800-tól kezdődő névsort majd hátrább adom. Mindenik név után van téve az ur czim, van köztük nemesi előnévvel bíró is. A csizmadiák névsora: Székely Márton, Szathmáry István, Gyulai Mihály, Brassai János, Csetri András. És még több magyar név nem egészen ki írva.

Az itt fel nem említett czéhekről is van névsor, de mert nincs az egész név kiírva, mellőznünk kellet. Hogy a régi iparos osztály tekintélyes polgári elem volt, az a nemesi nevekből is látható, de látható abból is, hogy közülök többen szerepet vittek városunk mozgalmaiban. Például Linczegh János egyszerű szőcs mester volt és mégis nagy szerepet vitt? . . . A szőcs czéh egyébként virágzó ipartestület volt mindig Kolozsvárott. Tanult, mivelt, gazdag mesterek voltak kebelében, s befolyásuk a közdolgozókra nagy. Szívesen mentek közéjük vagyonos honoratior osztálybeliek gyermekei is. Sőt még Lengyelországból is jöttek a szőcs mesterség megtanulására, mint az ifju Sawiczki János, ősrégi nemes lengyel családból való — 1666-ban.

Az iparosoknak a munka-szabadság korlátozására irányzott törekvését a fejedelem és országgyűlés az árak megszabásával kívánta ellensúlyozni. Már Bethlen Gábor fejedelem megkezdette volt ezt. I. Rákóczi György 1630. megerősítette, elődének egy országos bizottság által dolgoztatott árszabályzatát s annak megtartását rendelte. Mindkét fejedelmi rendelet hiányosan maradt fenn a szabó-czéh levéltárában. E szabály az 1635-ki országgyűlés által helyben hagyatván, hivatkozással a korábbi törvényre kimondatott: hogy az elébbi árszabályzat tartassék meg; a mely városi bíró engedetlenkedik, a közügyigazgató idézze akár országgyűlésre, akár a fejedelmi táblára, s kérjen rá 500 frt büntetést. Ha lenne, aki ekkor sem engedelmeskedik, az ország mérjen rá más nagyobb büntetést. A legutóbbi árszabályozás az 1688-iki, melyet a fejedelem és ország elfogadott, s kimondatott, hogy a ki azt meg nem tartja, áruja elvesztésével büntetessék.

Ez intézkedés is mutatja, hogy a czéh rendszerek túl nagy privilégiuma kezdé feszélyezni az államot már e korszakban is! . . . A város egész anyagi élete a czéh-rendszeren nyugodott, mely nem csupán iparosokra, hanem kereskedőkre és általában minden foglalkozásra kiterjedt és pedig országszerte. Volt marhapásztorok vagy „mezei grófok“ czéhe is (Tört. Tár. 1884.

560 lap.) s e foglalkozást jogszerűen szintén csak az üzhette, a ki a nemes czéhbe fölvetetett. De igazi virulását a czéhrendszer a városban érte el, mely viszont neki köszönhetette lendületét úgy, hogy a kettő a legszorosabban összeforrott. Sok nemes, erkölcsös, humanus vonás jellemzé e rendszert. A kölcsönös segély, az egymásra utaltak testvéries támogatása, szegények, betegek, özvegyek, árvák oltalma fontos társadalmi intézményé teszi. Az ipar egyes ágainak kifejlesztése, soliditása, a műipar, ötvösség, könyvnyomtatás, fegyvergyártás virágzása részben neki köszönhető. Az iparosok anyagi függetlenségében a városi élet és szabadság frissességének egyik főforrása rejlett. Végül a város önvédelmi szervezetének alapja is e rendszerre volt fektetve. A czéhek tagjai alkották a helyi honvédséget, a területi katonaságot. Minden czéh katonailag volt szervezve. Tevékenysége veszály esetére meghatározottat, s adott parancsra saját zászlaja alatt mindenik kivonult a bástyákra, hogy ott a kijelölt helyet elfoglalja s a várost az ellenséges támadás ellen megóvja. Az iparos és kereskedő rendszeren jó katona volt. Nem idegen, tőle távolabb eső, vagy általa meg nem értett eszmékért küzdött. Önmagát, házi tűzhelyét, saját vagyonát és szabadságát védte s ez a tudat gyakran hőssé tette a közönséges mesterembert is. E sok előny mellett a czéh-rendszer egészben mégis privilegium volt, mely iparosoknak és kereskedőknek óriási előnyöket biztosított a fogyasztók nagy tömegével szemben! . . . Ez előnyök nagy lendületet adtak a városi iparnak, ámbár az egyes czéhek közt nem szüntek meg a torzsalkodások, czivakodások, perlekedések. A czéh-rendszer azonban kizárta a nagyipar létrejöttét, mely a külföldön már lendületet vett s több olyan iparágban, mely hazánkban szintén műveltetett, a nagy vámok s más kedvezőtlen viszonyok daczára erősen concurált a hazai gyártmánynyal. Ilyen volt például a posztó. Igen nagy volt a posztónyírók száma Erdély egyes részeiben, sőt magában Kolozsvárott is, de azért már nagyon elterjedt az angliai posztó. A gyáriparral ez időben Szelepcsényi György esztergomi érsek tett komoly kísérletet Pozsony megyében, hol posztó gyárat állított. A finom gyapjút külföldről hozatta s gyártmánya finomság tekintetében versenyzett az angol és hollandi posztóval. De a gyár az érsek halálával megszűnt.

A városi kereskedelem is czéhrendszeri alapon nyugodott.

Csak az a kalmár telepedhetett meg a városban, ki a kalmárok társaságába fölvetetett, a miért elég magas díjat kellett fizetnie. Az ő existenciáját is számos előny és kiváltság biztosította. Az országon belül vámot nem fizetett; az idegen árus ember csak neki s nem idegen kereskedőnek adhatta el portékáját, melyet a piacon sátorban kellett áruba bocsátani; sőt az is megvolt határozva, hogy idegen árus embernek a vásáron levő bizonyos cikkekből mennyit szabad megvenni. A nagyobb rész a helybeli kereskedőknek tartatott fenn. A városi kereskedelem közvetítette a külföldi iparcikkek behozatalát s így nemzetközi gazdasági jelentőséggel bírt. A kereskedelem élénkítésére szolgáltak a vásárok! . . . Itt minden korlátozás daczára erős versenyre keltek az idegenek, lengyelek, németek, törökök a hazai kereskedőkkel. A messze keletről is jöttek árusok, kik leküzdvé a számtalan nehézséget, eladásra hozták hozzánk hazájok speczialis iparcikkeit. Sok bajjal kellett küzdeniök, nem csupán nekik. A nagyobb városokon kívül a kereskedelem mindenütt rendkívül bajos foglalkozás volt. A vásárokon az utak bizonytalansága sokszor megkárosította a kalmárokat, nagyobbára görögöket, kik nem lévén városi polgárok, főleg földesuri védelem alatt éltek s adózás tekintetében is örökös zaklatásnak voltak kitéve. A földesúrnak fizetett béren kívül a királyi kamara és a megye is megadóztatta őket, és pedig meglehetősen terhesen.

A 18—19-dik század kereskedelme és ipara.

A mult század első feléből alig van valami feljegyezni való méltó a kolozsvári kereskedés-ipar teréről! Jelentéktelen kebli czéhbeli ügyek ma már értéknélküli dolgok. Különben is a politikai küzdelmek és vallási viszályok mián, midőn az erőszakos föllépés bekövetkezett a hatalom részéről a protestánsok ellenében, a csöndben dolgozó ipar kevés életjelt adhatott magáról. A *Posztó-csinálók* czéhe az 1697 ben elégett czéh-szabályai helyett új szabályt készített, melynek ipari részében érdekes azon pont, a hol kimondatott, hogy mindenféle posztót erdélyi módon csináljanak, zöldre fessék, s míg a Látó-mester (kettő volt, kik ügyeltek a posztókra) a ráján meg nem nézte, és a város és czéh-pecsétét rá nem jegyezte, csak egy singet is belőle el nem lehetett adni. Minden mester szőjje be nevét a posztóba, a ki nem teszi, büntetése egy forint. Nagy ügyelet volt arra fordítva, hogy a Kolozsvárott készült posztó külsőleg is bizonyítva legyen, mívégből a posztó Kolozsvárott készülését hitelesítő ólombélyeg egyik felén a város czimere volt, a másikon valami olvashatlan írás. Ez iparág volt azonban az, a melyet a külföldi verseny majdnem *bukottá tett már e században*; a városi posztó is kelt ugyan, de a mint a fényűzés terjedni kezdett és bejöttek a külföldi széles és kölbömbféle posztók, ezekkel a versenyt nem lehetett kiállani, a főhiba különösen a festésbe volt, nem volt oly szép színe, mint kellett volna. A 60-as években már ötön üzték ez iparágat, köztük első volt Pataki István, ki iparát 1823 óta üzte. A mult századbeli posztó-mesterek nevei, mind németek és így felesleges kiirunk.

A *Fésüsök* czéh-szabályait 1711-ben erősítette meg a város tanácsa, a melynek ipari tekintetben érdekes azon pontja, a hol kimondatott: hogyha elefántesont fűsüt hoznak a városra, sza-

bad legyen árulni, mivel nálunk elefánt csont nincs, németországi fűsű árulása is megengedettik, habár nem elefánt csont.

Tíz évvel később 1721-ben a *Halászhok* megszaporodásuk tekintetéből czéhtársulattá alakulhatásra a tanácstól engedélyt kérvén, azt meg is valósítva, megalkották szabályaikat. A szabályzatban az is kimondatott, hogy a városi tanács vagy bíró hire nélkül Kolozsvár határain levő folyókban kereskedésre vagy pénzért eladásra halászni a czéh tagjain kívül senkinek sem szabad.

A mi az egyes iparosok neveit illeti, azokat a következőkben állítom össze Mária Teréziáig! . . . A aranyművesek közt voltak: Szent-Jóbi György és Huszár Mihály, Brassai Dániel (szász, unitárius), Tolnai István, Császár György, Szegedi János, Vagner Mihály, Szegedi István, Csiszár Péter, Szöllősi Gábor, Katona Pál, Huszár Péter. Asztalos mesterek: Barth Ferencz, Pesti György, Székely János, Régeni János, Pesti György, Kövendi György. Ez időben az asztalosok vezére Barth Ferencz volt, valódi neve Szakáll Ferencz, s hogy mért hagyta el magyar nevét, annak nincs nyoma a czéh levéltári iratai közt, egyébként jellemző az is, hogy a czéh már 1659. magyar czéh-szabályait latinra fordíttatta; az oka nem tűnik ki egykoru emlékekből. A csizmadiák mesterei voltak: Debreczeni János, Sárpataki Zsigmond, Brassai István, Ferdinánd György, Szikszai István, Pap István, Bányai Márton, Kovács Mihály, Kántor István, Seres András, Ferenczy Mihály. A szabó mesterek közül álljon itt: Ajtai Sámuel, Teleki Ferencz, Gönczi Péter, Szabó Mihály, Gyergyai Pál, Füzéri György. Hogy régente mily tekintélyesek voltak az iparosok, bizonyítja a Teleki Ferencz szabó mesterről a czéh nagy jegyzőkönyvében fölvett sorok: „Teleki Ferencz bevétetett a czéhbe 1700-ban, meghalt 1734-ben. E boldog emlékezetű jó urunk kolozsvári főbiróságot sok ízben viselt, mégis a becsületes czéhet végig megtartotta“! . Egyes szőcs mesterek voltak: Rhener István, Tordai István, Szőcs István. A többi czéhek nevei vagy olvashatlanok, vagy idegen neviiek. A fazékas czéh két szabályt alkotott 1726-ban közel száz poutozatban. Ipari tekintetben érdekes miként van leírva a remek készítmény; a remek: egy négy vedres főző-fazék, négy vedres vajnak való kánta, egy vedres tál, egy vedres hajtott száju kanecsó, egy két száju pohár — két füllel.

De mert az iptartéren nincs sok följegyezni való, mielőtt a

kereskedésre át térnénk, tartsunk rövid szemlét műtörténelmünk fejlődésében.

Hazánkban mind az olasz, mind a német műérzület egész a XVII-ik század kezdetéig jelentékenyen nyilatkozik. Ismeretes az is, hogy hazánk nyugati részének szorosabb kapcsolata Ausztriával az olasz befolyást csaknem egészen megszüntette, s az ausburgi s nürnbergi ötvösök munkái s magyarországi utánzásai csaknem kizárólag ékesíték nagy uraink házait a XVII-ik században. Erdély azonban kevésbé volt e befolyásnak alávetve, s itt fejlődött ki azon irány, mely eddigelé alig részesült elégséges elismerésben s ez az ötvös mesterségben a keleti, szinte mondhatni magyar styl, mely a XVII-ik században érte el fénypontját. Már előbb is találkozunk templomaink kinestáraiban kelyhekkel és keresztekkel, melyeknél a filigrán munka, eltérőleg az akkortájban divatozó olasz és német művészettől, nagyban szerepel; a XVI. és XVII-ik században azonban egy kifejlődött technikával ismerkedünk meg, mely a rekeszzománcz (émail cloisonné) és filigrán munka művészeti combinatiojából ered. Az arany vagy ezüst alapra stylszerűleg reá van forraszva a filigrán, mely ismét rekeszzománcz-diszitményekkel ékesítettik. A motívumok e zománczokban eltérnek a classikus és német motívumoktól s inkább a keletre emlékeztetnek, különösen azon szerencsés színezeti érzékük által, mely ezeket megkülönbözteti. Az ily stylben készült boglárók, övek, mentekötők nem épen ritkák, különösen Erdélyben, hol az ötvös műipar e neme leginkább a XVII-ik században divott. Muzeumokban s magángyűjteményekben sokszor látjuk e szép munkákat, melyet iparművészetiünk ez ágának nagy fejlődését Erdélyben a nemzeti fejedelmek korában bizonyítják. A legjelesebb műemlék e részben tudunkkal azon zománczos aranykehely, melyet Rakóczy György 1645-ben a kolozsvári reformált egyháznak ajándékozott, s mely mai napig is őriztetik!

Az erdélyi zománczok styljét, mely annyira eltér akár az olasz, akár a német izléstől, sajátlagos magyar stylnek nevezhetni! . . . A byzancezi traditiók s a keleti befolyások a szomszédságból erősen hatottak Erdélyre és fejlett ki azon styl, mely azóta nálunk csaknem egészen kihalt s csak legújabb időkben kezdett ismét feléledni. Midőn tudniillik Gizella főhercegnasszony menyegzőjére Pest városa egy diszalbumot készíttetett

nászejándékol, e szép technika újra felelevenítettet s Rauscher Lajos, a központi rajztanoda tanára, nem kis dicséretet érdemel azért, hogy a muzeumban őrzött XVII-ik századbeli ötvös-munkák nyomán, az e részben működő bizottság javaslatára, régi erdélyi módra componálta a diszkötet két tábláját és sarkait, melyeket Egger testvérek az idő szüke mellett is, fővárosi gyárakban, a a legtisztességesebben filigrán és zománcz munkában kivittek. És e tekintetben tanulhatnánk kissé az oroszoktól is! . . . Ők a műipar mezején például és serkentésül szolgálhatnak nekünk, mert érezve, hogy a párizsi és londoni ipar-művészettel alig versenyezhetnek, zománcz és ötvösmunkáikat a délszláv hagyományok alapján kezdik kifejleszteni és ez azon út, melyen nekünk is haladnunk kellene. Azon iparágakban, melyek Bécsben virágzásnak indultak, csak akkor állhatjuk ki a versenyt az aldunai tartományokban nyugati szomszédainkkal, ha műiparunk a hazai motívumok ügyes felhasználása által, minőket házi ipargyűjteményünkben sok változatban találunk, újat, izletest s aldunai nemzeteknek rokonszenvest tud teremteni. Butorok, csillárok, szőnyegek, lámpák és így tovább mind egyöntetű a nyugatitól eltérő stýlben készülhetnek, mely ugyan kevésbbé nemes, mint az olasz és angol s kevésbbé kápráztató, mint a franczia, de eredetisége s egyöntetősége által mély művészeti hatást gyakorolhat. Ily irány hazai motívumok felhasználásánál adhat életet a még sok tekintetben pangó műiparunknak s megteremtheti a magyar mű-stýlt. Nem azt teszi ez, hogy szigeteljük el magunkat a nyugat-európai művészet élettől, sőt elismerjük, hogy csak ennek teljes tanulmányozása mellett lehetünk képesek a magunk ösvényén előre haladni, mert a mai művészetnek kora lejárt s csak a civilizáció történetének teljes ismeretepótolhatja a régi idők öntudatlan naivságának teremtő erejét. Összeköttetésben kell tehát maradnunk a nyugati művészettel, ismerni a műtörténelem minden phasisait. Ugyanazért elismeréssel adózunk azon férfiaknak, kik mint művészetkedvelők gyűjtötték s megőrizték a mult idők műemlékeit s lehetőségessé tették, hogy megismerkedjünk a különböző korok jellemző műveivel. ilyenek voltak Eszterházyak, Pyrker egri érsek, gróf Wiczay Mihály, Jankovich Miklós, Boem Dániel, Festetics Sámuel, Fejérváry Gábor, nem is említve az élőket. Herczeg Eszterházy képesarnoka az ország birtokába került, miután a család egy századig birta. Két nemzedék alakította, azon időben, midőn Mária Terézia uralkodásának

vége felé a bécsi nagy urak érezni kezdték, hogy a nagy birtok kötelességekkel is jár s hogy a közönség természetes irigysége csak úgy némúl el, ha az aristokratia jövedelmének egy részét nemes czélokra fordítja. Az Eszterházy-képtár vétel útján, a Pyrkeré hagyománykép jutott az ország birtokába, ez utolsó kiegészíti az elsőt. Az egri érsek, velencei patriarcha korában, különösen a velencei iskola képeit gyűjtötte. Gróf Wiczay Mihály Hédervárott görög s római érmekeket s véssett köveket gyűjtött. A gyűjtemény le van írva önálló munkában, mely gyűjtemény a gróf halála után egy műárusnak adatott el. Jankovich Miklós ismét főleg magyar műemléket gyűjtött, különösen az iparművészet köréből. Fegyverei, gyönyörű ékszerei a nemzeti muzeum főkinesei közé tartoznak és műértékek nagy. Boem Dániel, mint szakértő említendő, ő a legnagyobb befolyással volt gróf Festetics Sámuel válogatott képtárának s kézrajz s rézmetszet-gyűjteményének alakulására, mely később elárvereztetett ugyan, de még most is azon körülmény, hogy valamely kép vagy műemlék gróf Festetichek gyűjteményéhez tartozott, nagy becsüvé teszi rögtön. Fejérváry Gábor gyűjteménye hasonlóan értékes volt, alig volt újabb időkben magángyűjtemény, mely római s görög bronz-szobroeskákban, véssett kövekben és keresztyén elefántesont domborművekben gazdagabb lett volna, mint a Fejérváryé. Főbb darabjai szakértők által le vannak írva, sőt a kézi könyvekben is említettnek, máskülönben a gyűjtemény a külföld egyes régiség-gyűjteményében talált nyughelyet.

A kereskedelem általában inkább hanyatlott mintsem virágzott volna, az országot ért nagy változás folytán, kifelé vezető erei egyszerre elszakadtak, a kereskedési szellem szárnyát elmeszette az önrendelkezés joga elvesztése, melynélfogva a belkereskedést, érdekei szerint, nem maga szabályozta, kiválságain mind több-több rést tört az idő, az idegenek bejövése és más azonos belmozgalmak miatt. Említésre méltó a maros-vásárhelyi 1695-iki országgyűlés azon határozata, hogy a mely kereskedők bizonyos kiszabott határidő alatt tartozásaikat meg nem fizetik, a kormányzó az ország rendes végrehajtoival vétesse fel, hogy a hagyaték a hitelezőket kielégíthesse. Ezen intézkedésre az vitte rá az országgyűlést, hogy egy Buczi Kozma nevezetű kolozsvári kereskedő elhalván, kereskedése csőd alá került, de adóssága több volt a vagyon értékénél.

Mária Terézia uralkodásától (1740.) egész I. Ferencz trónra léptéig, a mely 1792-ben következett be, tehát az ötvenkét év

alatt úgy az ipar, mint a kereskedelem terén több intézkedések tétettek, miket összevonva adok csak, mivel munkámnak kimért terjedelme, kizárja a túl nagy részletezést.

1773-ban a kir. kormánysház felsőbb parancsra a czéhügyekben rendeletet adott ki. . . „A kereskedést folytató mesteremberek — mondja az I. pont — osztassanak két osztályba, az elsőbe tartozzanak: a takácsok, posztócsinálók, kalaposok, harisnyakötők, szűrtakácsok, gombkötők, prémszövők, ötvösök, dróthúzó, gombcsinálók, órák, késcsináló eszák, rézművesek, veres és feje bórgyártók, bőrfestők, kezyűcsinálók, szőcsök és könyvnyomtatók, a másodikba a posztónyírók, ványolók stb. II. az I. osztályuaknál a szegődség díja 3 frt, a felszabadulása 6 frt. III. A czéhbe állás a szerint, a mint a városban, vásáros helyeken, s más kisebb helységekben történik, különböző: első osztályban 30, másodikban 20 frt, a szerteszélylyel levő egy vagy más czéhbe kebeleztettek felét, u. m. a 15 vagy 10 frtot fizetik. Mellőzve a többi pontozatokat, nevezetes gróf Báufi György kormányzónak 1778-ban a városi tanácshoz irt írata, melyben tudatta a felség elhatározását: hogy a műipar és kézi mesterségek tökélyesítése végett különösen a mesteremberek és napszámosok javáért Kolozsvárott is kézműipari előadások tartassanak, október 24. kezdődnek s reggeli 7-től 8-ig tartatnak a convictushoz (egyetemen) és az év bizonyos részében minden vasárnap folytattnak anyanyelven; az elméleti tanításon kívül gyakorlati előadás is lesz egyik-másik géptani eszközzel, minők: az emeltyű, mérleg, csiga, henger sat., — megmagyaráztatik egy új czövekverő gép, deszkavágó malom stb. A tanács vegye szívére e közjóra czélzó dolgot — így zárja be levelét a kormányzó — s a mesterembereket az előadások látogatására bírja rá. Ezen rendeletet a tanács teljesíté is! . . . E rendelet a régi czéhrendszer életgyökereit érintette; a czéhintézmény legerősb egybekötő kapesai, a minő volt az iparosképzés, az iparjogosultság megszerzése, a czéhgyűlések tekintélye megrendültek általuk, de a szervezet akkor még érintetlen maradt, edzett részei még soká fenntartották az egészet.

József alatt a kormány az ipar egész mezejére kiterjesztette figyelmét, oly intézkedéseket téve, melyek azt emeljék s haladásra képesítsék, az iparosok hitelét s azok külön érdekeit védjék, a régihez és megszokotthoz ragaszkodás helyett, korszerű s valódi iparos szellemet hozzanak be. A kir. kormánysház 1785. nov. 9-én

legfelsőbb parancs folytán azon rendeletet adta ki, hogy minden iparczikket és gyártmányt, akár kivitelre, akár belfogyasztásra való a 30-adon más kincstári és városi biztos vagy az illető czéh-mester jelenlétében bélyegezzenek meg; minden iparosnak és gyárnak legyen külön bélyege: egyik felén Erdély Nagy fejedelemség czimere, másik felén a gyár vagy czéh neve. A czéhek neveit érdekes táblázatban adja Jakab Elek „Kolozsvár története“ című munkájában, ugyanis a kormány rendeletére Páll Sámuel és Andrási Antal kolozsvári kereskedelmi biztosok összeírták 1788-ban a czéheket és azt, hogy mik az inasi-, legényi és mesteri díjak? . . . Ezen részletes kimutatást adja Jakab E. terjedelmes, de élethű táblázatban.

Az iparosok névsorát a következőkben adom: Nagy György, Ágoston György, Szakál János, Kőpeczi József, Boros Sámuel, Csizsár György (46 évig volt ötvös czéh-mester), Huszár Péter, Deézsi István, Katona Mihály, Hátszegi Sámuel, Gyulai László, Ujhelyi Gábor, Szentkirályi Ferencz., Monori József, Biró Sámuel, Gyarmathy József, Brassai Mihály, Erdélyi Elek, ezek mind aranyművesek voltak az 1740—92-iki idő közt. Az asztalos czéh vezető mesterei ez időben Kövendi János, Horanszki Mihály, Umling Lőrincz, Dimény Lőrincz és Kövendi Sámuel voltak. Ez időszakból való az asztalos czéh vándorlevele, a minek szövegét tapasztalás végett külföldre menő ifjaknak díszesen kiállítva ajánló levél gyanánt szokták adni. A csizmadia-czéh előjárói voltak: Onodi József, Thordai Mihály, Szegedi Samu, Kovács Samu, Linczegh András, Pásztor István, Váradi József, Körösi János. A czéh 1779-ben szabályait újra alkotva, ily intézkedések is fordulnak benne elő: a ki a másikat meghazudtolja, büntetése 25 p; a ki koreshmákon inasokkal, paraszt legényekkel társalkodik, büntetése 25 p; a ki koreshmákon, fogadóban tánczol, büntetése 1 frt; gyűlések alkalmával a sarkantyus csizma viselendő; idegen nyelven való szólás 25 pénzbüntetés alatt tilos. A fazékosok közül említendő: Váradi Ferencz, Simon Mihály, Budai János, Murvay András, Albert István, Kapás György. A gombkötők közül felemlítendő Telegdi István és Csikfalvi István mesterek. Stark Kristóf, Tenczer Mihály, Klasz András, Müller János nyerges mesterek voltak. 1765-ben alakult meg a *kézművesek* czéhe, addig a szebeni czéhez tartoztak. De mert a mesterek nevei mind német, ezek közlését mellőzve, a szabó czéhről annyi érdemes a felemlítésre, hogy a magyar és német elem külön vált egymástól, 1776-ban megalakult a német

szabók czéhe. A timárok tekintélyes mestere Nyerges Ferenc volt és egy Hints Márton nevezetű. Ugyanezen időben 76-ban alakult meg a *zsemlések* czéhe. Zsemlésítő mesterek voltak: Jancsora Dávid, Walther Mihály, Huber György. A halászok közt czéh-mesterek voltak: Punzur Lajos és Madarasi János. Részből a nevek olvashatlansága, tulnyomó részből pedig csak a vezeték név kitevése miatt a nevek összeállítását mellőznöm kellett, annyi azonban tény, hogy a németesítési irány az iparos körökben is utat tört!... A nemzeti viselet helyét a németes szabásu foglalta el. Ez a német iparosokban a nemzeti önértéket, a közönységben a német divatnak hódolás ösztönét keltette fel, s szükségessé tette több régi magyar czéh mellett németnek is alakítását. Így alakult 1781-ben a német cipész-czéh és német szabók czéhe. „Elődeink, a német cipészek — ily érvekkel támogatta czéhalkothatási kérvényét tizenhárom kolozsvári német cipésmester — e városban a német ruhaviseletnek a korábbi időben csekély volta miatt kevesen voltak, s e miatt czéhet nem alakítottak; hogy inast vehessenek s szabadithassanak fel, s a városra jövő legényeket munkába fogadhassák, rendkívüli költséggel és fáradsággal Szebenben kénytelenítették magukat ottani német cipészek czéhébe fölvetetni, hogy a nagy távolság által okozott akadályokat elhárítsák, minthogy mostanság az országba a német készítmények inkább elterjedtek, s mestertársaik annyira megsaporodtak, ohajtának czéhhé alakulni“. Az itt kivonatolt sorok eléggé illusztrálják az akkori lábra kapott német világot, hasonló indokolást olvashatni a német szabók előterjesztésében is. Említesre méltó az ez időből való egy kelet nélküli irat a városi levéltárban, mely az ország pénzszükségén való segítés módját tárgyalta, s a melyben ez fordul elő: „Készül ugyan Kolozsvárott, Szebenben, Brassóban és Medgyesen posztó, de csak közepes és szegénysorsu embereknek való, viszik Magyarországra, a Tiszán innen és túl és Oláhországba; de ez csak tartóssága által tűnik ki, egyéb különös nincs benne. Tehát jobban bánni a gyapjával és juhval, szebben szőni meg a gyapjút, szépen festeni, sat. erre kellene törekedni. Mi magyarok — ugymond az irat — rásának hívjuk a gyapju kelmét sat. (városi levéltár.Fasc. II. 3855. sz.) Ugyan az előbbi iratban mint az ország és a nevezett városok hiányai vannak elészámálva, hogy nincsenek: „bádigos, len- és kenderszövet festők, kőfaragók, kőmetszők, szobrászok, építésszek, könyvkereskedők sat.“ Minden

multszázadi iparunk kezdetleges állapotát mutatja. Az azonban a közgazdasági ipar haladására mutatott, hogy meghonosodott a nemesebb borok árulása és a selyem ipar üzése! . . . Közszükség érzet hozta létre a külső nemesbb borok árulása iparát, vagy azzal kereskedést. Legelőbb 1782-ben olvastatott fel a kir. kormányszék engedélyező rendelete az iránt, hogy Kolozsvárott budai, tokaji bort üvegben és palaczkban árulni legyen szabad; ugyanezen évi országgyűlésben meghatározatott: „hogy saját borát a város polgárai közé esküvel felvett minden polgár árulhassa; idegen bort ellenben elkobzás büntetése alatt senki.“ A selyemiparban Weizsmann János, gróf Bánffy György kertésze tette az első lépést, ajánlkozván a kir. kormányszékhez intézett folyamodványában a selyem termelésnek Kolozsvárott meghonosítására oly föltétellel: „adják neki a fiskus kezében levő kegyes rendi atyák kertjét, a majorsági pénztárból husz r. frtot, hogy Berlinből, vagy Bécsből selyembogarakat szállítson, s magának 150 frt évi fizetést.“ Ily értelemben eredmény ugyan nem lett, de Weisz magán uton folytatta ez iparágat, segélyére léve a város is. Különösen szakértő volt ebben a kormányszék által Erdélybe hivat Gallerati.

Máskülönben a város is igyekezett a belkereskedés terjesztésével jövedelem gyarapításhoz jutni. Így például 1750-ben a tanács Márton András, Jakab Márton, Csiky Manó és Persiánus Kristóf ebesfalvi örmény kereskedőkkel egyezményt kötöttek az iránt, hogy nekik két bolt nyithatására s abban kereskedésre jogot adnak oly feltétellel többek közt: hogy pénzt s portékát városi embernek a végre, hogy házáat, vagyonát elvegyék, nem adnak. Polgári jogot és örökséget maguknak nem keresnek; a város közdolgaiba, gazdaságába nem elegyednek; czéhes mesterek kárára az ő keresetöket illető árukat sokadalmon kívül nem vesznek. A városnak adandó évi bérösszeg 360 frt volt. Ennek biztositékaul leköték boltjaikat de ők is megkivánták, hogy rajtok kívül több örmény és idegen kereskedő be ne bocsátassék. Kevés időre rá azonban Novák Kristóf és Márton szamosujvári örmény kereskedők vették át a csődbe jutott Márton András boltját. Egyébként 1750-ben az akkori összeírás szerint volt: Ábrahám Ábrahám, Novák Márton, Csiky Manó, Schoppel János, Sartorius András (magva szakadt,) Gáspár Sámuel, Mauksch Tobiás, Fogarasi László, Vajko János, Trandaff György, Pauller János, özvegy Keeskeméti Andrásné. A kormány 1770-ben összeiratván Kolozsvár népségét, ez eredmény jött ki a kereske-

dőkre nézve : Schoppel, Vajkó, Ágoston, Novák, Benő, Csiki, Kapitány. Kereszt neveik nincsenek kiírva. A hét kereskedő közül azonban csak két szász lakott állandóul Kolozsvárott s egész éven át folytatták a kereskedést, a többiek Erzsébet városon, Szamosujvárott, Brassóban laktak s ott fizettek adót.

1775-ben két táblázatot rendelt készíttetni a kormány Kolozsvár kereskedőiről és iparosairól, mindkettőben hat kérdésre kellett feleletet írni be. Az I. tábla kérdései : 1. egész éven át kereskedésből élők vannak-e ? 2. Csak télen kik folytatják ? 3. Kézműipar cikkeit hová viszik eladni ? 4. Ezek mily távolságra vannak ? Mily mesterségbeliek tűnnek ki mások felett ? 5. A kézművek és gyártmányok közép ára ? 6. Anyagot kívülről szereznek-e ? . . . *Az adott feleletek* : 1. A kereskedők többnyire örmények, görög-egyesültek és nem egyesültek, kik Szamosujvárott, Erzsébet városban és Brassóban lagnak s ott fizetik adójukat ; kolozsvári csak kettő van, kik állandón folytatják a kereskedést. A mesteremberek egy része egész éven át mesterségét üzi, ezek többnyire czéhen kívüliek, kiknek nincs külön birtokuk. 2. A czéhes birtokos mesteremberek többnyire csak télen és őszön üzik mesterségüket, tavasszal és nyáron a föld és szőlőművelést, egy-két legényt azonban akkor is dolgoztatnak. E pontra nézve megjegyzendő, hogy házzal bíró mesterember volt 437., házatlan csak 205., szegény 46. 3. A kolozsvári kereskedők egy sokadalomba sem járnak ; a mesteremberek : Tordára, Mocsra, Szamosujvárra, Bánffy-Hunyadra, Rettegére, Zsibóra, Enyedre, Deésre, Szent-Péterre, Maros-Vásárhelyre, Beszterczére. A 4-ik kérdőpontra részint az előbbiben a felelet, részint ez : legtöbb van csizmadia, azután tímár, mészáros, szabó, fazékos, szíjgyártó, szőcs, nyilkészítő, ács, gombkötő stb. Legjövedelmezőbb : a rézmíves, mészáros, szőcs, szappanyos, szíjgyártó, aranymíves, tímár, lakatos, kovács mesterség ; de jövedelmök mégis általában oly esekély, hogy ha földét nem művelné, nem tudna egy is élni, s adót fizetni, mert a gabonán, marhán, nyers bőrön kívül minden anyagot és élelmi szert háromszor nagyobb árba kapják meg mint régen. 5. Egy pár középminőségű férfi csizma ára 2 r. frt 30 kr ; női csizma 2 frt, 1 frt ; tehénhús 2 kr ; disznóhús 3 kr ; juhús 2 kr ; szalonna 9 kr ; egy közepes egész nyereg szerszám 6 r. frt ; egy közepes ködmön 5 r. frt ; egy öl selyemzsinór 4 kr ; kender zsinór 1 kr ; egy font kivert középminőségű rézmunka 40 kr ; egy öl közepszerű posztó 1 r. frt 18

kr; egy vég 38 r. frt; egy pár kész talp 17 kr; közepes fejsze 51 kr; 6. A csizmadiák, szőcsök, timárok, mészárosok a szomszéd városokban szerzik be az anyagot, a rézmivesek részint Sehneczről, Magyarországról, a vasat Hunyadról és Toroczkóról.

A II. tábla kérdései és a feleletek: 1. Van-e föld, széna és bormivelés? — Fenn volt rá felelet. 2. Hol és melyik mivelés fordul elé ezenkívül? Egy-e vagy több? — Kolozsvárott mindenik. 3. Minő termékenységi osztály alá tartoznak? — A szántó földek a 2-ikban, a kaszálók a 3-ikban. 4. Hová viszik termésüket eladni? — A gabonát nem viszik ki, sőt hoznak be, a bort, szénát elfogyasztják. 5. A piacok távolsága? — fennebb meg volt mondva, egyébiránt erre a felelet fölösleges, mert nem visznek ki semmit. 6. Mi a közép ára egy köből gabonának? 2 r. frt 24 kr. Egy szekér szénának 4 r. frt. Egy veder bornak? 36 kr.

A fennebbi táblázatot egészen adtam, hogy hű képét láthassuk a város belkereskedése iparának; I. Ferencz uralkodása előtti időből még csak azt említem fel, hogy József császár 1784-ben kihirdette: Miszerint Magyarország és Erdély közt a vám megszűnt s a barom-vámtarifa van érvényben. A lázasan munkálkodó fejedelem a kereskedelmi könyvek alakjára is kiterjesztette figyelmét. „A kereskedők, gyáriparosok és nagyobb mesteremberek árjegyzékei és könyvei — mondja az 1786-iki rendelet — 1. félbizonyító erővel akkor birnak, ha a) maguk vagy hitelt érdemlő segédek irták, s nincs benne változtatás, törlés, idegen kézírás, b) ha a könyvekben bevételeik és kiadásai mind benfoglaltatnak. c) ha német, olasz, francia vagy magyar nyelven vannak írva, f) ha jó hírnevű a kereskedő. 2. e fél bizonyító erő csak másfél évre terjed, ekkor az adósnak azt megküldeni kötelesek, a ki azt aláírással elismeri. 3. A mesteremberekéi: a) ha jó hírnevűek. b) a nap jól van feltéve, c) vétel és kiadás benne van, d) ha nem kétes a vásárlók neve, e) s épen ily név alatt van beírva.“

Bár jóllehet nagyon kevésre ment a kereskedők száma a városban, de azért a legrosszabb harmonia volt köztük mégis. Kolozsvár kereskedelme jóformán örmények kezébe került, úgy, hogy a görögök is tőlük vettek ki áruhelyeket! . . . Kecskeméti görög kereskedők Juhász Demeter és Kiriák János nem fizetvén meg 1782. ily árujogért Ábrahám Ábrahám örmény kereskedőnek a megígért évi 300 frtot, perbe fogta érette s dőlt el az ügy kormányzék előtt. 1782-ben hat örménynek volt boltja Kolozs-

várott: Csiki Péternek és Mártonnak kettő, Novákéknak, Abrahamnak, Kapdehó Antalnak, Csiki Izsáknak egy-egy. Csakhamar még szaporodott számuk két erzsébetvárosi örmény kereskedővel: Karácsony Antal és Jánossal. Fel levén emelve már 1779-ben mind a boltok száma, mind a boltdíj egynél 150 frtra, a majorsági pénztárnak a kereskedőktől tisztességes jövedelme volt.

A mily kevés volt az elmúlt században a kereskedők száma, annyira megnövekedett az, e században; a miknek számuk akkor növekedett nagyon meg, midőn a szabad kereskedelem és ipar lépett életbe!... Az ipart már e század elején fenyegette a szabad verseny és nagy tőke. Ha egy helyen útját állotta a féltékenység és czéh-intézmény, más helyen tett kísérletet. Az emberek tevékenységi ösztöne és haszonvágya, valamint a vállalkozási szellem növekedése minden utat és eszközt, a küzdelem minden fegyverét felhasználta, hogy czélt érjen. Főleg az izraeliták, mint félelmes ellenség jelentek meg, úgy az ipar, mint a kereskedelem mezején, kezökbe kerítve s lefoglalva a legjövődmezőbb iparágakat: a ser- és pálinka-főzést és árueladást, s mindkettő alapföltételét, a gabona-kereskedést. A Magyarországból bejött legelső zsidó Farkas vagy Kretsch Áron volt 1805-ben; néhány évvel később már számuk kezdett növekedni. Kolozsvár volt egyébként egyike azon városoknak, melyek soká sikerrel távol tudták tartani ez új jövevények versenyét úgy az iparban, mint a kereskedelemben. Kebelében folyvást alakultak új czéhek, új iparágakra, módosultak a régi czéh szabályok, de valamennyinek az volt hibája, hogy nem kívántak alkalmazkodni az időhöz és haladáshoz, s habár az uralkodó és kir. kormányzók intézkedéseinek látszott a nyugati országok szabadabb szelleme, a czéhek mégis erősen tartották magukat intézményeik oltalma alatt.

Új szabályokat alkottak a *könyvkötők* 1808-ban, a *kalaposok* 1818-ban, néhány évvel később *kerekesei*, mely 47 pontból álló czéh-szabályzat, a többiekkel lényegben egészen megegyezik. A *nyergesek* czéhe 1831-ben alakult meg, mellőzve a pontozatok kivonatolását, érdeklődéssel az azon pontozat bírhat, a melyben körvonalozva van a nyerges-iparmunka köre. „Készítnek — ugymond a szabály — német vagy bőrzött béllet nyergeket, pisztolytokot, bélletet bőrből, posztóból, hintót, earousselt-kocsit, ágy- és muntli zsákot, úti és postatáskát, tábori és háló-széket; házakat kárpitoznak, ágyakat koporsót borítanak be, mátrázot készítenek s társzekerekre való

ernyőket, teke- és játszóasztalokat vászonnal, bőrrrel vonnak be, töltény-táskát, lodingot, tarsolyt mindenféle bőrből, zászló- és puskalábat, vagy papucset, czafrangot, vasas- és bőrös ládákat, kiuceses ládikókat (szekrénykéket), fuvókat bőrrrel borítanak be, bőroket kíváнат szerint készítnek el. „Rajtok kívül ezeket készíteni senki-nek sem szabad.“ Állítják máig is a régi korral foglalkozó írók, hogy József császár halála után a magyar ruha volt az egyetlen használt viselet a 48-iki szabadságharcz leveréséig! Hát arra feleletet ad, a magyar szabók czéhének 1827-ben a városi tanácshoz intézett kérvénye, a melyben többek közt ily nyilatkozatot tesznek: „a módi köntös szüntelen változása által a magyar köntöst készítőк száma rendkívül kevésre apadván, öк ez által csaknem végpusztulásra jutottak, némelyek e miatt mindennapi élelmüket sem kereshetik meg; kériк, hogy czéhtagjaik száma, mely most 74, más czéhek példájára állíttassék meg úgy, hogy többre ne szaporodhassanak, s akárki csak üresedés esetében juthasson a czéhbe.“ A szabók kívánata teljesítettett. Voltak ezenkívül *német* czéhek is, mint a *szabóknak*, *csizmadiáknak*, s fennállottak a czéhrend-szer eltörléséig. A német szabó-czéh tagjaiul összesen be volt írva megszűnéséig 112 német és 20 magyar nevű mester.

A czéhek önkormányzatában mélyreható változást idézett elé a tanács ellenőrzése alá vétetésük s a czéhbiztosnak belkormányzati és pénzkezelési ügyekben adott tágas jogkör. Általánosán kiterjedvén ez minden czéhre: egynek jegyzőkönyvi emlékeiből valamennyire következtethetünk. Az asztalosokat, mint bővet s részletest megismertetni összevont alakban elég lesz. Ezek jegyzőkönyvében fel vannak jegyezve a czéhbiztosok és czéhmesterek, a bevételekről és kiadásokról tett számadások, azoknak új formája és megvizsgáltatásuk sat. 1845-ben például volt a czéh ládájában 172 r. frt, a czéh tagoknál kiadva tőke 749 frt, kamat 83 frt, együtt 1049 frt. 1845—46-ban a czéh bevétele: 1434 v. frt. kiadása: 647 v. frt, a czéhtagoknál kamatra adott tőke 622 r. frt, aprólékos kiadás 647 v. frt, kamathátralék 107 v. frt, együtt 1376 frt; tehát a két év alatti bevétel 1434 v. frt, a kiadás, tőke és kamathátralék 1376 v. frt, a készlet, ezek különbözete = 58 frt. A krajezárokat nem irtam ki!... 1847-ben a czéhbiztosok a számadás tisztaságáért azt rendelték, hogy ezután a készpénz bevételekről és kiadásokról, úgy a befizetett és fizetetlen kamatokról külön számadás, a tőkepenzek és kamatok felől hasonlóan

külön oly kimutatás készítették, melyből a számadás szerénti újabb tőkepénzbevételek vagy kiadások is, a befizetett vagy fizetetlen levő kamatokon kívül áttekinthetők legyenek, mely szerint tehát a mostani 58 frt készpénz a következő évi számadásban az első rendi számot fogja tenni, a most kamatozott 622 frt és fizetetlen 107 frt kamat pedig a tőkék és kamatok kimutatásában fordul elé. Még a szabó ezéh 1865-iki jegyzőkönyvéből irok ki néhány sort, a mely kor bár munkám keretéhez nem tartozik, de mutatja az iparosok intelligens voltát. Nánási Györgyöt 1846-ban vették fel a ezéh tagjai közé, meghalt 1861-ben. A jegyzőkönyvben ez van neve után írva: „Ezen ezéhtagtársunk 1848-ban honvédtizedes volt, halálakor oly nagy pompájú temetésben részesült, a milyenben a ezéh tagjai közül senki sem, s a mit életében maga sem hitt volna.“ E nagy temetésre természetesen befolyt a demonstrálás is, mert hát volt honvédet temettek. A másik volt Szemeriai Demeter Károly, ki hasonlóan 46-ban lett ezéh taggá. Meghalt 62-ben, ily sorok vannak neve után téve: „E becsületes ember vándorlásaiban sokat próbált, járt Észak-Amerikában, onnan Konstantinápolyba ment, törökül jól beszélt, a ezéhjegyzőséget hat évig viselte s a ezéh tagok tisztelték.“

E század első felét az iparra nézve azzal zárhatjuk le: hogy hasznos alkotása volt Kolozsvár iparosainak az *Iparműkiállításí társulat*, melynek alapszabályait az uralkodó 1848. jun. 7-én oly módon erősítette meg, hogy azokban előleges engedély nélkül semmi változás ne tétessék. Azonban a csakhamar bekövetkezett nagy mozgalmak munkássága megkezdésében gátot vetettek.

A kereskedelem épp mint az ipar, szintén nem volt képes eddigi kiváltságos jellegét fenntartani, — sokan is választották ez életmódot a bennszülöttek közül és sokan kezdték felkeresni Kolozsvár városát idegen helyekről, főleg Pestről. A kor szelleme erősen hajlani kezdett a szabadverseny felé, a közönségben is felébredt a ösztön, hogy az árusok egyedárusokká ne legyenek s az a józan belátás, hogy a szükségeseket mérsékelt áron megszerezni igyekezzenek. Ez iránynak gyors érvényt szerzett az 1803. nov. 13-án tartott esküdt-községi gyűlés végzése. A kolozsvári kereskedő társaság t. i. mindeneket eltiltatni kért bolti portékák árulásától, kik nem valóságos kereskedők és más

mesterségük van. A gyűlés azt végezte: „Hogy a tanács vigyázzon rá, hogy olyanok, a kik a városhoz hittel nem köteleztettek, házat s közterheket viselő egyéb örökséget nem birtak, ennek kiváltságai és a törvény ellenére, a valóságos birtokosok kárára kereskedést ne folytassanak; de vigyázzon arra is, hogy a városnak és vidékének jóllétére szükséges, elegendő kereskedőket állítson, olyakat is, a kiknek kereskedésre joguk nincs, de azt a város régi szokása és felsőbb rendeletek szerint, a majorsági pénztárba évenként fizetendő bizonyos díj mellett megszerezhetik. Ez a panaszlóknak azon hozzáadással adatott tudtokra, hogy mivel tapasztalás szerint minden árujokat szerfeletti áron és tulságos nyereséggel adják, ezután illendőbb áron adni el ne mulaszták.“

A szabad kereskedési irány még határozottabb kifejezést nyert a tanács és esküdt-község előtti későbbi tárgyalásban!... A kolozsvári kereskedők ugyanis 1817-ben folyamodtak az uralkodóhoz, magoknak kiváltságot kérve, a ki azt a kir. kormányshoz küldötte le tudósítástétel végett, az pedig a tanácshoz, hogy az esküdt közönséggel egyetemben terjesszen véleményt elé. A tanács egyetértve az esküdt-közönséggel, jelentésében fölfejtette: „hogy felsőbb rendeletekben van intézkedés az iránt, kiknek engedhető meg a kereskedés, számuk meg van határozva, s a kereskedést csak bizonyos egyénekre korlátozni nem lenne helyes, mert ez megdrágítaná az árukat, a polgárokat legszebb joguktól, a kereskedéstől zárná el, s néhány egyén üzne vele egyedáruságot. A városról-városra járó külső kereskedésnek is csak bizonyos föltételek alatt engedik meg a kereskedést a felsőbb rendeletek, az is eléggé meg van szorítva, még inkább korlátozása a közönségre nézve lenne ártalmas; mert ezek mintegy ellenőrei a belkereskedőknek, s tapasztalás szerint tőlük olesóbban lehet venni. A tanács tehát a folyamodók elutasítását véleményezte,“ mely jelentés alapján, a kereskedők ezúttal sem értek célzt kívánataikkal,

A kereskedelmi verseny megakadályozása végett, a kolozsvári kereskedők társaság alakítását tervezték. De a kir. kormányshoz 1819-ben az uralkodóhoz intézett feliratában, a kívánt külön társulat alakítását s számokra kiváltság adását annál kevésbé vélte ajánlhatónak, mert a városról-városra járó külső, úgynevezett házaló kereskedők joga az 1811. hozott s országszerte ki-

hirdetett nyílt parancs által már határok közé van szorítva, s ha az idevaló kereskedők őket ezek elleni hibában találják, panaszkodhatják a tanácsnál orvosolhatják.

Nagyobb kiterjedést vévén a kereskedés, a város közönsége jónak látta e minden közterhet viselő polgárát kiváltságilag megillető joggyakorlatát a majorsági pénztár javára némi fizetéshez kötni; míg számuk kevés volt, 150—300 forintot is fizettek egy állandó áruházi bolthelyért, azután szintén a kik egész éven át kereskedni akartak, a birtokosok nagyobb összegeket, a birtoktalanok kevesebbet, de mindenik köteles volt fizetni. Az 1824-iki közgyűlés azonban a bizonytalanság és változó díjak helyett állandó szabályt kívánván behozni, az összes kereskedőket I—IV. osztályba sorozta, s az I-re 100, a II-ikra 60, III-ra 40, IV-re 20 p, frt kereskedelmi díjt szabott. e végre azok összeírását s az osztályokba besorozását rendelte. A közgyűlés a kereskedelmi cikkek közül kivette a kávé és ezukrot, a mivel való kizárólagos kereskedésjogát külön szándékozott kiadni.

A kor haladtával azonban a kereskedőket is mind jobban áthatotta a társulati szellem, belátták, hogy maguk és családjaik életfentartási eszközeit ez életpályán keresőknek is erőt egyécsítve, jogaikat s köteleességeiket szabályozva könnyebbá megélhetés. biztosabb a siker; ezért társulat alakítására határozták el magukat. 1835-ben szabályokat alkottak, melyek föltételei szerint lehessen Kolozsvárott valaki kereskedő, kereskedő legény és inas. Ily czim alatt látható kiadva: *A kolozsvári cs. kir. kiváltságos kereskedő társaság rendszabályai 1843.* A dolog nem ment könnyen, mivel rideg önvédelmi szabályokkal akarták magukat körül bástyázní, a polgárok eddig élvezett szabad kereskedési jogára nézve nagyon is sérelmes volt; míg végre oda módosított a szabályzat: hogy a korlátozás csak az idegenekre szól, helybeli hites polgár, kinek kereskedelmi joga mint ilyennek eddig is meg volt. ha valamely kereskedést akarna nyitni, habár inasi és legényi esztendő nem töltött is, de inni tud, emberségesen eltöltött élete ismeretes, s a megkivántató vagyona meg van, kereskedést az eddigi szokás szerint szabadon nyithasson. Ily s más kisebb változtatások értelmében, a társulat felállításába a tanács és esküdt közönség is beleegyezett s 1836-ban a kir. kormányshék előterjesztésére az uralkodó megerősíté.

E század első felében, elsőrendű iparos-kereskedők voltak:

Ajtai, Binetz, Kolozsvári, Konez, Mátéfi, Nemesányi, Pataky, Szathmáry, Szentkirályi, Ujhelyi. Mind az aranyműves mesterseget folytatták. Nagy Gábor, Balogh István, ifju Varga Sámuel, Haller Ignác, Sinezki István, Harai József, Kállay Lajos, Gyulay Dániel, Poszler Alajos, Kovács Péter, Hajós Márton, Schnell Lajos, Böckel Károly, Horváth János, Sinezki Ferencz, Binecz Lajos asztalosok. Annyi asztalos volt ez időben Kolozsvárt, hogy birtokomban még két ennyi névsor van. Bárdi István, Ajtai Kovács István, Ajtai Kovács Sándor, Magyarai István, Gutmann János, Cseh Ferencz, könyvkötő mesterek. Diószegi Sámuel, Szilágyi Márton, Gyulai László, Máthé Izsák, Rózsa János, Gyulai Sámuel, Mihály Gergely, Tóth György, Losonezi János, László József, Máthé Izsák, Alföldi Antal, (építette az első magyar színházat kolozsvárnak) 12—14 legénye volt, Kirmáyer Krisztián, (Hamburgból származott ide) legelső ácsmester volt, 25—30 legénnyel dolgozott, Winkler György (Aradról származott ide) első építő mester volt. Ez utóbbi és Alföldi Antal építő-mesterek voltak, a többi ácsmester.

Philip Walter, Küschel Gurth Tamás, Walter Mihály, Rochinalovics Sándor, Nemessányi Ferencz kalaposok. Simon I. L. Vokál Prekop, Gyöngyösy János, Kele Izrael lakatosok. Nuszbaumer József, Grössel Fidél, Hilberth Kristóf, Boér Antal, Müller János, Mészáros Ferencz nyerges mesterek. Láner János, Lévi József, Bagdi János, Balázs József szöcsök. Kontz Sámuel kötélverő. Zakariás János, Vara Ferencz timárok. Váradai Ferencz, Kovács Márton, Geréb András eszitmadiák. Huják István, Czink Pál zsemlek. Nánási György, Demeter Károly, Schirter József (első női szabó volt) szabók. Hirschfeld György kőfaragó mester. Kláus József kocsikészítő. Lászlóczki Samu, Jelen Pál, Nagy Dani, Régeni György első mészáros mesterek voltak. Földessy István fésűs. Egyik leghíresebb iparos a Kolozsvárnak a 30—40-es években Pataki István posztó-készítő volt, 1823-ban nyitá üzletét meg, nemcsak iparos téren volt tekintély, hanem a város közügyeiben is élénk részt vett. Elsőrendű iparosok még voltak többen, de az ilyenek nevét nem tudám mind összeállítani. Kirmáyer Károly, Vikol s más öreg kereskedő, iparos polgártársaink segélyét vettem igénybe, hogy a névsort összeállíthassam. A czéh ládáiban őrzött névsorból nem lehet kivenni, hogy kik voltak az elsőrendűek, és e században oly pontosan nem is vezetődtek, mint az-

előtt az asztalos ezéhek kivételével, s a mi még ennél is nagyobb baj, a nevek kiolvasása szinte lehetetlen az oda vetett rossz íráb miatt.

Elsőrendű kereskedők voltak:

Vikol Simon és fiai, Verthán István és Tódor, Zakariás Antal és Kristóf, Persián György, Gál János, Fatter István, Pattantyus Antal (a 40-es években ez volt a legszebb üzlet), Gábor Antal, Szentpéteri Lukács divatkereskedők. Dietrich Sámuel, Krémer Samu, Reményik testvérek, Wändler Sándor vasárosok. Fűszer s más kereskedő üzletek akkori időben nagyon kisszerűek voltak.

Természetbarát.

Berde Áron, az unitárius főiskolában a természet és vegytan rendes tanára, továbbá Takács János, az ev. ref. főiskolában a természet, vegytan és számtan rendes tanára elhatározták 1846-ban, hogy egy folyóiratot adnak ki, az ipart is felölelve benne. Annál is inkább megvoltak győződve vállalatuk kíváncsiságáról, mert Kolozsvárt az ipar megint kezdett föllendülni. Például hogy gyára volt Kolozsvárnak, azt az „Erdélyi Híradó“ 1845. aug. 5-diki számában így látjuk jelezve: „van czukor, posztó és selyem gyár. Az első már több év óta létezik; a két utolsó bár nincs is még nagyszerűleg felemelkedve, de az alap meg van. Idővel gyáripára leend.“ A kereskedelmi iskola növendékeinek a vizsgálai lefolyásáról, ugyanesak az „Erdélyi Híradó“ 1845. aug. 8-diki számában ezt olvassuk: „A köztanító Lederer Eduárd, tanulók két osztályuak. Az első osztálybeliek megvizsgáltattak számtan, portéka-ismeret, földleírás és mértékismeretből; a második osztályuak számtan, portéka-ismeret, levelezés, kereskedési irományok, pénz-ismeret, földleírás és mértékismeretből. Az első osztályban 14, a másodikban 15 tanuló vala, nem számítva ide 21 tanítványt, kik csak most kezdvén a tanulást, próbát nem adhatának.“ De menjünk tovább! . . . Az „Erdélyi Híradó“ 1845. egyik deczemberi számában ezt olvassuk: „Az iparegylet 1845. decz. 14-én tartá első közgyűlését. Legelőbb is Tilsch János fölolvassván a részvényesek számát, abból kitűnt, hogy eddigelő mintegy kétszáz részvényes tag van, mely szám még igen kevés arra, hogy iparműkiállítás lehessen. A gyűlés magát alakítottnak nyilvánítván, elnökké választott: Mikes János gróf. Bizottmányi tagok lettek: Berde Áron, Dietrich Sámuel, Herczeg János, Schütz János, Takács János, Tauffer Ferencz, Tauffer János, Teleki Domokos gróf, Tilsch János. Ezen bizottmány tiszte leend a

a jövő februárusig részvényeseket gyűjteni, egyszersmind pedig egy szabály-tervezetet dolgozni. A részvényesek kis számmal jelentek meg a gyűlésen, mi erős kinyomata vala a nem érdeklődésnek."

Berde és Takács tehát eljöttek látták az időt, egy ügyszolva oktató komoly lapot szerkeszteni, melyben az iparra is jusson kis rész. Ez ágazatban azonban a vállalat nem vált be, miután kizárólag a gazdasági ipart tárgyalták. A lap jó nagy részében — kitűzött ezéljához hiven — természet, vegytan, légtüneménytan, ásványtan, földisme, növénytan, állattan, gazdasági dolgokról szóló ismertetések jelentek meg. A három évi folyamat át nézve: „Ipar és műtan“-dolgozat a következők jelentek meg: Papiros-fából, Miképp lehet a vaj rosz ízét és szagát elrontani, Hogy lehet a tojást hosszasan eltartani, A borsóból és paszulyból is sajtot készíthetni, Patkány elleni szer. Viz alatti villamos telegraph, Nép ser, A csontot is használják tüzelő szernek. Új alkalmazása az aethernek, Új ércz-vegy, A kávé historiája, Dr. Warburg hideglelés elleni tincturája, A szappan fogyasztás, A miveltség sinormértéke, Némely festőanyagok rajza és fontossága, Új találmány (Dobner számító készülménye), Új kereskedelmi czikk (Szibériáról van szó), Pezsgő-bor forgalom Frankhonban, A chinai ércztükör s alkatrészei, Oriási sziklarepesztés, A bor, ser villám által megtisztítható, Egyszerű mód a pálinkát kozmóságától megtisztítani, A czukkorrépa édtartalma, Új papíryanag, Csonttali bizlalás, Patkány fogó.

A lap egy héten egyszer jelent meg négy levél terjedelemben, a lap két hasábra léve felosztva. Egész évi ára 6 r. frt volt, 1848. junius végén adodott az utolsó szám ki. 46-ban indulva, három évig állott fenn. A második évben már csak két levél terjedelemben jelent meg, és egyedül Berde szerkeszté. A czime is változáson ment át: „Ipar és Természetbarát“ — névvel adta ki, de mint említém, az ipar érdekeinek kevésbé felelt meg a lap. Máskülönben ügyesen szerkesztett természettudományi lap volt.

Az iparkamara munkálkodása.

Az utolsó félszázad kereskedelme és ipara történetét a ki megakarja írni, annak az iparkamarák irományait — jegyzőkönyveit kell átnéznie. Budapesten most készül a nagy munka az ország összes iparkamaráinak monografiájáról; a kolozsvári iparkamara részéről is — fölhívás folytán — az erre vonatkozó irományok felküldettek. A budapesti kamara adja ki. E folytán elégséges lesz, ha a rövid szemletartás terén maradunk, hogy az iparkamara mit tett e félszázad alatt; de meg azért is elégséges, mivel városunk kereskedelme- ipara sokkal ismertebb az utóbbi tizedekből, hogy sem — az amugy is kiszabott munka terjedelmét — részletes leírásokkal kibővítsen.

Az iparkamarai intézmény ugyan nem volt népszerű kezdetben, az absolut-uralom hozta be, — később azonban megbarátkozott a nemzet vele, mert átlátta ez intézmény czélszerűségét. 1850. márczius 18-án jelent meg a legfelsőbb nyílt parancs, a melynek rendelete szerint, minden egyes koronatarományban megfelelő számú kamara állittatik fel. A nyílt parancs a kamarák hatáskörét így irta körül: „A keresk. és iparkamarák hatásköre csak kereskedelmi és iparügyekre szorítkozik. A kereskedői és iparosztály ezen organumok útján juttatja óhajításait a kereskedelmi miniszterium tudomására s ez az organum támogatja a miniszteriumnak a forgalom emelésére irányuló törekvéseit.“ Az erdélyi kormány e nyíltparancsot 1850. ápr. 24. és aug. 26-ról kelt rendeleteivel hajtotta végre, összeírta a kamara-törvény értelmében a választókat s elrendelvén a választásokat. A lepecsételt szavazatok számbavétele Kolozsvárt a városházán 1850. október 3. és 4. napján történt a helybeli és vidéki választókból alakított bizottság előtt, a melynek elnöke vidéki katonai parancsnok Urbán, jegyzője a vidéki parancsnokság tisztviselője Posch József volt. 643 szavazólap lőn beadva.

Rendes tagok lettek Kolozsvárról a kereskedelmi osztályból: Dietrich Sámuel vasáros, Gábor Antal szövetkereskedő, Vikol Kristóf szövetkereskedő, Karvázy József fűszerkereskedő, Tiltsch János könyvkereskedő. Az iparosztályból: Rajka Péter gépész, Balázs József szőes, Gyöngyösi János lakatos, Kele Izrael lakatos, Kovács Márton csizmadia, Nemessányi Ferencz kalapos, Haray József asztalos, Földesy István fésűs. Az alakuló gyűlés a következő év január 11-én folyt le. Elnökké választatott: Dietrich Sámuel; másodelnökké: Rajka Péter, titkárrá lett: Pösch József.

A czéh-rendszeren az ötvenes évek üték az első rést!... A kormány intézkedései a kereskedelmi és ipar viszonyok szabályozásában, mint a szabadverseny elvén alapultak. Érintetlen hagyattak ugyan még a már megszerzett jogok, de a szabadverseny elvére lévén fektetve, az akkor még teljes virágjában létező czéh-rendszer védbástyáin betömhetlen réseket ütött. A szabadverseny elvére fektetett intézkedés egész uj léve, kezdetben ez lankasztólag hatott a kereskedés-iparra. A valódi baj azonban az volt, hogy hiányzott itt a hitel és a hitel minden forrása, hiányzott a szakismeret terjesztése és emelésére minden intézmény és a nagy világgal a biztos és gyors összeköttetés. Az ötvenes években e hiányok elenyésztesére fordítá buzgalmát a kamara. Egyelőre annyit óhajtott megoldani, hogy a vasut legalább Szolnoktól Nagyváradig mielőbb folytatást nyerjen. További buzgalma a kamarának az volt, hogy Kolozsvárott egy alkalmas hitelintézet keletkezzék a kereskedés, ipar és mezőgazdaságtól igényelt hitel kielégítésére, és hogy a kereskedői és ipari szakoktatás számára megfelelő tanintézetek létesíttessenek.

Hosszabb idő telt még el, hogy Erdély és így Kolozsvár is vasutat kapjon, de már kis haszonnal a kereskedésre mégis járt, hogy Nagyváradig épült ki a vasut. Az meg éppen előnyére vált a kereskedés-iparnak, hogy sikerült Kolozsvárrt létre hoznia egy tekintélyes pénzintézetet. 1858-ban keletkezett a „Kolozsvári kiségitő egyesület.” Ezen legelső erdélyi nagy pénzintézet történetét megírta Kövály László történész, mely munkából kiviláglik, hogy ez intézet éltető lelke Tauffer Ferencz volt, ki mindjárt keletkezésekor vette át az intézet vezetését s tartá azt több tizeden át kezében egész haláláig.

A szakoktatásügy tekintetében azonban a város ez időben

még nem sokat haladt előre! . . . És ennek részben az volt az oka, mivel még senki sem volt tisztába azzal, milyen szervezettel bírjon az a tanintézet, a mely az ipari és kereskedelmi szakismeretek fejlesztésére van hivatva. A közvélemény egy része a reáliskolákat tartotta ilyeneknek s azok felállítását szorgalmazta szemben a gymnasiumokkal. A kérdés akkor még máshol sem volt megérve, de máig sines teljesen kiforrva, ennél fogva természetes, ha azon időben az ipariskola és reáliskola azonos fogalom volt, s annyi bizonyos, hogyha sikerült volna reáliskolát Kolozsvárott felállítani, miután a gyakorlati élethez mégis közelebb állt ezen tanrendszer, mint a gymnasiumoké, ez nagy nyereség lett volna. De hát ebből nem lett semmi, a kormány nem tette az ügyet magáévá, mivel kizárólag német nyelvű iskolákat akart állítani, azt pedig jól tudta, hogy magyar városban ez kivihetlen; a közönség és városi tanács pedig, mitsem akart e czélra áldozni. De ha ez uton nem is jött létre ily iskola, a tanonez-oktatás dolgában mégis történt haladás. A kereskedő és iparos tanonezok számára legalább vasárnapi ismétlő és rajziskola rendeztetett be. Ez haladás volt, mert azelőtt a kolozsvári kereskedő-társaság által fenntartott tanonez-iskolán kívül egyetlen ismétlő, vagy tovább képző-intézet sem létezett. E vasárnapi oktatásokból fejlődött ki később Kolozsvár, azután a vidéki városokban is az iparos és kereskedő tanulók alsófokú iskola-rendszere; úgy hogy Kolozsvár e tekintetben Budapestet is megelőzte, mert itt az iparos-tanulók vasárnapi és esti oktatása már huszonhárom év előtt teljesen szervezve volt,

A kolozsvári kereskedés és ipartörténetének egyik legfőbb mozzanata az ötvenes években, az 1857-ben lezajlott „Mezőgazdasági és iparkiallítás” — volt. Miről külön rovatban emlékezünk meg.

Az Első Erdélyi Országos Kiállítás.

1857. november 18-án ment végbe a gazdasági, termény és ipartárlat ünnepélyes megnyitása. E tárlatot az erdélyi gazdasági egyesület és a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara rendezte a Redout épületben. Csöndes, zajtalan ünnep volt, a mely nélkülözte ugyan azon pompát és nagyszerű vonásokat, a melyek a nagyobb szabásu műkiállításokat jellemzi, de azért szégyent nem vont maga után az első erdélyi országos kiállítás. A kiállítást ismertette utóbb egy kötetben Gámán Zsigmond, ki már akkor vezér egyéniségévé lett az ipar kamarának; de mert azon könyv megfordult ugyan kezemben, e munka írásakor azonban nem állott rendelkezésemre, a „Kolozsvári Közlöny“ — akkori hasábkra menő és több számra terjedő értesítéseiből állítam össze rövid alakban a jelentősebb tárgyak bemutatását. Gróf Lázár Miklós, mint a kiállítási bizottmány elnöke intézett rövid beszédet az országos gazdasági egyesület elnöke Mikó Imréhez, ki hosszabb beszéd kíséretében nyitá meg a tárlatot. Ugyanezen hó 27-én zárá be a tárlatot Mikó Imre gróf megint hosszabb beszéd kíséretében, visszapillantást vetve az eredményre, mely úgy a kiállítás, mint a látogatottság tekintetében eléggé kielégítő volt. Közel 300-an állítanak ki. A beszéd elhangzása után az iparkamara elnöke Dietrich Sámuel szólt még hosszabban, mondva egyhelyen: „daczára elszigetelt helyzetünnek, segély-eszközeink ekkora hiányai mellett is azon örömdetes eredményt huzhatjuk e tárlatból, hogy az ipar felvirágzásának egyik, s tán legelső kelléke, a szorgalommal párosult tehetség meg van hazánkban, s csak a más tényezők fejlesztő és gyümölesöztető segélyére vár.“ A kamara elnöke beszéde után, a gazdasági egyleti titkár Nagy Ferencz olvasta fel azok névsorát, kik a kiállított tárgyakért ezüst és bronz érmeket vagy dicsérő oklevelet kaptak, mialatt a bizottmány elnöke Lázár Miklós, az előjáruló kijelöl-

teknek egyenként nyújtá át az izletes børszelenczékbe zárt érmeket, s papíresővekben csinosan bepakolt okleveleket. Az ezüst és bronz érem egyik lapján Erdély ezimere diszlik koszoruzva, és a gazdaszat s ipar jelvényeitől körzötten. Másik lapján ezen sorok olvashatók: „*Érdemdíj a Gazdaszat és Iparkiállításról Kolozsvártn 1857*!*... A dicsérő oklevelek is igen diszes szerkezettel, szép kiállítással kérkedhettek. Ez utóbbi okleveles elismerésben nagyon sokan részesültek, aligha nem mindazok kapták, kik az első két érmet nem kapták; de bronz érmet is meg lehetős sokan kaptak.

A mi a tárlat egyes jelentősebb tárgyai ismertetését illeti, első helyen az ásvány gyártmányokat említjük fel, mik között három féle vas volt a kiállításon képviselve, u. m. a *toroczkói* (kiállítók: Simándi András és Zsakó János); a *kudzsiri* (kiállító: az ottani es. k. hámor-igazgatóság); *fülei* (kiállító: a brassai társulat.) A *toroczkói* vas, minthogy piacunkon eléggé ismeretes, annak előnyei és hátrányai ismertetésével nem fárasztjuk az olvasót, bár az tagadhatlan hogy a toroczkói vas, páratlan a maga nemében. A *kudzsiri* es. kir. mely évenként tizenkétezer métermázsa vasat termel, ezen kiállításkor vonta legelőbb magára a figyelmet. „Azt a fülei rudvasakkal — mondja a kiállítási szakbizottság bírálata — együtt műértők által mind hideg és meleg törésre, mind izzításra, szíjjasságra, légyságra, tisztaságra nézve megpróbáltatván, a beküldöttek közt legjobb s egyáltalában mindazon kellékekkel bírónak találtuk, melyek az ugynevezett lágy vasban megkivántatnak; a hordó abroncsok szépen hengerezettek, s nézetünk szerint a steier-markiakkal kiállják a versenyt. A *fülei* vas, bár rudvasai valamivel alábbvalók a kudzsirinál, minden esetre bir a jó vas kellékeivel; de ezen iparos társulatnak főleg a vas-öntvényekben kitünő az érdeme. Ez iparág honunkban mondhatni még csak kezdőfélben van, de van jövője; a beküldött öntvényi példányok minden tekintetben dicséretesek; az öntés kelméje lehető tömötséggel, kellő légysággal bír; a fűtők csinosak; a vas üstök igen szépek, mondhatni remekek.“ Majd más helyen így szól a szakbírálat: „a vasöntvények közt mint tisztán ömlöttéket és jól sikerülteket megemlítendőnek tartjuk Rajka Péter polgártársunk gyárában öntött gépdarabokat. E szorgalmas iparosunknak mind sokoldalu képzettsége, mind ernyedetlen buzgalma mindnyájunk előtt ismeretes. E vasöntvényeket

nem nézhetjük egyébként, mint egy nagy lépést arra, hogy a naponkint inkább szükségeltető gazdasági és más gépek, mennél gyorsabban, jobb móddal és egyszersmind jutányosabban elkészülhessenek; ugyanazért nevezett Rajka Péter e vasöntvényei jóságát, tisztaságát, dicsérő oklevélben is kifejezendőnek véleményezzük. Mint ásványtanhoz tartozó czikk szakosztályunkhoz volt utasítva még helybeli gépész Rajka Péter gyárában készült jegeczminta gyűjtemény fából; e minták mind szabatosságuk, mind csinosságuk tekintetéből minden esetre méltánylást és dicséretet érdemelnek.“ A bíráló bizottság nyilatkozata más helyen így szól: „Vashámoren gyárilag előállított durvább vaseszközökből Wallepfagi József hámorbirtokos Szász-Sebesről küldött harmincz darabban egy egész sorozatban gazdasági eszközöket. A szakosztály ez eszközöket különös figyelembe vette azért, mivel ez irányban Erdélyben a kiállító *első* vállalkozó. Az eszközök torozckói vasból vannak gyártva, és örömmel mondjuk ki, hogy a beküldött tárgyak mind alakra, mind erőre és czélszerűségre, mind pedig a munka csinosságára nézve minden ily készítményhez tartható igényt teljesen kielégíthet és bátran kiállhatnak a versenyre, minélfogva, bárha versenytárs nem volt is, a készítőt bronz éremmel való kitüntetésre érdemesnek ítéli.“

Lakatos munkákkal három kolozsvári lakatos mester versenyzett: Haray Antal, Szendrei József, Kele Izrael; a kiállított tárgyak közül kiemelendők a záruk, különösen a Haray Antal által kiállított ajtózár, Brahma-féle zár mintájára készítve; melynek jó és könnyű járása és a közönséges franczia zárhoz képest nagyobb biztossága dicsérő oklevelet hozott a kiállító részére. Az esztergályos munka kiállítói közül felemlitem Dietrich Gottlieb-et, mely iparosnak különösen kézi vízipuskája tűnt fel. Megemlítem Quast János kolozsvári kardesináló iparost is. A bíráló bizottság így emlékezik róla meg: „Kiállítmánya azon örövendetes alkalmat nyújtja nekünk, hogy egy régóta dicséretesen működő honi mesterember irányában teljes elismerését és méltánylását ünnepélyesen kijelenthesse. A tőle kiállított készítmények, még pedig úgy a kertészeti eszközök, mint a sebészeti műszerek a mellette felállított pesti Tischler félékkel derekasan kiállották a versenyt, sőt az utóbbiak a szakértők ítélete szerint, mind a forma tökélye, mind az anyag jósága és a munka, különösen a fényesítés tekintetéből még elsőbbséget is vitak ki. A

szakosztály teljes meggyőződéssel ítéli őt bronz éremre méltónak.“ Megjegyzem, hogy a Tischler-féle készítmények sajátilag nem voltak versenyre kiállítva. Mint különös készítményt állított ki Sütő Ferencz gépész-segéd egy saját készítményű guitar-ret, melynek czélszerűen a fensőbb hangok előidézését nagyon könnyítő formája, valamint tiszta és teljes hangja, az elismerő oklevelet hozta meg. A szakvélemény Rajka Péterről ismét így nyilatkozik: „Az egyszerűbb és inkább csak a házigazdaságra tartozó készülékekből Rajka Péter helybeli gépész állított ki egy kávé őrlőt nagyobb vendéglők számára, egy lengő, és egy közönséges sudarmérleget. Mind a háromban czélszerűség, tartósság, és csinos munka szembetűnő, a nagyobbik sudarmérleg csatlajának megszilárdításában a készítő egy igen egyszerű, és a szabad lengést legkevésbé se akadályozó javítást mutatott be. Inkább iparhoz való gépek, és készülétek voltak hasonlólag Rajka Pétertől, két tizedes mérleg, az egyik egy mázsa, a második 15 mázsa teherig használható, és egy csavarmetsző készülék, melyek hasonlóképpen megfeleltek minden tekintetben a méltányos igényeknek; különösen kiemelendőnek látjuk még a nagyobb mérlegnek is feltűnő érzékenységet. A gazdasági gépek osztálya legszámosabb volt, a mennyiben ebben a gazdasági egyesület géposztálya külföldről és Pestről hozatott mintagépjei is kiváltak állítva. Figyelmet vont magára ezek közt különösen az amerikai kasszáló, az árpa és törökbuza őrlő, répavágó, hármass borona, és szórórosta. E gépek a magok nemében mindannyian teljes méltánylást érdemelnek. Rajka gépészünk ez osztályban kiállított szecska-vágói, úgy mint egy nagyobb féle lóerőre, és egy kisebb féle egykésű kézre, mindketten könnyen, és jól dolgoznak és el lehet róluk mondani, hogy minden tekintetben versenyezhetnek minden ily nemű készítménnyel. Továbbá állított ki egy törökbuza-fejtő készüléket, melynek czélszerűsége és használhatósága gyakorlatilag is el lévén ismerve, már meglehetősen el is van terjedve; egy kézi cséplőt és egy szoró-rostát. A mint a mondotakból kitűnik, az eddig elé soroltakban Rajka Péter volt az egyedüli kiállító, a szakosztály tehát jónak látta az egészre mondani ki egyszerre ítéletét, mely egyhangulag oda ütött ki, hogy a derék gépész, a ki annyi viszontagság és akadály közt gépgyári vállalatát iparunk és gazdaságunk kiszámíthatatlan előnyére állandóul fentartja, a legünnepélyesebb dicséretre méltó; szecs-

kavágói pedig, a mennyiben saját találmánya javítása adja meg nekik azon különös könnyűséget, a melyel dolgoznak, ezüst éremmel való kitüntetést érdemelnek. Az utolsó osztályban kiállított ékékre nézve, nem lehetvén velök szántási kísérletet tenni, a szakosztály mint részint nem versenyre kiállított, részint pedig már ismert tárgyakra ítéletét felfüggeszti, azonban Rajka váltó ekéje jót ígérő alakú, s a következés megmutatja, mire képes a gyakorlatban. A jóslat hamar bekövetkezett, Rajka váltó ekéje nemcsak bevált a gyakorlatban, hanem a későbbi években lefolyt bécsi kiállításon megverte az Amerikai ekéket is.

Az építészeti gyártott anyagok kállitói közül, a bíráló nagy elismeréssel szólt a marosvásárhelyi téglá é cserép gyáregyletről, második helyen Márk Samu készítményeiről, mind két részre bronz érem ajánltatott. A borászati bíráló szakosztály ezüst éremre méltónak találta az 1850-iki esombordi rizling bort (kiállító báró Kemény István) és az 1855-iki lapádi piros bort (kiállító gróf Mikó Imre); az elsőt szép színe, kedves íze és határozott színbor accentusáért, mindkettőt pedig, mint oly nemű borokat: „melyek hivatva vannak hazai bortermelésünkben új időszakot kezdeni — mondja a bíráló — és borral való activ külkereskedésre utat is törni “

Bronzéremre ajánlta: a gerendi asszuszőlő bort 1846-ról rendkívüli czukrossággal és erővel párosult szép színiért (kiállító gróf Kemény Sámuel); továbbá a miriszlői válogatva szedett és szemelt szőlőből készült bort 1855-ről, melyet íze, színe, zamatosága és vékonysága egyiránt úgy ajánl, mint az okszerű borkezelés mintáját (kiállító az Erdélyi Gazdasági Egyesület); és végül a czelnait 1841-ről, és a bogácsit 1846-ról és a czelnait 1855-ről. Az elsőt kiállító gróf Teleki Domokos, a másodikat Reissenberger Vilmos Nagy-Szebenből, a harmadikat Biasini Ferencz. E három utolsót mondja a bíráló, szintugy ajánlatos szín, sok erő és kellemes íz emelték a többiek fölé.

A gyümölcsészeti kitünőleg gazdag osztály koronáját dr. Encz és Siebenfreund becses küldeményei képezték. Mindkettő a gazdasági választmány felhívása következtében 100—100 válogatott fajú szebbnél-szebb, jónál-jobb gyümölcsessel jelent meg a tárlaton, s választékos csoportjaival országosan elismert pomológiai gazdaságának oly képét állította ki, mely ritkítá páráját. A bizott-

ság javasla, hogy a becses küldeményekért megfelelő jutalom szavazzassék Majd meg tovább így folytatja a gyümölcsészeti szakosztály bírálatát:

„Első rangu kitüntetésre azon kiállítókat íteltük, kiknek válfajai szakismerettel párosult okszerű kezelést, egyszersmind az iparág örvendetes előhaladását tanusíták, egyszerűen dicsérő megemlítésbe pedig azokat kívántuk részeltetni, kiknek kezdeményei kedvező sikerre engednek kilátást, s körülményeikhez képest ezen iparágat jó kedvvel, s előszeretettel művelik. Ezen nézetekhez képest érdemeseknek íteltük:“ bronzéremre: a kolozsvári k. r. atyák házának igazgatóját — Trittemer Lászlót; Tordán birtokos Soltész Albertet; kolozsvári gyümölcsészeink közt Dietrich Sámuel, Fülel István és Hutter Sámuel. A szőlőművelés terén nagy elismeréssel adózott a bizottság Gál János és Mike Sándornak, különösen az elsőnek „Léppen ezért — mondja a szakosztályi bírálat — a rendelkezésünk alá bocsátott egyetlen ezüst érmet ezen tisztelt hazánk fiának oda ítélni kötelességünknek s örömünknek ismertük. Mike Sándort szinte jeles szőlő és gyümölcskiállítót, ezüst éremre érdemes voltának kifejezése mellett egy bronzéremmel kívántuk megjutalmazni “

A kerti termények is szépen voltak kiállítva, kiemelkedve a kiállítók közül: Hofenn Mátyás drági kertész, bánulatos nagyságu petrezselymei tüntek különösen fel, Vas Károly óriás nagyságu káposztáival, Balogh János Tordáról magvatlan hagymáival, B. Miske Ferencz lóbabjával, — a gazdasági egyeslet kertjében termesztett angol takarmány murkot ajánlta a szakbíráló bizottság a gazdák figyelmébe. A gumós növények közt első helyen szerepeltek, a burgonyák több fajtái, melyek közt a baktai kék és fejér tanár Nagy Ferencztől, a fatinosa Tisza Lászlótól Dietrich és Schröder magról nyert fajtái érdemelnek említést; Balogh János diszburgonyája vérszín cikket játszó fehér alakjaival különössége és színezete miatt volt érdekes. A magvas kerti termények közt gróf Bethlen Sándorné 24 válfajban kitett paszuly kirakványát illette meg az elsőség. A kerti borsók közt Tisza László czukorborsója, a kanadeczi és oronki válfajok a gazdasági egylettől kiállítva, általános tetszésbe részesültek.

Én csak a kiállítás feltünőbb tárgyait ismertetem, a bíráló szakosztályok hivatalos jelentése nyomán. A kitüntetettek hosszú névsorát nem közlöm!... A zseniális Rajka Péterről a bíráló-

bizottág, mint fennebb olvasható azt mondá: „a derék gépész, a ki annyi viszontagság és akadály közt gépgyári vállalatát iparunk és gazdaságunk kiszámíthatlan előnyére állandóan fenn tartja“ stb., e férfiú sorsa az volt, hogy mindég anyagi küzdelmekkel kellett viaskodnia, — de az árnyak van fény oldala is, hogy teljesen magára mégsem hagyatott a nagy magyar gépész. Már a negyvenes években elkezdődött a közönség figyelme fölhívni Rajka Péterre. Az Erdélyi Gazdasági Egylet választmánya nevében Bodola Károly titoknak fölhívást intézett a gazdákhoz 1845-ben: hogy Rajkát karolják fel. A felhívás két hasábra terjed az akkor megjelenő „Erdélyi Híradó“-ban, ugyanily terjedelmű a Rajka nyilatkozata is: hogy miket készít s mi az áruk? . . . A felhívás konstatálja Rajka Péter zseniálítását, kivel Erdélyben senki nem versenyez. „De mind ezek mellett — mondja a nyilatkozat — a valóság reményének eddigelő meg nem felelt, mert nincs heverhető tőkepénze. Ily nyomasztó körülmények közt nevezett Rajka úr az Erdélyi Gazdasági Egyesülethez folyamodott, hol kérése élénk figyelmet gerjesztett, — mert igen óhajtottónak találtatott, hogy most az okszerű gazdaság kifejlődésének korszakában Kolozsvárt egy megbízható erőművész, milyen Rajka úr, állandósíthatatnék; valamint igen méltányosnak is találtatott egy oly egyénnek kérése, ki nem egyebet kíván, mint azt, hogy neki munkára és szorgalomra alkalom adassék.“ A felhívás vége így hangzik: „Pénzelőlegezés senkitől nem kívántatik, csakhogy a megállított határidőkre elkészített műveket mindenki vitesse el és fizesse ki haladék nélkül, hogy azontul ne heverjen Rajka úrnak pénze a már készen levő munkákban.“

E hirneves iparosról érdekes tudósítást találtam az „Erdélyi Híradó“ 1837-diki évfolyamában is, a hol még mint törekvő ifjú iparosról van szó. A november 25-iki számban Maros-Vásárhelyről keltezve a következő tudósítás van adva! .. „cancelista Rajka Péter a vele született talentumát gyermekségétől fogva nemesak kimutatta, hanem szünetlen munkával is fejtegetvén, s a mathezist, phisicai, chemikai leczkék hallgatásával szerzett ismeretekkel párosítva, a mai napig is mindenben haladva, annyira ment, hogy nemesak minden muzsikai szerszámokat, hanem majd mindenféle mestermivet, pontosan és esinosan jó izléssel meg tud készíteni, úgy, hogy (mindezek mellett józan életű lévén) a midőn ezen készsége tőkéletésítésére Bécsbe szán-

dékozik, ha Isten a szerencsés kezdetnek kívánt véget ad, hazánk egy ritka mechanikust várhat Ezen célja elérésére igen szép és jó gitárokat is készített, melyek közül némelyek végtelen srófós kolesuak, a milyeneket igen csinosan hegedűre is fel tud tenni. Van nála szép kézi malom kis mása, s több egyebek is. Munkásságbeli áthatottságának próbája egy billiárd páleza, melyet két ezer különbféle apró, csaknem buzaszemnyi fákból úgy rakott mosaik módra össze, hogy a sok különböző, egy erős s az időváltozásaitól csaknem független egész. Honfiaink ezenel felszólíttatnak, ha hol hazánkban ezen szép reményekkel biztató hazánkfia megfordulna, őt szép céljában előmozdítani méltóztassanak.“ Nagy tehetségét Rajka szűkebb kis hazájának szentelé, Kolozsvár falai közt folyt le az ő gépipari munkálkodása, s hagyott lángeszével nyomokat maga után a magyar ipar történetében. 1808-ban született Marosvásárhelyen, hol atyja jó módban levő puskaműves volt. Atyja hivatalnoki pályára szánta, de a hajlam más élet pályára terelé. A híres Bolyai Farkas marosvásárhelyi főiskolai tanárnak volt kedvencz tanítványa a matematika, fizika és chemiából Bolyai felismerte benne a tehetséget és ennek megfelelő más életpálya választására ösztönözte. 1837-ben Bolyai s más kitünőségek ajánlása folytán elnyert egy kitüntető ösztöndíjat és a bécsi műegyetemre küldetett. Majd később gyárat alapított Kolozs árott, a mely mai napig is Rajka gyár elnevezése alatt ismeretes, 1848-ban szolgálta hazát az által, hogy a Kolozsvárott alakult fegyvergyár igazgatójává neveztetvén ki, az ágyuk felszerelésénél együtt működött 1849-ben Gábor Áron ezredessel a magyarországi fegyvergyárban. A kolozsvári fegyvergyár hamar megszűnt a viszonyok folytán. Az 1860-as évek elején, hogy az újabb meg újabb találmányait nagyobb mérvben fejthesse ki a gazdaközönség számára, fölhírást intézett Erdély főurailhoz : hogy segíeyezék. Kívánatának eredménye nem lett. De azért a nemzeti hiúságnak az jól esett, hogy az 1866-iki bécsi országos kiállítás alkalmával az összes ekekiállítókat leverte, még a féleemes amerikai ekék elől is elenyerte a díjat. 1876-ban halt el.

A szakképzett nagy tehetségű Rajkáról léve említés téve, bemutatok egy tudományos képzettség nélküli más tehetséget is, a mely minővé fejlődhetett volna, ha valódi szakképzésre adja magát és állandóan az ipar terén marad. Az „Erdélyi Híradó“

1845-iki évfolyama egyik számában, három hasábnyi vezércikk volt adva ily czimuel: „Egy honi iparezikk“!, . . . „Jelen czikkünk — így kezdődik — egy kisszerű ipar-vállalat s annak egy igénytelen de nemzeti pártállás mellett igényessé is fejlődhető létesítője iránti figyelem ébresztésül van szánva.“ Virágos szóáramlat után így folytatódik a cikk tovább: „a vállalat egy gyöngy kása malom, építője: Gampe Márton, eszesai vendéglős Kolozsmegyében. E minden tudományos képzettség nélküli, úgynevezett természeti erőművésznek sikerült önerején, legkisebb idegen segítség nélkül, oly gyöngy-kása malmot készíteni, melynek főleg egy szemvágó gépe, több műértő útazó tanu bizonyossága szerint, eddigelő páratlan a két hazában. A malom négy féle, fokozatos minőségű, gyöngykását őröl s mint az előnkbe adott példányokból meggyőződni alkalmunk volt, e nemben nemcsak minden más társával a versenyt kiállhatja, sőt bátran merjük állítani, előnyökkel is bír. E mellett Kolozsvárra és környékére nézve a szállítási közelség tekintetéből jutányos ár is ajánlatossá teszi a vállalatot Gampe Mártonnak a gazdasági egyesülethez intézendő folyamodványa áll előttünk. Érzékeny szavakban panasolja ő itt el, mikép kellett malma építése mellett a kivitel nehézségein kívül esipős gúnynyal, szándékaról lebeszélő nyilatkozatokkal küzdeni. Kéri továbbá az egyletet, hogy egy gőzeke készítésére neki segédkezet nyujtani kegyeskedjék.“ A lap szerkesztője melegen karolta fel Gampe óhaját „Óhajtjuk azonban — így ír a szerkesztő — hogy a siker felőli kétség ne fajuljon hideg részvétlenséggé, melynél semmisem képesebb a vállalkozási szellemet előlni. Óhajtjuk, hogy a nemzet méltassa figyelemre az illetén feltünőbb szellemi tehetségeket; mert hiszen, ki minden elméleti vagy gyakorlati tanulság nélkül, csupán az édesanya természet ösztönéből képes valami jelest előállítani, mit fogna tehetni akkor, ha a szükséges ismeretekkel felruházva leendene.“

* * *

A ötvenes évekből még elég annyit fölemlitenem, hogy az akkori kormányzat által a kamarához véleményadás végett útasított ügyek közt is számos volt, a melyek a kereskedő és iparos osztályra nézve k való fontossággal bírtak s közelről érdekelték. Így például az általános vámtarifa, az országos és hetivásárok rendezése, a kereskedői és iparviszonyok és a fuvarozási ügy

szabályozása, a váltó-törvény és telekkönyvi intézmény életbe léptetése s a váltó-törvényszékek felállítása, a régi suly- és mértékrendszer átalakítása, vásári törvényssékek felállítása, az alkusz, a házalási, a szabadalmi, a védjegy, sat. ügy rendezése, a kamara területnek a távirda hálózatba vonása sokszoros alkalmul szolgált arra, hogy a kamara a kerület érdekeit az illető osztályok óhajításainak megfelelően képviselje, nem mellőzve annak megemlítését sem, hogy a kamarákra szabályszerűen kirótt teendők, mint a kereskedői pénzalapok vizsgálata, kereskedő-társulatok rendezése, a cégbejegyzések ellenőrzése, bizonyítványok kiszolgáltatása, adatok gyűjtése s a minden oldalról érkező tudakozódások kielégítése sok kötelességet rótt az intézetre, és sok alkalmat nyújtott arra, hogy a kamarát az érdekeltek s a közönség hasznos és előnyös oldalairól is ismerni tanulják. A kamara kiváló gondjaiba tartozván a közlekedési utak szaporítása, a szükséges utvonalak, hidak építése; posták, postajáratok, távirdák létesítéseért, az út és hidvámok eltörléseért folytonosan kérelmezett és el kell ismerni, hogy nem minden siker nélkül. Ezen kívül élénk tevékenységet fejtett ki a kereskedő társulatok szervezése körül, számukra minta-szabályokat dolgozott ki s alakulásukra befolyt.

A kamara keletkezésének első éveiben a hírlapirodalom (értve a magyart) szünetelvén, hogy közgazdasági agitációjának a nyilvánosság előtt is organuma legyen, magának a kamarának kelle gondoskodni időszakos folyóiratról, s e célból alapította a „Heti lapot“!... A mely a kamara által képviselt érdekek mellett a mezőgazdasági ügyet is szolgálta; hogy azonban feladatának miként felelt meg, azt a következő fejezetben mutatom be, még csak a kamara területéről teszek említést. Erdély a szabadságharc leveretése után hat vidéki parancsnokságra osztott fel. Kamara kettő szerveztett a brassói és a kolozsvári. A brassói kamara egyszerre alakult meg a Kolozsvárral. Brassó kapta a szebeni, fogarasi és udvarhelyi katonai vidéket; Kolozsvár pedig a kolozsvári, gyulafejrvári és rettegi vidéket. Vagyis Brassóhoz tartozott az egész hajdani Szászföld Beszterczével együtt, a Székelyföld egészen és Fogarasvidék, míg Kolozsvár a régi magyar vármegyéket kapta területül a szilágysági megyékkel együtt.

A H e t i l a p.

Mint a lap czíme is mutatja egyszer jelent meg egy héten. Gazdászati, műipari és kereskedelmi folyóirat volt. Másféltven jelent meg, ára egy évre nyolcz forint. Szerkesztő Berde Áron tanár, ki a lapot a keresk. s iparkamara befolyásával szerkeszté. A legelső szám 1852. október 2-án jelent meg. Jól szerkesztett lap volt; az 1852 okt. deczemberi folyamában, iparra vonatkozó irányadó dolgozat jelent meg Kőváry Lászlótól, ily czimmel: „Állítsunk ipar-tanodákat.“ A terjedelmes dolgozat három számon át jött. Igen alkalmoszerű czikk adódott ki névtelenül ezen felírással: „Harcz az iparvilágban“!... A nemzetek iparfejlesztő törekvését vázolván, egy helyen ily feddő szavak fordulnak elő, a mely részben ma is betegsége a magyar iparos osztálynak: „A ki erejét összeszedi, az fog győzni az iparvilágban úgy mint a harc mezején a felett, a ki csak oldalog, s itt is amott is nagy dolgokat akar kivívni. A mi iparosaink ha annyira mehetnek, hogy a szerencsét haján csiphetik, falba rugják az ipart, mezei jószágot vagy városi házat vesznek, hogy hitők szerint kényelmesebben éljenek, s az iparágnak még a porát is leverik lábaikról. Az amerikai és angol iparosok egészen más nézetben vannak. A szerencsével járó iparághoz mind végig hivek maradnak, egész életökön javitgatni igyekezzenek, hogy benne és általa maradékaiknak is szerencsés örökségeket hagyhassanak hátra.“ Fisáky névvel lelkes vezérczikk iródott a „műipar iskola“ érdekében, ilyenre léve a szükség Erdélynek. Ünneplő alakban irt közleményt találunk hosszú másfél hasábon át, a Kállai Lajos kolozsvári asztalos műhelyében készült pipatartó-szekrényről. A szakszerűen leirt közlemény bevezető sorai így hangzanak: „Megragadjuk az alkalmat olvasóinkat egy remek műre figyelmeztetni, mely öröndetes tanúsága annak, hogy a kézműipar bármily kevés felerkentést tapasztaljon is, mégis látszólag halad.“ A remek művet e szerint ifjabbik Sinszky István készíté, tulajdonosa gróf Haller

Lajos volt. A kereskedést érdeklő dolgokban figyelemre méltó dolgozat jelent meg Kőváry Lászlótól ily czimmel: „Kereskedelmünk érdekében.“ Kimutatja, hogy Kolozsvár sok irányban folytathat kereskedést, ha az e téren működők, feladatukat megoldják. „Erdély nem eshetik kétségbe — írja —; míg az egész világtól távol esett, addig is fentartotta kereskedését, — és most mennyivel több a kilátás.“ Kőváry tanulmányában kiterjeszkedett egész Erdélyre is. Brassai meg lefordította magyarra a „kereskedés eredetéről és hanyatlásáról“ irt munkáját Montagnak.

Az 1853-dik évfolyam első félévében, a kereskedés-iparról alig jelent meg dolgozat. Találunk név nélkül egy vezérczikket: „Műiparunk érdekében“-czimmel. Azután Zeyk Sándor irt két számra terjedő beható tanulmányt ily czimmel: „Nézetek az ipar és kereskedelem körül.“ Fölveti legelőbb is, hogy mi teszen erőssé egy államot? Bebizonyítja, hogy első sorban az ipar; azután kifejti, hogy mit kell tennünk iparunk ügyében. Tanuságos dolgozat a „Kézmű és tudomány“ czimmel is irt, a névtelen író bebizonyítja, hogy legtöbb kézműveseink, iparosaink mind csak régi minta, régi receptek szerint dolgoznak a nélkül, hogy eljárásuk alapját, törvényeit ismernék. Zeyk Sándortól megint két számra terjedő szakezikket találunk ily czimmel: „Gondolatparányok Erdély gazdaságáról.“ Nemesak az ipart tünteti fel, hanem a gazdasági ágakra is kiterjeszkedik. Egyébként hogy a lap oly kevés ipar közleményt adott, annak nagy részben az volt az oka, mert a lap beltartalma szélesebb tért ölt fel. Ez léve Erdély egyetlen magyar lapja, észrevétlenül átváltozott általános érdeklő hirlappá. És bár az év első felének utolsó részében már kétszer jelent meg hetenkint egy iven, — de a kiterjedt közlemények miatt, kevés volt a tér az ipar-kereskedést érdeklő ügyek szellőztetésére. A lap neve alatt is jelezve volt a kiszélesített tér. „Heti lap, az ipar-, világ-, tudomány-, művészet- s szépirodalom köréből“!... A míg kezdetben gyakran jöttek az iparkamarai közlemények, ez évből már teljesen elmaradtak, a mi bizonyítja, hogy a lap megszűnt az ipar kamara hivatalos lapja lenni. A lapban névvel alig adtak dolgozatok ki, de azért rendes munka társak voltak: gróf Bethlen Farkas, Brúz Lajos, Dózsa Dániel, Finály Henrik, Fodor József, Deáki Fülöp Samu, Gyárfás Ferencz, Gergyai Ferencz, Gámán Zsigmond (elbeszélések jelentek tőle meg), Herepei Károly, Komáromy Ferencz, Kovácsi Antal, Kriza János,

Kőváry Józsa, Kőváry László, gróf Lázár Miklós, gróf Lázár Mária, Medgyes Lajos, Nagy Ferencz, dr. Ötvös Ágoston, Pataki Ferencz, Pesthy Frigyes, Ugron István, Száz Gerő, Szilágyi Sándor, Zeyk Sándor. Ily tekintélyes írói gárda sorakozott az egyetlen erdélyi magyar lap köré, és így nagyon is érthető, ha sok mindenről irtak a lapba s kevés tér jutott az ipar-kereskedésre.

A második félévben a lap alakja megváltozott. Eddig hat kislet levélből állott egy szám, ezután két hosszú levélből, három hasábot téve egy lap. Ipar-tárgyról azonban alig van dolgozat. Finály Henriktől van két számra terjedő dolgozat adva ily czímmel: „Néhány szó a kereskedelmi tanoda ügyében“ Benedek Károly, három hasábon át ismerteti Finály Henrik könyvét, mit irt a polgár és kereskedő számvetéséről, Kőváry László meg „Ipartanodánk állását“-ról irt, mely cikknek nyitja az volt, hogy a kormány leirt a kamarához, miszerint hajlandó lenne Kolozsvárra ipartanodát nyitni. Kőváry helyesli ugyan a dolgot, de azt erősen hangsúlyozza, hogy a tanítási nyelv csak magyar lehet, (Persze ez meg a kormánynak nem tetszett)

Az 1854-ik évfolyamban a „Selyem iparról“ találunk két számban jövő dolgozatot. Írója nines jelezve. Ugyanesak névtelenül három számban jövő dolgozat jött ily czímmel: „A kereskedő most és hajdan.“ Általánosság terén mozog az író, hogy miként fejlődött a kereskedés az emberiség közt. Történeti dolgozat, de nem szakcikk. Négy cikkre terjedő dolgozat jött névtelenül e rövid czímmel, „Ipar“ . . . Erdély egész iparára kiterjeszkedik, különösen a Székelyföldre; nagy hátránya lehetett a dolgozatnak az, hogy rendkívüli hosszú időközönként jött egy-egy részlet ki. Kőváry Lászlótól rendkívüli terjedelmes tanulmány jelent meg ily czímmel: „Iparunk és kereskedelmünk.“ A dolgozat tizenkét cikksorozatból áll. Hosszan fejtegeti elsőben a pénzforgalmat, mely miként volt századokon át hazánkban. Ezután az ipar mikénti állását adja elé Kőváry, a nemzeti fejedelmekre ezen megjegyzést is teszi: „A nemzeti fejedelmek alatt, hol egyedül a kutyabörgyártásnak volt értéke: az ipar óriási mostohaságokkal küzdve is erőfejlésben volt. A fejedelmi kor semmi ellen sem véthetett többet, mint az ipar s ez által a haza ellen. Azon világnézet nélküli politika, melylyel az akkor uralkodó kiváltságos osztály e haza jövődjét sujtolá: az megbocsáthatatlan. Bátori Zsigmond olaszokat, Bethlen Gábor mor-

vákat hozott ugyan az ipar emelésére; de azok jótékonyasága csakis a fényes udvarig terjede. S mit várhatott az ipar azon kortól, mely az ipar által előállított ruhacikkeket a népnek teljesen eltiltá, milyen vala a festett posztó, csizma és nyestes süveg, mit paraszt embernek viselni tizenkét frt büntetés alatt tiltatott el. Ily megszorítások mellett az ipar teljes erőfeszítést nem tehetett; de mégis egyes ágai akkor is a külfölddel versenyeztek. A főkormányzók alatt iparunk hatalmas lendületet nyert. Az ipar minden ágai kihajtanak, s melyeket a visszahatás dere le nem forrázott, azok virágzanak is. E korszak roppant tért nyit a országnak. A megváltozott életmód, a külföldieskedés kezdete, az ősviseletek helyett a párisi bejövetele, a keleti drágagyöngyök és szőnyegek helyett bejött divat alá eső aranyékszerek elharapódzása s a velek járó fényűzés iparunkat sok ágaiban mozgásba hozta; míg ellenben a parlagon hagyott ágak idegen földről pótlása folytonosan seprí ki országunkból a pénzt, mi az egészre csökkentőleg hat. E csapást a múlt század már észrevette. Hogy pénzforgalmat idézzenek elő, az iparra gondoltak, s belátták, hogy durva posztón s vason kívül egyebet iparunk nem forgat, hogy az iparoson segítsenek 1749-ben a szebeni országgyűlésről felírának, hogy az akkor keletkezett erdélyi szerezdet erdélyi posztóval állítsák ki, de a visszairásban posztónkat erre alkalmasnak nem találták. Mária Terézia felszólítja 1755-ben az erd. udv. cancelláriát, hogy az erdélyi ipar emelésére tervet adjon. A cancellaria leírt, megkérdezé: minő gyárak tartanak fenn magokat Erdélyben? Innen felment az óhajtozó felelet; de eredménye nem leve. Ezekből s az ezután történetekből azon tanuságot vonhatjuk, hogy az erdélyi ipar mindig magára volt hagyatva; állását önmagának köszönheti. Magunkra vagyunk hagyatva, de nyílt akadályok iparunk elébe soha sem tétettek, és így erős akarattal mindig győzhetünk.“ Ezután a gyáripar fontosságát fejtegeti Kövály s majd azon sajnálatának ad kifejezést, hogy valamint minden országnak van kereskedése, úgy ez volt és van Erdélynek is, csak hogy e kereskedés minél hatalmasabb és tartósabb legyen: a kereskedésnek szellemmel, alapelvekkel kell bírnia, mint van ez Angliában, de a mi mindég hiányzott Erdélyben. Innét volt az, hogy nálunk, mint a rómaiaknál a kereskedés és a kereskedő világ lenézetett. „Erdély eddigi kereskedelme — folytatja — egyesek

nyervágyának volt mezeje. Bejött a görög, rácz, örmény, bolgár és több üzérkedő nemzet hazánkba, hozott a mit hozott, de megindult az országba fel s le, kileste a vidékek szükségait, egy helyről a másra szállította a kellékeket, s a potom pénzért felvásárolt czikkeket néhány mértföldön túl méregdrágán adta el: — e volt sajátlag a kereskedés, mely egyeseket pár év alatt dúsgazdaggá tett, s akkor a szegényül bejött, s itt zsebben elhizott idegen kiment a hazából, s künn pöffeszkedett aztán a mi zsirunkból. Hogy őseink ily kereskedést, ily kereskedőket lenéztek: az csak lovagiasságukat árulja el. De túlfelől a legvastagabb indolentiával sújtja őket, hogy a hazát egyes tözsérek martalékává tevék, s a kereskedelem nemes mezejét ez által sok időre meggyüöltették. A helyett, hogy a kereskedelem tündérvesszőjét átvették volna; a helyett, hogy közszellemet öntöttek volna törvényhozásaikkal e térre; a helyett, hogy nemzet és hon-gazdagító alapelvekre fektették volna: büszkeséget helyeztek abban, hogy egy idegen zsebvágóval cselédek által alkudoznak, vagy éppen nem alkudtak. S itt állunk most, anyagilag tönkrejutottan, k'sajtott földművelés, tőke nélküli ipar, s közszellem nélküli kereskedelessel.“ Egy négy hasábra terjedő név nélküli vezérezikket is találunk ily czimmel: „Termény kereskedés“! . . . Hosszas általánosság terén való fejtegetése után végre felveti kérdését czikk író: hogy hát tulajdonképp mi képezi alapját a kereskedésnek? „Két tényezője van annak — ugymond — az egyik illető szakismeret és a második vállalkozói szellem, és az utolsó a földolog. Vállalkozói szellem-e az, mely minden oly kísérettől megijed, hol legkisebb veszélyt sejt, folytonosan csak a biztos és éppen azért nem mindig legdicsőbb hasznót hajhászván? Látják, urak, nem a pénz teszi a kereskedőt, vállalkozói szellem az, mely mindenütt és mindenkor illő szakismerettel egybekötve fényes eredményeket szül, de főleg a kereskedésben.“ Üdvözli azon tényt, hogy Kolozsvarott terménykereskedés állott fel, alapítója Kiss Mór. „A bolt felett — írja — egyszerű betűkben látható e név: Kiss Mór! ajtain pedig magyar és német betűkben e felirat: Iroda mindennemű termény, bizomány és szállítási üzletek, arany és ezüst pénzbevéltás számára“ Ezen felirat értelme. mit a czikk író közölt, ez volt: hogy véget akarván vetni azon kellemetlen helyzetnek, melynélfogva eddigelő a termesztők és birtokosok

kénytelenek voltak terményeiket addig tartani, míg valamely magyarhoni vagy bécsi kereskedő fölkeresé, és akkor is úgy árulni, a hogy azoknak fizetni tetszett. Kiss vállalatával ajánlkozott minden illető birtokosnak azon czélra, hogy meglevő, vagy még begyűjtendő terményeiket, bármi neműek is legyenek azok, akár nagy, akár kis mennyiségben, vagy maga megvegye, vagy azoknak további eladását illő jutányos bizomány díj mellett magára vállalja. Ezáltal egyszersmind megszűnik minden apró alkusz kicsinyszerű üzérkedése, mi anyival is inkább jótékony hatást eredményezhetett, mert Kiss közvetlen összeköttetést tartott fenn Magyarhon és Bécs nevezetesebb kereskedő házaival, mindig képes volt jobb és jutányosabb árt szabni mint más; azonkívül minden reábizott üzletet gyorsan végrehajtani, minthogy azon kereskedő házaknak is minden szükségleteikkel önként következik egyenesen hozzá kellett fordulnia. A bizomány és szállítási üzleteket nincs miért tovább fejtegetnem; a pénz váltásra nézve elég lesz említeni, hogy az illető agio és csekély bizománydíj mellett mindenkinek alkalom volt nyújtva papírpénzét ezüstté vagy arannyá és megfordítva átváltoztatni.

Az 1855.-iki évfolyamban egy dolgozatot sem találtam az ipar-kereskedésre vonatkozót; különben a lap fennálásának hetei is megvoltak már számlálva, a mennyiben a márczius 31-dikei számban a következő szerkesztői nyilatkozat jelent meg: „Sajnálattal jelentjük, hogy lapunk harmadfélévre terjedt pályafutását bevégezte. Rég beláttuk, hogy korlátolt köre mellett jövője nincs. Politikai tartalomért folyamodtunk, mire ha az engedély megjön, t. előfizetőinket sietünk vele meglepni. Addig is azon előfizetési pénz, mi a most következő év negyedre beküldetett, minden perczen felvehető.“ Az egyetlen erdélyi magyar lap ezzel megszűnt, melynek bukására befolyt az is, hogy a közönség szemét sérté a szerkesztőnek illetén való jelzése: „A kereskedelmi és iparkamara befolyása mellett szerkeszti Berde Áron tanár“!... Az iparkamara iránt az ellenszenv az ötvenes években még meg volt, mint az osztrák kormány által teremtetett új intézmény ellenében, és így nem tudott a lap népszerűsége szert tenni, mely az iparkamara védszárnyai alatt jelent meg. Holott az csak kezdetben volt így. Ugyancsak Berde szerkesztésével később megszületett a „Kolozsvári Közlöny“ mint politikai lap, de a minek ismertetése már munkánk keretén kívül esik.

Az ipar átmeneti évei.

(1860—1870.)

A hatvanas évek nevezetes szerepet játszanak Magyarország történetében. A mozgalmas évek leköték a nemzet figyelmét, irodalom, kereskedés, ipar, szóval minden más téren, mely nem volt összekötve politikával: általános pangás volt észrevehető. 1867-ben a magyar kormány ugyan megalakult, de két-három éven át közjogi s más ily magasabb politikai kérdések megoldása-rendezése vette igénybe a kormány s országgyűlés munka idejét. Az iparügyek rendezése a későbbi évekre maradtak, de azért teljes mozdulatlanság mégsem volt e téren. Így, nevezetesen életbe lépett az újipar-rendtartás, a mely 1860. máj. 1-én vette kezdetét; a hitelügy s a törvényszékek újjászervezése következtében a bíraskodás hiányain történtek változások; a pénz- és mérték-rendszer is változásokon ment át, a mi mind befolyt a helyzet javítására, — és a mind gyakrabban ismétlődő bel- és külföldi kiállításokban való részvétel. A május elsején életbeléptetett ipar-rendtartás a szabad verseny elvére volt fektetve, mely törvény értelmében a még úgy, a hogy fennmaradt cézheknek társulatokká kellett alakulniok; a cézhekkel nem bíró, vagy azokba föl nem vett iparosoknak külön társulatokat kellett alakítaniok. Az egyre változó politikai viszonyok s fel és letűnedező közigazgatási rendszerek mellett az új ipartörvény egészében ténnyé nem válhatott, az iparosok, a mely cézhkiváltságaikkal végleg szakított, teljesen ignorálták. Az osztrák kormány megkíséرتette ugyan az új ipar-rendtartás keresztülvitelét erőszakolni, de a végén rájöttek fenn: hogy az „önkéntes társulás,” a mit a törvény is kontemplál, erővel nem létesíthető,

Volt azonban ez új iparrendtartásnak néhány intézkedése, a mely a későbbi években is aktuális jelentőséggel bírt; például a „rendes kereskedő” fogalma s a heti vásároknak ide-

gen kereskedők és iparosok által való látogatása. Örvendetes jelenség volt az, hogy az iparos tanulók vasárnapi oktatása szerveztetett, a mi a törvény világos utasításán kívül, az iparkamara, — kereskedő-társulat — a városi előjáróság érdeme is, hogy keresztül vitetődhetett a vasárnapi oktatás. A ki ismerte az iparos tanulók képzettségi viszonyait, helyesebben azt az állapotot, a melyben a tanulók nagyobb része elemi ismeretek tekintetében volt, már ezt az eredményt is nagy vívmánynak találta, mert ez volt kezdete annak, hogy az újabb nemzedék az eddigénél több előismeretekkel lépjen az iparos pályára. Hasonlóképp nyereségnek kelle tartani azt a magánjellegű kereskedelmi iskolát is, a melyet Hesmann Zsigmond indított meg Kolozsvárra s a mely néhány évi fennállása alatt a kereskedő segédek szakismereteinek gyarapítására jótékony befolyással volt. A hitelintézetek alakulása is befolyt a kereskedés-ipar előmozdítására. E tizedben alakultak a kolozsvári takarékpénztár és a bécsi „Verkehrs-Bank“ mintájára a „Kolozsvári Zálogkölcson Társulat,“ a mely később a hitelügy ápolását is felkarolta.

A hatvanas években a kolozsvári iparosok életében legnevezetesebb esemény az *Iparos Egylet* létre-jötte volt!... A kolozsvári iparos olvasó-egylet alakulása Krémer Ferencz nevével áll legszorosabb kapcsolatban, ki a német szabó czéhgyűlésen 1859-ben indítványozá, hogy a czéh részére állítsanak fel egy olvasó-társulatot, a hová magyar és német hírlapok, férfi és női divatképek járattassanak. Az indítvány elfogadtatott és annak kivitelére bizottság választatott, elnöke léve a bizottságnak maga az indítványozó Krémer, a ki a német-szabó czéh mestere volt. 1860-ban alakult meg az olvasó-egylet, tagja lehetve bármely iparos; a tagok száma azonban 33-nál nem ment többre, elnök természetesen Krémer volt. Lassanként azonban oda erősödött az egylet, hogy 1868-ban: „a kolozsvári iparos-egylet“ indult a mind nagyobb virágzás elébe. Nemcsak úgy értendő az egylet megerősödése, hogy több száz tagja s gazdag könyvtára és díszes palotája van; hanem irányadóvá lett az egylet az által, a mennyiben alapszabályaiban belé tette 1868-ban, hogy szakosztályokat alakít. A szakosztályok tevékenysége következtében az egylet működése többoldaluvá lön, s alkalom nyílt arra, hogy az egylet buzgóbb s anyagilag tehetősebb tagjai egy pénztintézetet (1871-ben), a most már erős Hitelszövetkezetet megeremtsék, mely

míg egyfelől az iparos osztályt olcsóbb pénzhez juttatá, másfelől a pénzpiaczon is üdvös versenyt idézett elő. Szerencsés, sikeres volt az egyesület működése a tanügy terén is, a mennyiben érvényesíté befolyását, részint kezdeményezőleg, részint támogatólag is felszólalásai, sürgetései által az inasok, vagyis iparos tanulók oktatásáért, a városi ipariskola, valamint az ipar tanműhelyek felállítására.

Legszélesebb körű munkálkodást fejtett ki az egyesület az iparügy körül. Alig merült föl országos vagy vidéki mozgalom, melyben az egyesület részt nem vett volna. A kiállításokban való részvételre buzdítá Kolozsvár iparosait, elküldé ezekre saját képviselőit, segéllyel látta el, vagy segélyezésre ajánlott szegényebb sorsú iparosokat, hogy a kiállításokat megláthassák, tanulmányozhassák. Részt vett az 1872-iki ipartörvény létesítésére és később ennek módosítására vonatkozó tanácskozmányokban; fölterjesztést nyújtott be az országgyűléshez a luxusadó ellen; s ha segélynyújtás végett megkerestetett, mindig kész volt tehetőségéhez képest adakozni. Kebeléből fejlett ki a polgári dalegyesület, melynek hajlékot nyújtott gyakorlatai megtartására. Tekintéiye növekedtével többször részesült azon kitüntetésben, hogy a városi tanács szakvéleményt kért az egyesulettől. Ily módon lassanként a városi iparos polgárság érdekeinek képviselőjévé és védelmezőjévé nőtte ki magát. Végre házat szerzett magának az egyesület, melyet a város díszére 1884-ben teljesen átalakított. 1869-en kezdve mind sűrűbbé és komolyabbá válik az egyesület és az iparkamara közti érintkezés, úgy, hogy a fontosabb tanácskozmányok alkalmával mindig fölkeresik és támogatják egymást. A két testület együtt működésének lön egyik legszebb eredménye az 1884-iki házi ipar-kiállítás az egyesület új épületében.

De nem lehet megfedeledkezni azon férfiról, ki egyik éltető lelke, vezérő szelleme volt a kolozsvári iparos osztálynak, és e férfiu Tömösváry Miklós volt! . . . Nem volt oly temperatummal megáldva, hogy vezérszerepet vihetett volna, de munkálkodása ipari ügyekben határtalan volt. A magyar felelős kormány megalakulása után mindjárt általános mozgalom keletkezett az iparügy törvényes szabályozása érdekében. A főszerepet ebben az iparos társulatok vitték s azt kívánták, hogy önálló iparüző csak az lehessen, a ki szakképzettségét igazolni tudja és próbadarabot mutat be; továbbá hogy minden iparos legyen köteles tár-

sultatba lépni. Ezen mozgalomban a helybeli iparos egyesület is részt vett Tömösváry Miklós, az iparos egyesület fáradhatlan tagja, azt jegyzi föl az iparos egyesület történetét magában foglaló kéziratában, hogy 1869-ben legtöbbet foglalkoztatta az iparos egyesületet a cseh felosztásának és egy új ipartörvény életbeléptetésének kérdése. Az egyesület véleményét abban foglalja össze, hogy a korlátlan szabad ipar rögtön életbeléptetését nem helyesli és az átmeneti korszak idejére ipartársulatok alakítását óhajtja. Az 1869-iki országgyűléshez kérvényt nyújtottak be, melyben folyamodnak, hogy az ipartörvény tárgyalása alkalmával nyujtassék nekik mód nézeteik kifejtésére. Mindazáltal az ipartörvény nem az iparos társulatok kívánsága szerint alkottatott meg 1872-ben, a mennyiben az a legteljesebb mértékben biztosítja a kereseti szabadságot; az ipar gyakorlásában az egyéni tevékenység elé semmi gátot, korlátot nem vet; az ipartársulatokba való lépést nem teszi kötelezővé.

Az egyesület mint látható, az ipartörvény megalkotására vonatkozó mozgalomban az első közé tartozott. Tehát nemcsak helyi érdeket képviselt! . . . A ki a kolozsvári iparos egyesület alakulásával, működésével részletesen meg akar ismerkedni, ajánlatos a dr. Török István kolozsvári ref. főgym. tanár által írt könyv, mely 1888-ban ily czímmel jelent meg: A kolozsvári iparos egyesület története 1860-tól 1885-ig. A könyv 146 nyomtatott lapra terjed. Lelkiismeretesen dolgozta tárgyát Török fel a legapróbb részletekig.

Kereskedő Társaság.

Az iparosegylet mellett van egy sokkal régiebb s hasonlóan tekintélyes testület, mint a melynek létrejövéséről szólottunk már, és ez a Kereskedő Társaság. A társulat irányát röviden, de élet-hűen jellemzé Bogdán István elnök, midőn az 1887-iki közgyűlés jegyzőkönyve szerint így szólott többek közt: „Társulatunk főadata ugyanis két fő irányra terjed: első a szakoktatás elősegítése, második a kereskedői általános érdekek ápolása. E két fő feladat képezi társulatunk alapját s létjogosultságát“.

Mióta csak megalakult, mindkét feladatnak meg felelt a társulat! . . . Nem csak a helyi kereskedői érdekeket karolá fel, hanem a humánus ezélt is maga előtt tartá, a midőn már alakulásakor kimondá alapszabályai közt azt: hogy olyan egyes tagot, a ki nyomoruságra, szegénységre jutott: ugyszintén, az elhalálozott tagok szegény állapotban hátra maradott özvegyeit és árváit igyekezni fog a társaság maga pénztárából a lehetőségig segedelmezni. A beteg kereskedő legényeket és inasokat, a társaság fogja maga költségén orvosoltatni.

A társula ezélja mint az alapszabályokból kivehető az volt: előmozdítása oly intézkedéseknek, melyek a kereskedelem, valamint a társulati tagok s az ezekhez tartozók közös érdekeit illetik. Ilyes ezélok például: gondoskodás, hogy a társulati tagok s hozzátartozóik közt rendezett állapot tartassék fönn, jelesen a tanulási és szolgálati kötelezettségre nézve; kiegyenlítése a társulati tagok és hozzátartozóik közt tanulási és szolgálati viszonyból eredett viszályoknak; betegség esetébeni talán szükségelt segedelmezése a társulati tagoknak vagy hozzátartozóiknak; a társulat tanodájának fönntartása és gyarapítása: a társulat körébe eső viszonyokról kívánt felvilágosításoknak és véleményeknek, a hatósághoz, vagy a kereskedelmi kamarához felterjesztése; a társulathoz intézett hatósági intézvények körüli közremunkálás, azok

kihirdetése, végrehajtása és jegyzék birhatása azokról, a kik a kereskedelmet a társulat körében önállólag üzik, úgy ezek segédei és növendékeiről.

A ki törzsczimének a városi kereskedelmi törvényszéknéli bejegyeztetése alapján, kereskedelmi üzletét megkezdé, köteles volt ezt a társulat elnökségénél bejelenteni s magát a társulatba bekebeleztetni. Bekebelezési díj czimén a társulat pénztárába száz forintot kellett fizetni. Természetesen a társulat szabályai koronként kis változáson mentek át, mint a fennebb említett iparkamarához felterjesztés sem volt az első szabályzatban benne, akkor még nem léve iparkamara; de maga a főczél, melyért a kereskedő-társulat alakult, továbbra is változatlan maradt. A társulat szabályai kiterjeszkednek a kereskedő legényekre és inasokra szóló intézkedésekre is; továbbá a tanodai főnök és tanítókra, valamint részletes intézkedés van téve a társulat és segédek pénztárainak kezeléséről.

A legelső társulati szabályzat egyik pontjában az iskoláztatásra nézve ez áll: „Minthogy az egybe alakult kereskedői társaságnak legfőbb czélja az, hogy a kereskedés, ennekutánna az egész hazának boldogítására, előmenetelére és mivelődésére, főképen értelmes, ügyes és művelt kereskedők formálása által valódi virágzó állapotra jusson: annál fogva igyekezni fog a társaság, egy a maga erejéhez képest elrendelendő kereskedői kezdőiskolát felállítani, és abban az ifjakat, maga pénztárából fizetendő alkalmas tanítók által, ünnep- és vasárnapokon mindazon kereskedési tudományokra, írás s számvetésbeli gyakorlatokra, melyek a kereskedés minden ágaiban szükségesek, nyilvánosan taníttatni, és általok a tanításból tett előmenetelből, minden esztendőben egyszer, nyilvános próbát adatni; mert csak úgy lehet megismerni, melyik lesz közülök ügyes, művelt és értelmes kereskedő; ők is csak így juthatnak azon pontra, hogy annak idejében, külsőországi nagykereskedők házaiba is befogadtassanak.“ A kitüzött czélt a társulat meg is oldá, berendezte két osztálylyal egy iskolát, kibérelve e célra egy nagy tantermet a Lyceumban s tanítónak beállítá oda Léderer Eduárdot. Iskola felügyelő avagy igazgató Tauffer János volt. 1847-ben Léderer állásáról lemondva, helyét Török Ferencz kereskedő foglalá el, kikötetett hogy tanítói képességét ha hebizonyítja, csakis azután fog állandósíttatni. Ekkor még az volt elv, hogy tanító kereskedő legyen.

Az 1852-iki év januári közgyűlésen — a jegyzőkönyv bizonylata szerint — Tauffer János pénztárnok indítványozá, hogy a tanodában állíttassék be egy második tanítói állás is. A közgyűlés ezt elfogadta s Persián György felügyelőt megbízá, hogy tegyen erre nézve intézkedéseket. De már a februári közgyűlésen más fordulatot vett az ügy, a társulat elnöke Ákonecz János hosszabb indokolás kíséretében annak adott hangot, hogy egy tanító elég az iskolában, csak aztán az legyen is szakértő, nem mint a mostani, megosztán pénz sines a második tanítói állás betöltésére. Indítványa elfogadtatott, hogy a jelenbeni tanító helyéről mozdíttassék el, s új pályázat hirdettessék. Nagy tetszéssel találkozott elnöknek a következő kijelentése is: „bármiként igyekezzék a társaság a tanítványok oktatásának tökéletesbitésén munkálni, korlátolt pénzereje soha sem fogja engedni egy reáliskola hiányát pótolni“!... Elfogadtatott további indítványa, hogy az iparkamara útján lépjenek érintkezésbe a kormányval egy ily iskola felállítására nézve. Az új pályázat kihirdetése a tanítói állásra azonban elmaradt, mivel az eddigi tanítónak is volt pártja, s még inkább azon hiú remény miatt, hátha sikerülni fog rövid időn egy reáliskola felállítása, s akkor másként lesz minden. Ez azonban létre nem jöve, az 1854. januárban tartott közgyűlés jegyzőkönyvéből az tűnik ki, hogy még egy második tanítói állás is szerveztetett Gelteh Jánossal. És iskola felügyelővé Ákonecz János lett. Tekintve azonban, hogy a társulat vasárnapi kereskedelmi iskolája alakulása óta négy osztályá alakult fokozatosan át, két tanító nem lehetett elégséges. Az iskola 1839. november 16-án tartott közgyűlésen lett iskolai szabályzattal ellátva és az iskola életbe léptetve. 1857-ben Korbuly Bogdán társulati elnök és Ákonecz János iskolaigazgató aláírásával kiadták az iskola alapszabályait, melyből megtudjuk, hogy a négyévi tanfolyamon át taníttatott: vallás, szép- és helyesírás, magyarnyelvtan, számtan, kereskedelmi levelezés és okiratok készítése, egyszerű könyvvitel, általános és birodalmi földleírás, végül áruisme főbb vonalakban. A tárgyak tehát azok voltak, mint az iskola alakulásakor.

1863-ban az iskolára nézve új szabályzat állíttatott fel, és Heymann Zsigmonddal szerződés kötöttetett, hogy az iskola az ő igazgatása alá adatik, és abban folytassa a tanítást az ő saját tanítóival. Az iskola ily uton a Heymann sajátjává lett, tartozott

az iskolát fával, világítással, szolgálattal ellátni, a társulat butorainak s' ülései alkalmára az iskolában helyet adni: viszont a társulat tanodájában volt butorok s tanszerek leltár mellett át engedtetek. A szabályzatba felvétellett az is, hogy Heymann a rendes tanórákon kívül, hetenként kétszer még egy-egy esti órát oly végre ad, hogy a növendékek a rendes tantárgyakra mintegy sikeresebben előkészíttessenek. A tanoncok négy órai oktatásban részesültek. Heymannal midőn a tanodai szerződés megkötetett, számára eg'sz évi igazgatóságul 500 frt köttetett ki. Az iskolát a saját lakásán rendezve be, a társulat a Lyceumi helyiséget felmondta e folytán, a hol addig a tanítás folyt. A jegyzőkönyvben a Heymannal kötött szerződés nagy vívmányként említettik, mint ki maga is elismert szakember. Azonban az iskolai szerződés nem sokáig állott fenn, mert Heymann átir 1864. február havában a társulat válaszmányához, hogy 500 frttal ő képtelen az iskolát fenntartani. Havonta a társulattól kap 41 forintot, míg ő kiad 77 frtot. Részletesen ismerteti ezen állítását, s nyilatkozata a végén oda megy: hogy a társulat adja meg neki ezen havi összeget, avagy mentse fel a szerződés alól! . . . Ugyanezen hóban tartott közgyűlésen kimondatott: hogy részben pénzügyi viszonyok miatt nem teljesíthető a kérelem, de meg azért sem, mert újabb követelésekkel állhat folyton elő, holott a szerződés aláírásakor ő már tudhatta, hogy elég-e az 500 frt vagy nem? — A róm. kath. volt nemesi seminarium épületében rendeztetett be az iskola három tanítóval: n. m. Geltsch János, Rössler Samu és Schebat Ágostonnal. Az igazgatás Geltschre bízott. Az iskola helyiségeül szolgáló nagyteremért évi 50 frt bér fizettetett. Itt tartá üléseit a társulat válaszmánya is. A költségvetés ez volt: Geltschnek ki a számtant, kereskedelmi levelezésbeni tanítást végzé, és a kereskedőknek szükséges ismeretek elemi részeiben oktatáson kívül, a keblki közvetlen felügyeletet is vivé, évi 200 forint fizetés adatott. Rössler a német tanításért 120 forintot kapott, Schebat a szépirás tanításért 60 forintot. Tanodai helyiségre 50 frt. Szolga 36 frt, összesen 466 forintjába került a társulat pénztárának az iskola. Schebat később elbetegesedve, helyét Fiedler Tamás tölté be. Majd 1867-ben helyét elhagyva, azt Láposi Lajos foglalta el.

1869-ben újra szerveztetett a tanoda. Tantárgyak a következők voltak: magyar és németnyelvtn; helyesírás gyakorlattal

kapcsolatosan ; számtan; kereskedési levelezés és okiratok készítése ; egyszerű könyvvitel ; váltójog esmertetés ; kereskedelmi földleírás ; birodalmi és általános ; pénzek és mértékek esmertése. A tanítás három tanár által eszközöltetett. A négy osztály tanítási órarendje meghatározott. A tanári fizetések azonban változást nem sokat szenvedtek. A három tanár volt : Geltsch, Máday János és Indaly Péter. 1872-ben Máday önként lemondva, a németnyelv tanítására Spengel Ede választatott meg évi 180 forint fizetéssel. A hasonlóan leköszönt Indaly helyére Kallmár Dezső választatott meg évi 200 frt fizetéssel, tanítva a számtan és földrajzot. De három évvel később megint Máday és Indaly kérték fel a tanításra évi 240 forint fizetéssel. A Geltsch fizetése ellenben 300 forint volt. A tanodai helyiség 1874-ben a főtéri Wesselényi házban vott. 1881-ben a társulat iskolája egyesítettett a felsőbb kereskedelmi iskolával. De azért, ha a tanítást át is adta a társulat, kezét az iskoláról nem vette le s ápoló dajkája annak továbbra is. Méltán mondhatta az 1887-iki közgyűlésen Bogdán István elnök : „Az alsófoku kereskedelmi iskola fokozatosan fejlesztetik, kimondottuk, hogy a társulaton kívül álló kereskedők tanonczaik előtt is megnyitottuk iskoláink ajtóit.“

De a másik kitűzött czélt is lelkiismeretesen teljesíté mindég a testület, hogy előmozditsa a kereskedők érdekeit, megfelelt azon czélnak, mit az 1843-ban nyomtatásban kiadott rendszabályai — bevezető soraiban irt. „Tapasztalás tanuja annak — így hangzik a bevezetés — hogy a nemzeti tökéletes jóllétnek talpköve a munka és szorgalom, a nemzeti szorgalomnak pedig főrugója és éltető ereje a kereskedés, mely rokonlánczazzal egybekapcsolva a föld messzetárait, s különböző nemzeteit, szinte csak egyedül képes a nemzetre esinosodást, mesterségi és tudományos műveltséget, ember és világismeretet, gazdagságot árasztani ; és azt a szegénység s pallérozatlanság nehéz bilincse alól, virágzó szerenés állapotjára fölemelni. De a kereskedés akár mely nemzetnél virágzásra leginkább úgy juthat, ha a nemzet azon fiai, kik magokat és vagyonait, e kétes útra nem anynyira saját, mint közhaszonért elszánni készek, társasági kapcsolatba alakulva, egyesített erővel törekednek kivívni azon közczélt, mit elérni, csupa egyes erő elégtelen ; s ha az ily társaságok igyekezete, az egész nemzetre kiható sikere felől, némi jogok,

szabadságok és kiváltságok által biztosittatik. Ily elvekből kiindulva, kívántak a kolozsvári kereskedők is egy kereskedői társaságnak önmagokból leendő egybealkothatására, s bizonyos czélra összeszerkesztett rendszabályok használhatására királyi legfelsőbb engedelmet eszközölni. — Mely legfelsőbb kegyelmes engedelem következőleg a Felséges udvartól, folyó év szeptember 21-ik napján, 4156—1836. udvari szám alatt kelt királyi rendeletnél fogva meg is adatván: ennek nyomán állította meg s adta ki az erdélyi kir. főkormánysház az érintett kolozsvári privilegiált kereskedői társaságnak, szoros megtartásul, a társaság czélját, belső elrendezkedését, úgy némi jogait és szabadságait magokban foglaló következő rendszabásokat.

A társulat czélját körvonalokban adtam és így az alkotott szabályzatok paragrafusait ismertetnem szükségtelen. De hogy mily szigoruan ügyeltek az illető egyén tulajdonságaira, álljon itt az egyik pont erre vonatkozó része. „Valaki Kolozsvárott kereskedést folytatni, és ezen kereskedői társaságba tagúl beállani szándékozik: legelőbbször jelentse magát a társaság előljáróinál, kiknek tisztjökben áll az olyant a társaságnak, a legközelebbi gyűlésben a helybeli tanácsnak leendő ajánlhatása végett bejelenteni, az illetén ajánlás, vagy ennek megtagadása esetében, a tanácshoz jelenthető folyamodás nyomán, csakis maga a tanács határozhatván meg, ha valjon a bejelentett és ajánlott, vagy folyamodott egyén, mind ügyességére, mind a kereskedés jó mód-dali folytathatására nézve, bir-e a szükségesképen megkívántató tulajdonságokkal? Mert ugyanis senki ezen kereskedői társaságba bé nem vétetődhetik, ha csak valamint a társaság, úgy következőleg a tanács előtt is gyakorlott kereskedői ügyességét, és egyszersmind azt is, kogy háromezer ezüst r. frtból álló kész tőkepénze van, (melynek kimutatásában, tulajdonjoggal bírató fekvő, s minden terhektől valósággal ment javak is felvétethetnek) hiteles bizonyság levelekkel voltaképpen bé nem bizonyítja.” Ezen első szabályai kiadásától kezdve — ha azt koronként átis vizsgálá — a főczél mindég ugyanaz volt, a kereskedők érdekeit ápolni!

Az első közgyűlés 1838. deczember 23-án tartatott meg!... Elnöknek Szábel Menyhárdot kiálták ki. A gyűlésen ott voltak: Ákonez István és János, Ditrich Sámuel, Barra és Stein, Fatter István, Flórián Antal, Gábor és László, Gál Domokos, Gáll

Simon és fia, Karvázy József, Krémer Sámuel, Lederer és Winkler, Meskó és Tark, Nauritsan Antal, Pattantyus Antal, Schwarzel Ferencz, Schütz József, Szábel Menyhárd és fia, Szenkovits István, Szentpéteri János, Szentkereszty és Török, Tauffer János, Tilts János és fia, Trandafir testvérek, Persián György és Márton, Wikol Simon és fiai, Vertán István és Theodor, Wendler özvegye és Reményik, Zakariás Antal és Kristóf, s még két kiolvashatlan név van a jegyzőkönyvben. Rövid eszmeesere után, hogy miként történjék a szavazás, elnöknek titkos szavazattal Wikol Simon választatott, alelnöknek Ditrich Sámuel, jegyzőnek Szábel Boldizsár, s pár év múlva rá Török Ferencz, pénztárnoknak Karvázy József. Az első választmány tagjai voltak: Pattantyus Antal, Gábor Antal, Tauffer János, Krémer Sámuel, ifju Tiltseh János, Zakariás Kristóf, Wertán Theodor.

A negyedik közgyűlésen, mely 1839. április 7-én tartatott, elnök előadta, hogy szabályaik értelmében ideje lenne pénztár alapításról gondoskodni, mire a gyűlés kimondta, hogy rendes adományként mindenki adjon tíz forintot, azonkívül önkéntes adakozás is legyen. Mint a jegyzőkönyvben olvasható, önkéntes adakozást tettek: Knáuss Antal 20 frtot, Wikol Simon és fia 50, Ákonez János és István 10, Ditrich Sámuel 30, Florián Antal, Gábor és László 20, Krémer Sámuel 10, Meskó és Tark 10, Nurelsan Antal 10, Pattantyus Antal 25, Persián testvérek 10, Szábel Menyhért és fia 50, Staks és Brachtel 10, Tauffer János 20, Tiltseh János és fia 10, Trandafir testvérek 10, Wertán István és Tódor 40, Wendler özvegye 20, Zakariás testvérek 10 forintot. De az önkéntes adományon kívül, a rendes tíz forintot is befizették. Ezenkívül csak tíz forintot adtak: Barta özvegye és Stein, Fatter István, Kellner Gottlieb, Schwartzel Ferencz, Kristófi Lukács, Schütz József, Szentpéteri János, Szenkovits István. Hogy egy-egy névnel lehet hiba, az megeshetik, miután a jegyzőkönyvben szerfelett hanyagul vannak írva a nevek, nehéz a tiszta kiolvasásuk. A névsor közlése után a jegyzőkönyv így folytatódik: „az újabb és a rendszabályok kieszközlésében és költségeiben részt nem vett tagokra pedig illetően rendes alapítvány határoztatott u. m. Szenkovits és Török 30 frt., Gál Simon és fia 20, Mohl József 24, Lederer és Winkler 20 frt. Mely fennebbi alapítvány és önkéntes adakozások bészédése a pénztárnokra bízatik.“

1842-ben elnök lett: Gábor Antal, alelnök: ifj. Tiltsch János, rövid időn rá azonban Stein János lett. Jegyző: Mózsá József, pénztárnok meg Krauss Antal lett. Megválasztattak a választmányi tagok, és a jegyzőkönyvből az tűnik ki, miszerint az ifju egyletnek ez évben pénztári bevétele volt 352 frt, kiadása ellenben 382 frt. A társulat lelke a negyvenes években Gábor Antal elnök volt. Tevékenysége ugyan nem olyan volt, mi közérdekeltséget kelthetne, a mennyiben a társulat a szoros keblü ügyek határain túl sem a multban, sem jelenben nem terjeszkedett, és így megörökíteni való események nem folytak le, de az 1848-ban május 10—11-én lefolyt közgyűlésen mégis történt megemlíteni való esemény, melyet a jegyzőkönyv így ad elő: „Gábor Antal elnök előadja, hogy a mostani zavarok következtében könnyen megtörténhetik, miszerint a pénzforgás a kereskedésben megszükülhet, hogy ebből kifolyólag, a maga idején magukon segíteni tudhassanak, valamint a bécsiek is kértek és kaptak három milliót pengőben, — felveti e folytán a kérdést, hogy nem volna-e jó: hogyha ők is folyamodnának segélyért a kormányszékhez? A gyűlés kimondá, hogy legrövidebb idő alatt készíttessék egy folyamodvány, hogy a jelenlegi szükségünk pótlására legkevesebb négyszázezer frtot rendeljen a kereskedő Társaságnak kezelése végett kiadatni.“ Hogy ezen kívánatból lett-e valami, alig hihető; a kormányszék — mint ily testület — az unió kimondása után megszűnt létezni, a magyar kormánynak meg sokkal több baja volt a beálló fegyverkezés folytán, hogysem ily összegek kiutalványozására — már csak a pénz szűke miatt is — gondolhatott volna!... Több gyűlése a társulatnak nem is volt 1849. november 11-ig. A csatazaj elnémita minden más téren működést, az ország óriási kaszárnává lett.

Gábor Antal elnöksége alatt, mely az egész negyvenes években tartott, a társulat annyira erősödött, hogy feladatát a miért alakult sikeresen folytathatá. Nemcsak a társulat, hanem a segédek pénztára is létrejött. A pénztár jövedelmei fordítottak: vagyontalan beteg segédek ápolási s gyógykötségeire, elhalt vagyontalan segédek temetési költségeinek egészben vagy részbeni fődözésére; szolgálatot kereső, de ezt nem talált segédeknek kevés utravalóiban részeltetésire. Ezen pénztár egyedüli célja kezdetben az volt: hogy abból a szerencsétlen s főkép beteg kereskedő legények, az abban találató készpénz mennyiséghez

képest — segedelmeztethessenek; a hatvanas években azonban a fennebb vázolt pontozatokkal egészítették ki. És hogy a tagsági díjak pontosan befolyanak, a későbbi időkben azon intézkedés történt: hogy a segédi rovattal a segédfizetéséből a főnök vonja le. Vonakodás esetében e rovattal kényszer útján is fel lehetett hajtani. A pénztár kezelését az igazgató választmány ügyeli, mely választmány a segédekkel pénztárunk állása felől minden év végén teljes számadást közöl.

A tevékeny Gábor Antal az elnöki állásáról 1851-ben lemondott s csak arra volt rávehető, legalább a választmányi tagságot fogadja el. Lemondása úgy látszik zavart idézett elő, mert nehezen tudtak utódot kapni. Végre Ákonez János foglalta helyét el, a kiből buzgó és tevékeny tagot bírt a társulat. A választmányi tagságról is lemondott később Gábor Antal, megszűnve kereskedő lenni, de hogy mennyire becsült személy volt, bizonyítja az 1851. december 11-én tartott közgyűlés jegyzőkönyve, a hol róla ily megemlékezés van adva: „Gábor Antal választott esküdt polgár jelenti, hogy szövete kereskedését eladta ifju Zakariás Antalnak, s így ő singes kereskedő lenni megszűnt. Köszönetet mond továbbá a társaságnak irányában tanusított azon bizalmáért, miszerint ötöt három időszak, t. i. kilencz év lefolyta alatt elnökséggel tisztelte meg. A jelentés azon ágát, mely a kereskedés eladására vonatkozik, tudomásul veszi a társaság. Határozta továbbá, miszerint Gábor Antal tagtársnak írássék meg, hogy részint mert tényleg tetemes fáradozásait méltányolni a társaság meg nem szűnik, részint mert a kebelbeli ügyek pontos ismeretének birtokában lenni tudja őt; szakadatlan s állandó tagjának kívánja tekinteni, és e folytán tiszteletbeli tagnak jegyzőkönyvileg ezennel ki is nevezi.“

Gábor Antal után az elnöki állást befölték: Ákonez, de mert ez állást nem akará megtartani, már 52. végén helyére Korbuly Gergely választatott. Ákoneznek különösen a társulat iskola-felügyeletében volt nagy érdeme, s midőn az iskola felügyelőségéről 1863-ban lemondott, meleg szavakban van fíradhatlan tevékenysége a jegyzőkönyvben megörökítve. 1857-ben Korbuly Bogdán lett az elnök. 1863-ban ifju Tauffer Fezenez. Alatta szerveztetett a boltárség.

Bogdán István személyében második Gábor Antalt kapott az egylet! . . . Már 1860-ban alelnök volt, 1866-ban pedig elnök

lett. Mozgékony természeténél fogva egészen beleélte magát a társulat ügyeibe. Az ő elnöksége alatt 1871-ben mondta ki a közgyűlés, hogy a társaság részére alkalmas háztelek vásároltas-sék, melyben a kóroda is felállítható legyen. E szándék kivite-lére 4000 frtot szántak. Hosszas utánjárás után — miről a jegy-zőkönyvek tehetnek tanúságot — 1881-ben a ház meg vevődött 11 ezer forinton. Emeletre huzására 8000 frt kölcsön vevődött fel. Belközép és Tivoli-uteza szögletén van a diszes palota és kóroda. A kórodát a társulat még 1875-ben életbe lépteté és létesíté a segélyszó egyeletet. 1893-ban a társulat az újabb alap-szabályoknak megfelelőleg és tekintettel az 1891. évi 14-ik t.-ez. 12-ik fejezetére, magánegyesületi betegsegélyző pénztárát alakítá át a kereskedő kóroda és segély-egetet. A pénztár czime: A kolozsvári kereskedő társulat betegsegélyező pénztára. A pénztár czélja: tagjainak betegsége esetén saját kórodai helyiségében, esetleg azonkívül is, orvoslást nyújtani. Ezenkívül a pénztár ad: táppénzt azon esetre, ha a betegség keresetképtelenséggel jár bizonyos ideig. Halálozás esetében temetkezési segélyt. A pénz-tár jövedelmét képezik a tagok és a főnökök járulécai és tag-sági díjai (az alapító tagsági díjak kivételével); a pénztári va-gyon kamatai; a kereskedő-társulat évi segélye, a mely évente 200—300 frt közt váltakozik; adományok; rendkívüli jövedelmek. Ugy a segédek, mint a tanonezok, kötelesek az évi tagsági díjat fizetni, és pedig a segédek járuléka évi 12 frt, a tanonezok já-ruléka évi 6 frt. Fizetés nélkül levő alkalmazottak járulékát a főnökök egészen a sajátjukból fizetik. A pénztár ügyeit az igaz-gatóság és a közgyűlés intézi. Ezenkívül mint ellenőrző közeg a felügyelő-bizottság működik. Az igazgatóság tagjai: a kereskedő társulat elnöke, a kereskedő társulat közgyűlése által a pénztár ré-szére választott pénztárnok, a kereskedő társulat által álasztandóegy rendes tag, valamint a közgyűlés által a segédekből választandó egy ellenőr és hét rendes tag. A felügyelő bizottság áll: a kereskedő tár-sulat részéről egy elnök és két rendes tagból; a közgyűlés által a biz-tosításra kötelezettek csoportjából választandó hat tagból. A fel-ügyelő bizottság hivatása: a pénztár alapszabályainak pontos megtartására ügyelni, a betegsegélyző pénztár könyvvitelét időn-kint megvizsgálni, a betegsegélyző pénztárt rovancsolni, a beteg-segélyző pénztár zárszámadását megvizsgálni s az eredményről a közgyűlésnek jelentést tenni. A felügyelő-bizottsági tagoknak

joguk van az igazgatóság ülésein részt venni, hol azonban csak észrevételeket, illetve javaslatokat tehetnek, de szavazattal nem bírnak. A felügyelő bizottság határozata folytán a közgyűlés össze hívandó. Mint látható az ügyek minta menetére nagy súly van helyezve, másrészt azonban az sem tagadható — bármennyire is körül legyen írva a hatáskör — hogy az igazgatóság és felügyelő bizottság közt könnyen támadhatnak súrlódások. Egy kis intézet élére állított az alapszabály, úgyszólván két kormányzó testületet. Még csak azt említem meg, hogy a pénztár, a mely működését 1894-ben 3603 forint vagyonnal kezdte meg, az 1897-ik évet 7019 frt vagyonnal zárta le.

Az intézet ily iránybani kifejlesztésében nagy érdeme van Veisz József elnöknek, ki a kötelességtudás mintaképe a kereskedő társulat elnöki székében. És hogy mennyire igyekszik Veisz József hivatását betölteni, azt már 1882-ben megmutatá, midőn még nem volt elnök, de a jegyzőkönyv bizonylata szerint az ő indítványára a választmány átírt az iparkamarához, hogy hasson oda, miszerint az ipar-törvények revíziója alkalmával, az új ipar-törvényben mondassék ki, miszerint minden kereskedő valamely társulatnak legyen köteles tagja, és hogy valaki kereskedő lehessen bizonyos qualificatióval kellessék bírnia.

A tevékeny Bogdán István 1882-ben elhatározta, hogy visszalép a kereskedő-társulat vezetésétől, de mielőtt ezen akaratát végrehajtotta volna, az előző évben — márcz. 6-án — a közgyűlés a következő iratot intézte hozzája: „Mélyen tisztelt elnök ur! A polgári kötelességek legterheobbike, de legnemesbiki, a közjavanak érdekében kifejtett tevékenység, melynek legméltóbb jutalma a köznek elismerése. A kolozsvári kereskedők társulatának minden egyes tagja élénk tudatával bír annak a fáradhatlan tevékenységnek és lankadást nem ismerő ügyszeretnek, a melyel Ön, mélyen tisztelt elnök ur, a társulat ügyeit évek során át vezeti és intézi s e tevékenységnek beesét annál fontosabbnak látja, mert ismeri a közügyektől és magánügyei által annyifelé igénybe vett idejének értékét. A társulat körül szerzett érdemei indították arra a társulat közgyűlését, hogy mai ülésén, a esatolt jegyzőkönyvi kivonat tanusítása szerint, osztatlan elismerésének és legmelegebb köszönetének adjon jegyzőkönyvileg kifejezést.“ stb. Ily köszönő irat daczára is, Bogdán 1882-ben a tisztikar választásakor, midőn újból egyhangulag

elnöknek választatott, azt nem fogadta el s helyébe K. Biasini Sándor választatott. Bogdánt tiszteletbeli elnökké választották. De már 1886-ban megint elnökké lett s tartá ezen állást meg a rövid időn bekövetkezett haláláig.

Az 1888-iki évi január 6-án tartott közgyűlésen még ő elnökölt, a midőn szóba került a társulat jubilleuma is. Erre vonatkozólag Bogdán azt mondá: *„hogy miután a társulat életében a nyilvánosságot érdeklő mozzanatok nem fordultak elő, nehogy nagyobboknak látszassunk, az egylet történetének külön kiadása helyett a helyi lapokban s a tartandó közgyűlésen közöltessek, illetve olvassassék fel a társulat multjáról rövid dolgozat, s emlékezzünk meg az első jötevőkről — alapítókról! . . .* Úgy látszik azonban, hogy sem a rövid dolgozat elkészítéséből sem a diszközgyűlés tartásából nem lett semmi, mert a jegyzőkönyvekben erről nincs emlékezet téve. A jubileum készülődéséről van szó s bizottság kinevezéséről, hogy adjon tervet az ünnepély mikénti megtartásáról, de annak létesítése úgy látszik elmaradt, mert máskülönben a jegyzőkönyvekben nyoma bizonyynyal lenne ennek. Ugyanezen év július havában, a Bécsben járó Bogdán hirtelen elhunyt, ennek hírére július 19-én, a legtekintélyesebb kereskedők a következő fölhívást bocsátották ki: „Bogdán István tagtársunknak, a kereskedő társulat 28 éves buzgó elnökének, s a kereskedői érdekek fáradhatatlan harczolásának szomorú elhunytá mindnyájunknak emberbaráti és kollegiális kötelességünkkel teszi, hogy végtisztességén testületileg megjelenjünk.“ Miután történeti munkát írok, a mely a későbbi időkben forrásként fog használtatni, nehogy úgy tűnjek fel, mint ki nem mondott mindent Bogdánról el, hát igenis jelzem, hogy halála után többször fordul még neve elő a jegyzőkönyvekben a bolti őralapnak való tartozásáért, az örökösökkel folyva a tárgyalás, kik bizonyítékok erejénél fogva 504 frt megtérítést ígértek, mely ajánlat azonban nem fogadtatott el, azzal okadatolva, hogy a valódi tartozás 800 frt, s egyéb hozzászámításokkal 1200 frtra menne a követelés, tekintettel azonban a néhai érdemeire, a 800 frt fizetéssel megelegetsznek, nem követelve többet, de ebből nem engednek semmit lealkudni. A sok tárgyalásoknak nyomaik vannak a jegyzőkönyvekben, arról is van jelentés téve, hogy az örökösök 504 frtot befizettek; de mindezek nagyon aprólékos dolgok a Bogdán érdemei mellett, s csakis azért említem fel, mert több kereskedőtől hallottam már a károsodást emli-

teni. Bogdán érdeme akkora a kolozsvári kereskedő társulat életében, hogy emlékét árny nem érheti, kegyelettel kell rája emlékeznie a kereskedő társaságnak. A minthogy ő is oda adó hive volt a társaságnak, kezességet vállalt Veisz József társával az osztrák banknál, midőn kölcsönt vett a társulat fel, a vett házak emeletre huzására. Hogy aztán Bogdán halála a társaság életében hanyatlást nem tüntetett fel, azon szerencsés körülménynek tulajdonítható, hogy Veisz József személyében hasonló buzgó — tehetséges — erélyes elnökök kaptak, a ki alatt a társaság további virágzása biztosra vehető, és a kereskedők érdekeinek védelme jó kézbe van letéve.

Szerencsés volt a kereskedő társaság abban mindég, hogy oda adó tevékeny tiszti kara volt, támogatva munkálkodásukban lelkes választmány által. Alelnökei voltak: Ditrich Sámuel, ifju Ditrich János, Stein János, Mohl József (1844-ben), ifju Tauffer Ferencz, Naláczy Farkas (1852-ben), Tauffer Károly, (1857-ben) Bogdán István, Nik Ferencz, (1869-ben), Duha Sándor (1873-ban), Veisz József (1876-ban).

Pénztárnokok voltak: Karvázy József, Knauss Antal (1842-ben), Vikol Gergely (1844), Tauffer János (1851), Szenkovics Márton (1853-ban,) (lemondásakor végehossza alig szakadt a jegyző könyvekben, hogy holmi számadási tartozása miként biztosíthassék az egyletnek és hajtassék fel), Folly Mihály (1863-ban). Akoncz János (1869), Nik Ferencz (1873-ban), (midőn lemondott 82-ben állásáról, nem fogadva azt el minden rábeszélés mellett sem, buzgó szolgálata jegyzőkönyvbe igtattatott), Mesko Lukács (1883-ban), Polcz Albert (1887-ben,) (jegyzőkönyvi elismerésben is részesült hivataloskodása alatt; de mert néhány év múlva önként lemondott, helyét megint Mesko foglalta el.)

Jegyzők voltak: Szábel, Török, Mózsá József, (1842-ben,) Kenyeres Károly (1844-ben), Gyergyai Ferencz (1851-ben), Gámán Zsigmond (1852-ben foglalá ez állást ideiglenesen el, de megtartva azt a következő évben is, következő jegyzőkönyvi határozattal: „Végül ideiglenes jegyző Gámán Zsigmond leköszönése következtében, a gyűlés őt újból megbizza s felkéri a jegyzői kötelességek folytatására, mind addig, mig elődje azon állapotban lesz, hogy azt újból átvehesse”), Lugosi József (1857-ben, mint a jegyzőkönyveket állított elő, értelmesen jelezve a tárgyat és a hozott határozatokat), Pap Áron (1869-ben), Ábrahám

Antal (1876-ban, alig olvasható írással vezetve a jegyzőkönyveket) Jámbor Gyula (1881-ben), Salamon Sándor (1883-ban), Tussai Gábor (1886-ban, rövid fogalmazással érthető jegyzőkönyveket szerkeszt, a tiszta írásra is nagy gondot fordítva). A jegyzőkönyvek kezdettől fogva pontosan vezettettek, a mi mind lelkiismeretességre mutat. A társaság irománytára a legnagyobb rendben van, szíves készséggel adott felvilágosításokat Grau József, ki a kórodában egyik tiszti állást tölti be, ott léve lakása is, és megbízható — lelkiismeretes férfit.

A jelenlegi tisztikar — választmány, az 1897. április 25-én tartott közgyűlési jegyzőkönyv szerint: Veisz József elnök, Molnár József alelnök, Meskó Lukács pénztárnok (a megválasztott Haraszi Jenő nem fogadta el), Tussai Gábor jegyző.

Választmányi tagok: K. Biásini Sándor, Reményik Lajos, Eisenstein Manó, Kónya Sándor, Poszler Gyula, Nyegrucz Lukács, Tamási István, Wertheimer Vilmos, Hirschfeld Sándor, Jenei Lajos, Taub Náthán, Haraszi Jenő.

Elnök Veisz József a gyűlést megnyitó beszédében az alapszabályokra nézve ezt mondá: „Egy házszabályzat kidolgozását is szükségesnek tartjuk annyival inkább, mert alapszabályaink elavultak, azok módosítása pedig, a szükséges felsőbb jóváhagyás miatt nehézkes és költséges, míg ellenben a házszabály egyszerűen életbeléptethető.” A pénztár- vizsgálati jelentésből pedig megtudjuk, hogy a pénztár-készlet 3939 frt 95 kr. A házszabályzat kidolgozása mindenesetre szükséges. A tagsági-díj 100 frt, a mit tíz frt évi részletben is lehet befizetni.

A társaság jelenlegi tagjai:

Ákoncz Sándor-czég.
Baresai Manó.
K. Biásini Sándor.
Bergner Mór.
Bojáki Sándor.
Császár Dávid.
Csiki Mihály.
Eiszen Izidor.
Eiszenberger Abrahám.
Eisenstein Manó.

Flóra Gyula.
Gergely Ferencz.
Hunvald Lipót.
Hirschfeld Károly.
Hirschfeld Sándor.
Haraszi Jenő.
Jeney Lajos.
Konya Sándor.
Keresztessi Pál.
Király Gyula.

Meskó Lukács
 Molnár József
 Ifju Pere István
 Polcz Albert
 Reményik Lajos
 Somlyai László
 Stein János ezég
 Segesvári és Társai
 Taub Náthán
 Veisz József

Wertheimer Vilmos
 Tamási Tamás és fia
 Poszler Gyula
 Medgyesi és Nyegrucz
 Pap László
 Kovács József
 Kovács Péter ezég
 Lux Kálmán
 Szele Márton
 Tauffer József özvegye.

Az irattárban lévő, Hirschfeld Sándor által készített jegyzetből irtam ki a névsort, de mert voltak törlések is, lehet hogy egy-két név esetleg kimaradhatott, a mi ott nem volt bejegyezve.

Tíz év alatti haladás.

(1870—1880.)

A kiegyezés létre jöttével és e folytán magyar kormány alakulásával, az egész országban pezsgő élet keletkezett, a mely Kolozsvár kereskedelme-iparára is kihatott. Mindjárt legelőbb is az iparkamara szervezése hajtott végre. A kamarák újjá szervezése 1867-ben vette ugyan kezdetét, a kamarákat törvényesítő VI. t.-ezik 1868. májusban lőn meghozva, s az ennek következtében elrendelt új választások hosszasan elhúzódva, úgy hogy a kamarák újjá alakulása és szervezkedése jobbra az 1869. év második felére esik. A kolozsvári kamara ez év aug. 12-én tartotta meg első ülését. A rendszeres működését 1870-ben kezdte el.

Az alkotmány vissza állítása után a már törvény alapján újjászervezett kamara története s fejlődése annyira ismeretes, hogy csak fárasztó és unalmas részletezésbe boesátkoznánk, ha elé adnók azon kérdéseket és ügyeket, a melyekre nézve a fellettes hatóságok a kamaráktól véleményezést kívántak. E tekintetben elégnék tartom kiemelni, hogy ez ügyek nagy része kiváló fontosságánál fogva általános érdekü lévén, a kamara nézete iránt az érdeklődés is mind szélesebb körre terjedt s ennek következtében az intézet fokozatosan nyert a közvélemény s főleg küldői előtt fontosságban s tekintélyben, és hogy e kedvező felfogást nem volt képes megingatni a hetvenes években az ipar és kereskedelmi kamarák ellen tervszerűen megindított agitatio sem, a melynek pedig erős támaszául szolgált a kamarák által pártolt új ipartörvény szabadelvűsége ellen megkezdett küzdelem és a kamarai illeték ügye. Ezt a bizalmat kiérdemelni és gyarapítani a kolozsvári kamara ezen újabb időszakban az által is igrkekezett, hogy a régi jelszavakat, mint a szakoktatás, a hitel és közlekedési ügyek fejlesztése, nemesak kitartóan hangoztatta,

de miután azok gyakorlati megvalósítására az idők és viszonyok kedvezőbbekké váltak, törekvéseit is több- és több siker koronázta.

A hetvenes évek első felében lázas állapot uralgott az iparosok körében, ellentétbe helyezték úgyszólván magukat a szabadelvű iránynyal szemben. Az volt a kérdés: hogy korlátolt vagy korlátlan legyen az ipar!... Az iparosok az első mellett foglaltak állást, a szabadelvű tábor ellenben a második mellett. Hála a gondviselésnek, a reformtól iszonyodó párt, képtelen volt befolyásra szert tenni a képviselők körében, és szabadelvűen oldott meg a kérdés. Az országgyűlés úgy tárgyalta le az ipartörvényt, hogy az ipar gyakorlatára nézve a korlátlan szabadságot mondta ki s ez ellen egy képviselő sem szavazott. *Az ipartörvény kimondta az eddigi céhek feloszlását és a társulatok újabb alakulását.* Lett erre nagy elkeseredés az iparosok körében, és mindenféle jóslatok kürtölése az iparosság tönkre menésére nézve. Hát a tönkre menés nem következett be, a mire nagyban befolyt az iparosoknak szakszerű fejlesztésére fordított törekvés is. És e törekvésben az elismerés koszoruját vivta ki a kolozsvári iparkamara, midőn nemcsak maga tevékenykedett e tekintetben, hanem felirataival a kormány támogatását is megnyeré egyik s másik intézkedésre nézve, melyek mind a kereskedés-ipar javára szolgáltak.

Igy névszerint, — hogy csak a főbb vonalon maradjak — támaszkodva az ipariskolák szervezése ügyében már elért eredményekre s támaszkodva főleg az 1872-iki ipartörvényre, az iparos tanoncok iskoláztatásának tovább fejlesztését a kamara is ápolta, úgy hogy már 1876-ban életbeléptethető volt a tanulók rendszeres esti tanítása és pedig jobbra kényszer nélkül, sőt egyenes támogatásával a mestereknek. Az erkölcsi támogatás mellett a kormány, a kamara és városi hatóság pénzügyileg is gyámolította a hasznos kezdeményezést. A tanterv annyira bevált, hogy más városok számára mintául szolgált. Később szabályrendelet útján lőn kersztülvive az is, hogy a mesterek már nem szabadíták fel az oly tanonczot, a ki nem igazolta, hogy a szakiskolákat látogatta. Ez intézmény oly fejlettségre jutott, hogy midőn később, az 1884-ki ipartörvény alapján az oktatás kötelezővé lőn téve és az ipariskolák országos szervezetű intézménnyé váltak, az itteni szervezeten csaknem semmi módosítani való sem

volt. A tanoneczok rendszeres munkakiállításának rendezésével s a vallási oktatásnak az ipariskolákba bevezetésével is a kolozsvári ipariskolák az ország többi iskoláit megelőzték

Az iparos tanonecz-iskola 1874-kén keletkezett, akkor, mikor hazánkban még csak a fővárosban volt néhány ipariskola. Saját önalkotta szervezetével és tanítási tervével indult útjára! . . . Első igazgatója néhai *Váradi Károly* polgári fiu-isk. igazgató volt. E férfiunál készültebb és buzgóbb tanférfiut Erdély nem szült. Minden szakszerű iparnevelési mozgalomban nemesak részt vett, hanem annak mintegy kezdeményezője, de mindenesetre főoszlopa volt. Szerény ember volt és megnyerő módoru, tele tüzzel hivatása iránt. Tragikus korai halála nagy veszteség volt, mit tudott volna e férfiú még mivelni vas szorgalmánál fogva! . . . Nevét elfeledheti az utó nemzedék, a mai kor hamar feled, de a kolozsvári kereskedés-ipar történetét megírni úgy nem lehet, hogy az ő neve elhallgattassék. Igazgatói állásától meg vált hat év után, midőn 1880-ban tanfelügyelővé nevezték ki. Az iskola szervezésében, a kezdet nehézségeinek legyőzésében elévülhetlen érdemeket szerzett. Szerencsére a nevelésrenézve, hogy Váradinak akadt méltó utódja azon férfiuban, ki az ipariskolában már fennállása óta tanított és ezen tanár volt Kiss Sándor. Az iskola története 1896-ban adódott ki, melyből áttekinthetők azon eredmények, melyeket ez iskola év-év után reformjaival elért. Így például: az ipar tamműhelyek, illetőleg a mai ipari szakiskolák eszméje ez iskola szervezetében nyert hazánkban — mint emlitém — először kifejezést. Ez iskola kezdeményezte a szakirányu rajzoktatást, az iparos-tanoneczok munkáinak kiállítását, a hitoktatás rendszerezését s legutóbb ennek keretében vette kezdetét a nyomdász tanoneczok szakirányu tanítása.

A tanonecz-munka kiállítások rendezését Magyarországon a kolozsvári iparos tanonecz-iskola, illetőleg a kereskedelmi és iparkamara 1883-ban kezdeményezte. Azóta összesen tíz tanonecz-munka kiállítást rendezett, melyeken résztvett 1704. tanuló, 111. segéd s jutalmul 1238 tanulónak és 55 segédnek kiosztottak 1625 frtot. Az első tanonecz-munka kiállítások sikerei a kereskedelemügyi miniszttert arra indították, hogy azok rendezését minden iparos tanonecz-iskolánál kötelezővé tette. A kolozsvári ipariskola igazgatósága és tanítótestülete e kiállításokat az iparos-egylet s a különböző ipartársulatok közreműködésével rendezte.

Az iparos-segédek és tanoncok munka-kiállításában főérdeme volt dr. Ferenczi Zoltánnak, ki mint egyesületi elnök állott az ily kiállítások élén. Mely kiállításokkal fölébreszték az általános érdeklődést a városon folytatott összes iparágak iránt, és az ipari munkásság fejlesztésére is jótékonyan hatott,

Hogy az iskolára vonatkozókat egy folytában adjam elé, 1898. július 21-én, az iparos tanonc-iskola jövő fejlődésére kiváló jelentőségű határozatot hozott a kolozsvár városi törvényhatósági bizottság közgyűlése. Az iskolának 1880. óta volt igazgatója Kiss Sándor a tavasz folyamán elfoglaltsága miatt, ez állásról lemondott. Az intézet közvetlen felügyeletével megbízott ipariskolai felügyelő-bizottság, midőn Kiss Sándornak e lemondását a fenntartó város tanácsának, illetőleg törvényhatósági bizottságának tudomására hozta, javasolta, hogy az 1898–99. tanév kezdetével az intézet vezetését bizza két igazgatóra, hogy az iskola jelenlegi tizennégy osztályát, a város területi viszonyai figyelembe vételével, oszszákkét csoportra. A felügyelő-bizottságnak e kellően indokolt javaslatát a törvényhatóság — ragaszkodván az egységes vezetés további fentartásához — elfogadta s ezért a bizottságot ily irányu, újabb előterjesztésre szólította föl. A felügyelő-bizottság ez ügygel ismétlen is foglalkozva, hivatkozással szerzett tapasztalásaira, fenntartotta korábbi javaslatát s újból kérte a törvényhatóságot, hogy az immár 800-at meghaladó tanulói létszámmal bíró iskolát, főképpen további fejlődésének biztosítása érdekében, ossza két részre. Kötelességéhez hiven a bizottság a két igazgatói állásra Széchy Ákos dr. községi polgári fiu-iskolai és Magyar Endre állami ipari szakiskolai igazgatókat ajánlotta megválasztásra. A törvényhatósági bizottság a jul. 21-én tartott rendkívüli közgyűlésen ez ügygel érdeme szerint foglalkozott. A közgyűlés most magáévá tette a felügyelő-bizottság javaslatát s így kimondta, hogy az iskolát igazgatás tekintetében a közös felügyelő-bizottság ellenőrzése mellett két részre osztja s igazgatókul a fenntnevezetteket megválasztotta. A törvh. bizottság tagjai közül többen szólottak a tárgyhoz. A többek közt az intézet egységes önálló vezetésének eszméjével is foglalkoztak, de úgy erre, mint a még felmerült más javaslatokra igen helyesen azt határozták, hogy jelenben még nem döntenek, de teljes bizalommal az iskolát vezető felügyelő-bizottság iránt, a felvetett eszméket, mint anyagot, juttassák el hozzá, hogy ott, ismerve az iskola

viszonyait s a vezetésre vonatkozó törvényeket és rendeleteket, szakszerűen beszéljék meg azokat, s a törvh. biz. csak az ő javaslatuk alapján fog dönteni. Az ipariskola életében e változást jelentős mozzanatként tarthatni.

De tovább menve az ipar-iskolák terén, minthogy a tanulók hiányos elemi ismeretei miatt az ipariskoláknak főleg kezdetben és részben még ma is, kevés idejük maradt a szakszerű ismeretek terjesztésére, e hiány azzal pótolgatott, hogy a rajzoktatásnak minél több tért nyitottak és még egy lépéssel tovább menve, *központi rajz-iskola* név alatt oly intézetet létesítettek, a melyben nem csak a fejlettebb képzettségű tanulóknak, sőt mestereknek is mód van nyújtva a szakrajzban magukat tovább képezni.

Ugyanezen év tizedre esik a *kereskedelmi felsőbb szakoktatás* kezdeményezése, a mely később a kereskedelmi akadémiában oly szép eredményre vezetett. Ez iskola 1878-ban keletkezett s leküzdvé a kezdet nehézségeit fejlődött, hazánkban az elsők közé küzdte fel magát, mintául szolgált az utána keletkezett legtöbb hasonló intézetnek s első volt az egész országban, a mely bennlakással bír a tanulók számára. Saját díszes palotája van; tanulói száma háromszáz körül áll s csaknem minden évben párhuzamos osztályokban foly benne a tanítás. Az első osztálya 1878. szeptember hóban nyílt meg 15 tanulóval: *Kolozsvári Felsőbb Kereskedelmi Iskola*-czimmel! . . . Kezdetben sem városi, sem állami segélyben nem részesülve az iskola, annak fenntartása a kereskedelmi és iparkamarára hárult. 1879-ben már két osztállyal rendeztetett be az iskola. De már két évi fennállása után úgy városi, mint állami segélyben is részesült az iskola, és így lehetővé vált a nagyobb szabású fejlesztése. Mely fejlesztés folytán néhány év múlva teljesen berendeztetett a négy éves tanfolyam. Az *Akadémia* nevet 1885-ben nyerte az intézet, az iskola felügyelő bizottságának a kultusz miniszterhez intézett kérelmi feliratára. Trefort miniszter egy 1885. évi nov. hó 10-én kelt hivatalos leiratában, a következő szavakkal teljesítette ezen kívánságot: „Folyó évi július hó 27-én kelt felterjesztésében foglalt indokokat tekintetbe véve, a felügyelő-bizottságnak azon kérését, hogy a kolozsvári, szép fejlődésnek örvendő s általam lehetőleg eddig is segélyezett közép kereskedelmi iskola ezután *Kereskedelmi Akadémia* czímet viseljen, teljesíthetőnek találtam. A kereskedelmi akadémia czímet tehát nevezett intézet ezután jogszerűleg

használhatja.“ A Trefort által használt közép kereskedelmi iskola kifejezés nem volt egészen korrekt, mivel ez évben négy éves tanfolyammal nyílt meg az intézet és így kiemelkedett a többi vidéki tanintézet fölött! Az intézet létre hozásában és fenntartásában tevékeny részt vettek: Dr. Finály Henrik egyetemi tanár azon időben kamarai elnök,; Gámán Zsigmond, mind ketten az intézet fejlesztése munkájában a legnagyobb buzgósággal vettek részt; kik mellett még Bogdán István, a kereskedő társaság érdemdús elnöke említendő. A tanférfiak közül, az iskola létrehozásában és szervezésében Váradi Károly és Kiss Sándor vettek kiválóbb részt. Ezen férfiak mellé még többen csatlakoztak, de a kezdet nehézségeivel első sorban ők küzdöttek meg. De maradandó érdemet szerzett az intézet történetében dr. Lehmann Róbert tanár is, a ki kutatásaival fölfedezte a Mária Terézia rendelete által alkotott „Erdélyi Kereskedelmi Alap“-ot; az általa megtalált eredeti okmányok alapján, az intézet előjárósága megtehetette a szükséges lépéseket az alapnak megszerzésére. A mely lépésük sikerült is, hogy a hetvenezer forinttal felül levő erdélyi kereskedelmi alap vagyona, a kolozsvári kereskedelmi akadémia építési költségeire fordíthatott. A korona legfelsőbb beleegyezésének kinyerésében élénk tevékenységet fejtettek ki Trefort miniszter és Hegedüs Sándor országos képviselő. Hegedüs Kolozsvár minden ügye iránt melegen érdeklődik, és az ő segélyével oldanak minden kérdést meg, a minek intézésében fennről is be kell hogy folyanak. Nemcsak névleg, de valódi képviselője Kolozsvárnak, kihez fogható képviselője soha sem volt a városnak. Nevét állandóan bevészte a város újabb haladási történetébe, és én is csak azért nem hivatkoztam rája, mert azzal ma már ugyis tisztába vagyunk Kolozsvárral, hogy fenn a dolgok menetét javunkra ő billenti, és munkám keretébe a fent folyt intézkedés — tevékenykedések esetelése nem tartozik. A város az akadémia palota építésére ingyen telket adott.

Az intézet jelenbeni tanári kara: Kiss Sándor igazgató. Az első évben 1878—79-ben Várady Károly volt az igazgató. A felsőbb kereskedelmi iskola akkor fennállott egy osztálya, még a polgári iskola kiegészítő része volt s ezzel egy igazgatás alatt állott. A polgári iskola igazgatója pedig Váradi Károly léve, valódi lelke volt az intézetnek. Utánna mind e mai napig, az előd nyomdokán haladó Kiss Sándor az igazgató. A tanárok: dr

Lehmann Róbert, dr. Veress Vilmos, Keresztély Lajos, Nagy Károly, Wilhelm József, Hangay Oktáv, dr. Széplaky János : mint szakirodalmat kultiváló férfiak befolyának az intézet jó hírnevének a fenntartására. A jelenbeni rendes tanárokon kívül 1878-tól mostanig 47 rendkívüli tanár tanított kisebb-hosszabb ideig. Az intézet történetét ötszázlapos nagy munkában megírta Kiss Sándor igazgató-tanár. A diszes kiállítású könyv képekkel van kiadva és 38 fejezetben vannak a legapróbb részletekig tárgyalva ebben az intézetre vonatkozó dolgok, az intézetben végzett tanulók névsora és állása is adva van, a mely jelenben a hatszázat elérte. A felügyelő-bizottság íratta és adatta ki a könyvet, melyben a legapróbb részletekig megtalálhat mindent az olvasó az intézetre vonatkozólag. A könyv 1896-ban jelent meg Nagy-Enyeden a Cirner és Lingner könyvnyomdájában. A felügyelő-bizottság nem takarékoskodott a kiadási költségekben, hogy az mentől diszebben kerüljön a közönség elébe.

A kolozsvári kereskedelmi akadémia a közép kereskedelmi iskolák reformja érdekében több emlékiratot juttatott az iparkamara útján a kormány elé és a később e reformok felett folytatott országos értekezleteken mindig képviselve volt. Ez úton vetették fel az az eszmét, hogy a kolozsvári kereskedelmi akadémia bővíttessék ki leleti tanfolyammal és tekintettel arra, hogy végzett növendékei nagy száma lelnék elhelyezést a vasut és posta szolgálatnál, hozassék ' apesolatba egy posta, távirda és vasuti tisztképző tanfolyammal. Mindkét eszme a központban, B.-peszten meg lön valósítva; a mi azonban nem zárja ki, hogy e tanfolyamok is decentralizáltassanak. Ez érdekében újabb lépések tevődtek.

Még röviden felemlitem, hogy 1876-ban alakult meg a *kolozsvári iparos ifjak önképző és betegsegélyző-egyesülete*. Dr. Ferenczy Zoltán elnöksége és Zattler Sándor alelnöksége alatt 170 taggal kezdte működését el az egyesület, kik havonta 30 kr díjt fizettek. Az önképző kör minden vasárnap délután a kebléből alakult dalárda közreműködésével felolvasó munkát tart s általán iparágak szerint szakosztályokra osztva külön vezetők alatt rendszeresen foglalkozik. Betegség esetén 40 kr. napi segélyben és ingyen gyógyításban, esetleg a kórházi díjak fedezésében, elhaláskor 16 frt temetési költségben részesülnek. Van az egyesületnek több személy befogadására való utas helyisége. Az egyesület alap tőkéje 1888-ban már ezer forint volt.

Bár siker nem kísérte a kamara fáradozását, hogy a *londoni piac* megnyeressék a *nyers-hús* számára, mégis oly nagyszabásu volt a kamara ezen aktiója: hogy néhány sorban meg kell emlékeznem róla, mint melyből nagy haszon háramolhatott volna a kolozsvári kereskedelemre. Az eszmét hazánk egyik igaz barátja, Frettwell John vetette fel s arról volt szó, hogy hűtő kocsikban szállíttassék a friss hús Londonba Kolozsvárról, a hol e célra megfelelő vágóhid, központi marha piac, jégtermelés rendeztetett volna be. A tervet Ausztria és Magyarország londoni főkonzulja is pártolta s az e célra ott alakult hús-kiviteli angol társaságot megbízhatónak jelezte. A szerződés föltételeire nézve e társaság, Kolozsvár város és a kolozsvári mészáros társulat közt már megállapodások is jöttek létre, azonban a vállalat a tervezésnél tovább nem haladhatott, minek egyik oka az volt, hogy a közvetítőt ügyei Amerikába szőlították, de leginkább azon akadt fenn, hogy a húsnak ily módon való szállítására Bécsben tett kísérlet több oknál fogva nem sikerült. Frettwell a londoni piacon más terményeinket is kedvezően ismertette, mint például a bor, baromfi, tojás, friss szőlő, s azok bevezetésére gyakorlati utasításokkal szolgált, a melyek a tojásra nézve teljesen be is váltak.

Boraink jó hírnevének terjesztése, világpiaczra juttatása s mindenekei előtt az okszerű bortermelés előmozdítása körül is nem egy sikeres lépést tőn a kamara. A borászati vándor-tanár alkalmazásának eszméjét fölvetvén, a kivitelnél a kormánytól megbízást nyert; az erdélyi pincze-egylet, az erdélyi gazdasági egyesület s a kamara együttesen állították meg azon szakértekezlet programját, a melyen orsz. borászati biztos, Miklós Gyula elnökölt s a mely az erdélyi borászat és borkereskedelem főbb irányait megjelölte s a melynek egyik kifolyása volt, hogy a kormányt erélyes föllépésre bírta Románia szerződésellenes eljárása ellen a városi fogyasztási adók alkalmazásával. A *friss szőlővel* való kereskedelem előmozdítása körül is vannak a kamarának érdemei. Az ezzel való foglalkozásra buzdította és pedig nem eredménytelenül a kereskedőket. Sok félreértésre adtak okot a hordó és edények hitelesítésére vonatkozó rendeletek is, a melyek aztán a borral való forgalomra zavarólag hatottak. Ezek elenyésztetésére sikerrel járt el a kamara.

A *pénz és hitelügy* terén a kamara ez évtizedben is foly-

tatta tevékenységét. A szövetkezeti alapon nyugvó önszegélyző és részvényekre fektetett takarékpénztárak befolytak ugyan a hitel előmozdítására, valamint a 78-ban alakult kereskedelmi Bank is, a mely első sorban a Weisz József elnök érdeme, kinek vezérigazgatásával kezdte el működését a bank, — de azért a kamara helyes úton járt, midőn sürgette az osztrák-magyar bank fiók-intézetének a felállítását is, a mi végre 1879-ben be is következett, Kolozsvárott berendeztetett a bank fiók, jótékonyan hatva a hitelre. A dotáció kezdetben 600,000 frt volt, de rövid időn föl kelle emelni, mert a kolozsvári intézet a szebeni és brassói fiókok forgalmát jóval túlhaladta.

A kiállítások is jótékonyan hatottak az ipar fejlesztésére. A helyi kiállítások közül megemlíthetők a Kolozsvárrt rendezett *történelmi iparkiállítás*, a mely az erdélyi ipar történelmi emlékeit tüntette fel, és a melyről szóltam már; a kolozsvári *gazdasági és gazdaság-ipari* őszi kiállítások; a *deési gazdasági egylet* által rendezett gazdasági és ipari tárlat. Az országos kiállításokból ez időre esik a *székesfehérvári* s a világiállításokból a *bécsi* és *párisi*. Mindezen kiállításokon nemcsak részt vettek iparosaink, hanem ez alkalmat felhasználták arra, hogy beható tanulmány tárgyává tegyék a kiállítási produktumokat, s ezáltal tovább vigyék ipari fejlődésünket. Legtömegesebben a bécsi és székesfehérvári kiállítás kerestetett iparosaink által fel. A kamara mindezeknél ha vezéri szereplőleg közre nem is működött, de támogatása elvitázzhatlan, sőt a bécsinél a vezéri tevékenységet vivé iparosaink közt, sikeres közreműködéséért a bécsi világtárlat körül legfelsőbb elismerést s az országos bizottságtól köszönetet nyert.

Midőn ezen tized leírását dióhéjba szorítva lezárjuk, eléggé látható: hogy Kolozsvár nemcsak kis „Áthén,” miként nevezni szokták, hanem a kereskedés-ipar előmozdítására is mindent elkövettek az arra hivatott faktorok. E tizedre esik a *vasuti* közlekedés elkészülte is, a mely erősítőleg szokott hatni a kereskedés-ipar haladására!... 1868-ban tette Péchy Manó erdélyi királyi biztos nagy ünnepélyek közt meg az első kapavágást és ásást Kolozsvár határában, a vasut építés elkezdését jelezve; Kolozsvár zárt városi jellege azzal megszűnt, bele esett a világ forgalomba. Ugyan e tizedre esik a *Ferencz József egyetem* megnyitása is 1872-ben, a melyel megint egy lépés tevődött Kolozsvár jelentő-

ségének az emelésére. Ha az egyéb téreni kulturát, a kereskedés-ipar utól fogja érni, akkor lesz Kolozsvár valódi nagy várossá és lesz góczpontja az erdélyi részeknek. Brassó volt Erdély első iparos városa, Kolozsvár ebben is már legyőzte, iparosainak száma több mint a mennyi Brassónak van, és népességben is legyőzte Brassót, mint mely város pedig a legtöbb lakóval birt az erdélyi részekben. De valamint a székelyföldi ipar legnagyobb hátránya az, hogy nincsenek a Székelyföldön nagy városok, úgy egész Erdély iparára is hátrány volt az, hogy nem voltak valódi népes városai!.. Kolozsvár, Brassóból már — a mi viszonyainkhoz mérten — nagy város lett, lassanként nyomukba fog lépni Nagy-Szeben és Maros-Vásárhely is; csak nagy városok segítségével lehet a kereskedelmet- ipart felvirágoztatni. Azért örövendetes minden oly jelenség, a mely egyik s másik városunkat Erdélyben kezdi nagyvárosiassá tenni.

A legújabb évek.

(1880—1898)

Ezen tizennyolcz évnek, ha csak a főbb momentumait emelem is ki, elég gazdag volt arra: hogy kereskedelmünk, iparunk történetében nyomokat hagyjon maga után. Mindjárt kezdetben a kamara azon buzgolkodott, hogy az *állami szükségletek fedezése* a mennyiben csak lehetséges, decentralizáltassék s azok szállításában a vidék is részesüljön. Ez irányban mindjárt a magyar kormány visszaállítása után sikerült is a kamarának egy itteni vállalkozó számára husz ezer pár bakancs szállítását kieszközölni s ez alkalommal kétségtelenné vált, hogy ezen munkával megbízott szám- s apró iparos teljesen megbir felelni a feladatnak. Ismereteseek azon küzdelmek, a melyeket a kamarák a hadsereg szállítási ügy decentralizatiója érdekében azóta évről-évre folytattak; a kolozsvári kamara mind a fölterjesztésekben, mind az ez ügyben tartott számos szakértekezletben buzgó részt vett. De nemcsak a hadsereg, hanem a más állami szükségletek, mint nyomtatványok, tankönyvek, kórház-felszerelvények, iroda-szükségletek decentralizatiója érdekében is lankadatlanul, habár nem megfelelő eredménnyel buzgolkodott. Az ily irányu mozgalmakban a kultur-egylet illető szakosztálya is élénk részt vett. A *rabmunka* káros versenye ellen való küzdelmet, a mely maig sincs egész korrektül megoldva, a kamara együtt folytatá a kultur-egylettel. Nagy küzdelem volt az is, a melyet a kamara a szabad verseny érdekében, az *ítálmérési jog és a fogyasztási adók* beszédési rendszere s a kereskedőknek biztosított jogok gyakorlata közt felmerült ellentétek kiegyenlitése céljából folytat s a melyben kitartással részt vesz.

A termény-kereskedés emelése érdekében *áru-raktárak állítását* eszközölte ki a kamara a kolozsvári pénzüzeteknél, a mi által úgy a szesz, mint a malom-ipar fejlődésére is kedvezően hatott. E vállalkozást az utóbbi években egy újabb magán-áru-

raktár állítása követte s a kamara nem késett e vállalat számára is a reexpeditió kedvezményének megadását ajánlani. A *cellulosegyárak* állítása érdekében a kamara már 1883-ban lépéseket tön, a melyek azomban akkor még sikerre nem vezettek. Későbbi alkotások tanusítják, hogy az eszme gyakorlati volt! . . . Az *építészeti iparágak* emelése érdekében javaslatokat tett a kamara az iránt, hogy a középületeknél előforduló munkák iparágak szerint is megoszthatók legyenek s hogy a vidéki bérházak adómentessége kedvezőbb arányban hozassék a fővárosi viszonyokkal. A *vásárjáró* kisebb iparosok érdekében történt, hogy a kamara az 1884-ki ipartörvénynek a hetivásárok korlátozására célzó 50. §-nak módosításáért kitartóan küzdött s célzt is ért.

A *házi ipar* fejlesztése érdekében is történtek lépések, a melynek buzgó előharczosa volt ugy a sajtóban, mint a tettleges tevékenykedésben dr. Békéssy Károly, dr. Concha Győző egyetemi tanár, munkájukban tevékenyen támogattatva a kamara és kulturegylet által. A házi ipar fejlesztése érdekében egylet is alakult ily czimmel: *Az Erdélyrészi Házi-ipar és Iparfejlesztő-Egylet!* . . . Elnök dr. Békéssy Károly volt, alelnök dr. Concha Győző. Néhai báró Bánffy Ádám választmányi tag az egylet fölkerésére nagy figyelmet keltett dolgozatot tett közzé a kolozsvári sajtóban, a népies himzések értékesítése, applikációja kérdésében. A házi ipar fejlesztésére nagy gond van fordítva. A választmánynak nőtagok bevonásával történt átalakítása következtében 1888-ban új életre ébredt László Józsefné az igazgatóné. Minden hóban a választmány ülést tart özvegy báró Wesselényi Istvánné és Sigmund Dezsőné asszonyok buzgó vezetése alatt. Kezdetben a munkáság, főleg a vidéki himző ipar, a népies ipar fölkarolására törekedett. Nagy szeretettel ápolja az egylet a kolozsvári nő-ipariskolát! . . . Az egylet ugyanis egy gyermekjáték-tanműhelyet és egy *nő-ipariskola* felállítását hozta létre. A tanműhely később megszűnt, daczára a kormányi segélynek, Csikmegyébe helyeztetett át. Az egylet sikeres működésének azonban értékes emléke a ma is virágzó *kolozsvári női-ipariskola*. Mielőtt ez intézetről szólnék, megemlítem, hogy a házi ipar támogatására célzó intézkedések közé sorozhatók azok is, a melyeket a kamara, kulturegylet ajánlatára a kormány és hatóságok a havasi faedény és gazdasági eszközök készítésével foglalkozó vándor-iparosok szabad jövés-menése érdekében tettek. Sok buzgósággal fárado-

zott a kamara az iparos egyesülettel már a nyolczvanas évek kezdetén *állandó iparsarnok* létesítésén, de sem ezt, sem a *házi-iparsarnok* megkísérlett vállalatukat tartós siker nem követte, noha már ekkor föl volt vetve a szövetkezeti eszme, de a melynek sem akkor, sem az újabb időben tett számos és nyomatékos kísérletnél sem sikerült gyakorlati viszhangot kelteni. Holott ez czélszerű intézmény lenne, mutatja Besztercze, a hol a timárok, szijgyártók és kalaposok virágzó termelő-szövetkezeteket alakítottak.

A fennebb jelzett *kolozsvári nő-ipariskolában* 1898-ban a beiratási díj 1 frt 15 kr; rendes növendékek tandíja havonként 2 frt, rendkívülieké 5 forint. Természetesen a szegény sorsuak tandíjmentességben is részesülhetnek. Az intézetbe felvétetik bármelyik szakra minden olyan növendék, a ki hat elemi vagy két polgári osztályt végzett. Munka mesternői tanfolyamra jelentkezhetnek, a kik négy polgári vagy négy felsőbb leányiskolai osztályt végeztek. A munka mesternői tanfolyam két évig tart. Az intézetben a növendékek négy szakot látogathatnak: 1. szak: kézi varrás; 2. szak: gépvarrás, (ezen a két szakon taníttatik a csipkeverés és fehérnemű-szabás); 3. szak: műhimzés; 4. szak: ruhavarrás és szabás. Kötés, horgolás és más alapvető munka csakis azokra kötelező, kik a munka mesternői tanfolyamot látogatják. Minden szak félévre kötelező, ha ez alatt az idő alatt az előírt tananyagot az illető elvégezte, mint rendes növendék is átmehet egyik szakra a másikra. A szabadkézi rajz az 1., 2. és 3. szakra kötelező. Külön oktatást lehet nyerni a szabadkézi rajzból, festészetből csontra, fára és selyemre. A rendkívüli növendékek részére egész külön tanfolyam nyíttatik a himzés és ruhavarrási szakra. Az intézet minden tanév végén rendszeren munka és rajz kiállítást rendez. 1898. június havában 58 leány mutatta be haladását. A női munkák és rajzok három teremben voltak kiállítva. Látható volt a kézi varrás minden ága, a gép-varrás minden faja, a műhimzések sokféle faja. A kiállított tárgyak e csoportjában számos igen cinos és készítőjének, valamint a vezető tanítónő (Pál Anna) becsületére való munka volt látható. A himzések, rátét-munkák és tű-festés szebbnél-szebben voltak bemutatva az asztalfutókon, terítőkön, a zsebkendő-tartókon, kis párnákon, író-mappákon, kályha-ellenzőkön stb. Ebben a csoportban volt kiállítva a dr. Rimely Károly római, kath. püspök 50 éves (arany) miséje alkalmából készült szép oltárterítő, melyet Pisz-

tory Irén rendkívüli növendék készített A terítő crém-selyem, arany himzéssel és tű-festéssel. Közepét a püspöki ezimer diszíté. E csoportban volt látható az a kehely-takaró is, melyet özvegy báró Wesselenyi Istvánné készíttetett a kolozsvári nagy-utczai ev. ref. templom számára. Az alap crém-selyem arany himzéssel, gazdag csipke-disszel Egy butor-diszen teljesen a magyar stíl felhasználása volt bemutatva, aranyhímzéssel. A ruhavarró szak tanulóinak is szép munkáik voltak kiállítva Mindenik osztály növendékeinek munkái mellett ott voltak rajzoldozataik, ezek két félék: szabadkézi és mértani rajzok s szorosan a női munkához tartozó, annak alapját képező *szakrajzok*. Az utóbbiak sorában láthatók voltak a különböző fehér- és ruhaneműiek szabásmintái stb. A szakrajzok útastíst adtak a legegyszerűbb öltéstől fel a legnehezebb himzés keresztülviteléig. A kiállítás arról tanuskodott, hogy az államilag segélyezett női iparkola nemcsak a mindennapi igények kielégítésére törekszik, de kitudja elégíteni azokat is, kik oda magasabb követeléssel lépnek be. Az első (alapvető) kézi varrás osztályt: Niklász József tanítónő vezeti; a második gépvarrás osztályban Langer Adolf tanított 1897/98-ban; a harmadik osztályban mint említém a nagy eredményeket felmutató Pál Anna és iskolai igazgató jelenben; a negyedikben a ruhavarrás szaktanulóit Szongott József tanítja. Ugy a tanítónőknek és tanítványoknak lelkes buzdító anyjuk *báró Wesselényi Istvánné*, ki sűrűn látogat el az intézet falai közé, s a kiállítások rendezésének főbajnoka. Ha a hazának sok ily főúri hölgye lenne, mint Wesselényi Istvánné, ki minden közügy iránt érdeklődik, akkor nagyot tudna lendülni, minden társadalmi uton létrejött hazai intézmény. Báró Wesselényiné méltó a nagy névhez, mit visel, Wesselényiek mindig a nemzettel éreztek, össze voltak forrva azzal A demokratikus fölfogás is általános vonás a Wesselényiekben, az egyént nem rangja után mérlegelik, hanem munkássága után. 1897-ben mondta Wesselényi Istvánné ki azon szavakat: „nem ér a rang semmit, érdem csak az, a mit a közügyért tevékenykedünk“!.. Wesselényi Istvánné ezt példával is mutatja, folyton társadalmi — közügyi tevékenységben van. Kevés magyar nő fejt ki oly tevékenységet, mint özvegy báró Wesselényi Istvánné.

Fényesen sikerült a kolozsvári kereskedő iparkamarának az az aktioja, mit a kultur egylettel karöltve — a Romániával

kitört vámháboru alkalmával — a *határszéli iparosok* védelmére megindítottak. Ezen iparágak czikkeiből a kamara és kulturegylet saját költségükön Kolozsvárrt 1886-ban kiállítást rendeztek, a mely által útját egyengették e czikkek ismertetésének s a belföldi piacok meghódításának. Később miniszteri felszólítás következtében terjedelmes jelentésben számolt be a kamara a vámháború tapasztalt következményeiről s ezek alapján javaslatokat tett az egyes iparágaknak nyújtandó segélyekről s módokról szállítási kedvezmények, megrendelések alakjában.

A kolozsvári iparkamara tevékenységét részletesen ecsegetnünk teljes lehetetlenség! . . . Népszerűsége a kamara titkárának azt mutatja, hogy az intézmény, mely idegen plántából kelt ki, nálunk nem volt oly ellenszenves mint az ország más részében. A kolozsvári iparos körök az 1872-iki ipartörvény módosítása előtt sem agitáltak volt a kamarai törvény ellen, a mely agitatio az 1884-iki ipartörvény életbelépte, jelesen az ipartestületek alakulása óta az ország más részeiben is végre — igen helyesen — megszűnt. A kolozsvári kamara feladatához tartozónak látta úgy a multban, mint az újabb időkben az ország több pontján tartott iparos, vagy később ipar-testületi kongresszusokban részt venni és az azokon fölmerült üdvösnek ismert javaslatok létesítésén közreműködni, valamint erejéhez képest támogatott minden egyesülést és társulást, a mely a segédmunkások anyagi és szellemi érdekei előmozdítására alakult; azt pedig fölösleges is említeni, hogy a kiválóan erre czélzó 1891. t.-cz. végrehajtásánál a reá eső kötelelességeket igyekezett s igyekszik lelkiismeretesen teljesíteni.

Magát a *részlet-kereskedést* illetőleg a kamara kezdet óta kötelelességének ismerte s az utóbbi években, mind több sikerrel gyakorolta is e kötelelességet, hogy a megtelepült szolid kereskedelmi vállalatokat a vándor kereskedés nem tisztességes versenye ellen védelmébe vegye és a kereskedői osztály értelmi és erkölcsi színvonalának emelkedésére hasson; ez okból készséggel támogatta úgy a kereskedő társulatok alakulását, e társulatok törekvését, valamint készséggel vett részt a kereskedő ifjak országos kongressusaiban is, a melyek egyike épen Kolozsvárrt tartatott. És itt eljutánk a kongresszus tartásához, a melyet az alakult kereskedő társulat rendezett. *A kolozsvári kereskedők és kereskedő ifjak társulatának első rendes közgyűlése* 1887. febr.

13-án folyt le Polcz Albert elnökletével. Tagjai száma a két-százat meghaladta. A társulat nem egyszerű baráti szövetkezés volt, és felüldítő találkozási hely, hanem szellemi képzés is, midőn tanulságos felolvasások tartattak időközönként helyiségükben; czélul tűzé a társulat, hogy előmozdittassék a magyar kereskedők közművelődése országosan, első sorban természetesen Kolozs-várott. Titkárrá Hirschfeld Károly lett. Midőn a szervezés megtörtént, elhatározta a társulat, hogy a közművelődés célja előmozdítása érdekében lapot fog alapítani, melyen az ország minden fiához szólhatnak, melyel a kormány és törvényhozás figyelmét is felkelthetik. A társulat bevételi és kiadási egyenlege 3580 frtban állapított meg; ebből hétszáz frt a kongresszus költségeinek fedezésére volt preliminálva. Könyvek szerzésére, hirlapokra félezer forint vétetett föl. Az is dicsérendő határozat volt, mikor gróf Széchenyi István halálának évfordulóját minden évben emlékünneppéyl ülik meg. Hirschfeld Károly titkári állásáról később lemondva, Deák Farkassal tölletett az be, kiben tevékeny titkárt uyert az egylet. A társulat több szakosztályt alakított, mik közt legfontosabb volt: a szakmivelő és felolvasást rendező bizottság. Komoly, céltudatos és kitartò munkálkodásról tanuskodott azon eredmény, melyel a bizottság az esti szaktanfolyamokat létrehozta. A tantárgyak voltak: kereskedelmi és váltóisme, könyvvitel, kereskedelmi számtan. Sikerült a bizottságnak a kereskedelmi akadémia tanári karát az előadásokra megnyerni. Szabad választás van engedve a hallgatóknak azon tantárgyakra iratkozni, melyek elsajátításának szükségét leginkább érzik, és annyit, a mennyit szabad idejük megenged. A tandijak nagyon csekélyek. A felolvasások szakférfiak által tartatnak. Fontosságra nézve második a hely eszközölő osztály, az állást kereső vidéki kereskedők részére. A könyvtár mar meghaladja a 4000 kötetet Alapító tagok voltak: Demeter József (Budapestre költözött később), Tischler János, Polcz Albert, Peille István. 1888-ban Polcz lemondva elnökségéről, dr. Haller Károly egyetemi tanár választatott meg, ki egész a mai napig birja ez állást, és 1898-ban ülték meg tiz éves elnökségének jubileumát. Gámán Zsigmond felügyeletével történve az ünnepély rendezése, engem hivott fel — mint a kereskedő olvasóban járót — hogy a disz jegyzőkönyvet irjam meg, illetve fogalmazzam, okadatolva azzal, hogy szeretné, ha végre engem kivehetne magányomból!... A

Jegyzőkönyv fogalmazásra vállalkoztam, de zárt magányomat ezuttal sem hagytam el, nem véve részt az ünnepélyekben. Természetem kizár minden szereplést, semmiben nem veszek részt, mintha nem is e földön élnék. A kultur-egylet létrejövése érdekében már akkor irtam, mikor senki arra nem gondolt, *legelső* voltam ki az eszmét a „Pesti Napló“-ban kifejtém és a mikénti alakulását; de tényleg semmiben nem vettem részt, az egylet történetében én nem létezek, nem egyéb társadalmi mozgalmakban sem, — életem delén tul vagyok, úgy fogom idővel sirhelyemet elfoglalni: hogy az utó-nemzedék azt sem fogja tudni — éltem e valaha avagy nem? . . . De hát kell lenni közkatonáknak is, és én arra termettem; másoknak adva át a tért a közügyi tevékenykedésre, a kiknek arra képességek, akaratuk és buzgalomuk is van. Tevékeny tagja volt az egyletnek az elhunyt Papp Mihály pénztárnok. Valódi patrónusa volt az egyletnek, kezében összpontosultak minden szálak s erélye nélkül — volt idő — midőn az egylet aligha nem összemegy. 1898. tavaszán hunyt el, nagy fali arczképe az olvasó teremben van, kegyelettel őrzik emlékét a tagok és örökiték tetteit meg a jegyzőkönyvek. Hal-ler nagy szellemi tudásával és megnyerő modorával hasonlóan befolyt az egylet virágoztatására, hogy megfelelhessen kitűzött hivatásának. Az egylet helyisége néhány év óta a Kereskedő-Társaság házában van.

Mint említém az új kereskedő társulat lapot adott ki és kongresszust rendezett, illetve vitte házi gazda szerepét. A lap címe: *Ifju Erdély* volt! . . . Kereskedelmi és ipari szaklap. Havonta jelent egyszer meg, öt levél terjedelmében nyolczadrét alakban, egy lap két hasábra léve osztva, ára az egész évre csak két forint volt. Szerkeszté: Sándor József, a kultur-egylet titkárja. Koronkint a lap mellékletéül adva volt a „Hivatalost sor solási tudósítás“. Az első szám 1887. január 15-én jelent meg, báró Kemény Gábortól van üdvözlő cikk adva a lap indításáért, s fejtegeté Erdély ipari-kereskedelmi programját, a minek kiváló organuma lehet az Ifju Erdély. Érdekes kereskedelmi történeti szempontból Kemény dolgozatának azon része, a hol variálja, hogy Kolozsvárnak régebbi tizedekben úgyszólván csak helyi kereskedelme volt. „Gabona-félékből — írja — se kivitel se behozatal nem létezett. Némi helyi forgolom volt ugyan mindig benne, de az egészen localis természetű volt. Ki látott ré-

gebben Kolozsvárott a piacon vidéki búzát vagy törökbuzát? A termelők legrendesebben apródonkint adták el heti vagy országos vásárokon gabonáikat, magoknak a fogyasztóknak. Hogy mily kis szabásu volt annak egész állása, szolgáljon jelzésére gróf Kendeffy Ádámnak egy mondása, melyet én néhai atyámtól hallottam gyermek koromban: oly gyenge a Kolozsvári piac, hogyha Maros-Ludasról egy pár ezer véka (nem métermázsa, nem is köből, nem is mérő, hanem régi 16 kupás erdélyi véka) búzát behoznak, rögtön leesik annak ára. A városoknak megvoltak a magok iparos mesterei, és ezek egész 1848-ig, mondhatni kizárólagosan látták el készítményeikkel a várost, melynek czéhébe tartoztak és a városnak közvetlen vidékét. A vidék, általán véve, ritkán és kis mértékben szorult a helyi kereskedelemre is. Került ki a háztól nem csak enni és inni való, de ágy és asztalnemű, sok ruházati tárgy, sőt fényüzési cikk és csemege is, mint himzések, hurkolások, csipkék, meg különféle befőttek, izek, ülepek. Tehát külkereskedelem majdnem nem volt; belkereskedelem is egy lehető minimumra összeszorított: hogy fejlődhetett volna ki egy számos és jelentékeny kereskedő osztály? mindezeneken egyszerre igen lényegesen változtattak a vasutak.“ Hegedüs Sándor, Haller Károly üdvözlék a magyar kereskedelmi kar ifju nemzedékének törekvését. Hegedüs István rimes versekben (volt a lapnak tárczája is) zengett a régi Erdély megszűnéséről, de a mely ifjultan él még Sándor József a lap célját fejtegeté. Binder Lajos egyik főpiacunkat magyarázza Bukovina és Moldva képében. Felméri Lajos a nevezetesebb kereskedők életszabályait adta elő. Ezek voltak az első szám önálló dolgozatai, mit azután mindenféle iparra-kereskedésre vonatkozó közlemények követtek. A többi számban önálló dolgozatok jelentek meg: dr. Békéssy Károlytól: „Termelő-e s átalakító-e a kereskedő osztály?“ Benigni Sámueltól üdvözlő cikk a lap indításért. Sebesi Jobtól hasonlóan üdvözlő, csak versben. Petelei Istvántól elbeszélés: „Egy gyűrű“ czimvel. Kiss Sándor szakszerűen értekezik; „Erdély kereskedelmi szakoktatásáról.“ Gámán Zsigmond hasonló szakdolgozatot adott ily czimvel: „A heti vásárok kérdése országrészünkben.“ Szterényi József beható tanulmányt irt: „Országrészünk kereskedelmi viszonyáról Rómániával.“ Binder Lajos meg arról irt: hogy Erdélyt az idegen kereskedelmi utazók és házalók kizsebelik. A harmadik számban, mely

márczius 15-én jelent meg, irtak: Szathmáry György, elmélkedve az erdélyi kereskedelemről. Kiss Sándor megint behatóan foglalkozik Erdély kereskedelmi szakoktatásával. Rombauer Emil a brassói áll. főreáltan. igazgató, népszerű alakban a kereskedő- és ipari pályáról irt, elítélve a társadalmi előítéletek és balvéleményeket. Sztérényi József meg arról értekezett: hogy okvetlen kívánatos biztosítani kereskedelmünket a keleten. A negyedik számban dolgoztak: Bartha Miklós, hangulattelyes cikkben — milyenre az ő ragyogó tolla képes — szól a nemzeti haladás nagy művéről; hazánk első rendű ékes tollu publicistája, ígérte tárgyának a folytatását, de sajnos az elmaradt. Két névtelen szak dolgozat van adva: a mezőgazdasági iparról és a székely iparról; ez utóbbiban egy magát meg nem nevező magyarországi kereskedő mondja el véleményeit. A májusi számban irtak: Sándor József, azt ecseteli lelkes szavakban, hogy a kultur-egylet miként működik abban is, miszerint Erdélyt iparos országgrészszé alakítsa át. Dr. Finály Henrik a házi ipar szükségét fejtegeti, a mit a gyáripár kezd elnyomni, holott a házi iparnak is van jövője, csak ne csináljanak ezekből a cikkekéből is divatot. „A divat — írja — gyorsan hódít; ám még gyorsabban bukik. Ez a legnagyobb veszélye a házi iparnak. A házi ipar a nép ipara, a nép pedig természeténél fogva nagyon conservatív. A mit megtanult, azt tudja, ahhoz ragaszkodik. Nehezen tanul, de nehezen felejt is. A gyár, a maga rendszeresen betanított munkásaival, a maga tőkélyes gépeivel és készülékeivel, a rendelkezésére álló tudományos és művészeti segédeszközeivel és a maga tőkebeli hatalmával igenis változtathatja divatját minden héten. A házi ipar ezt nem bírja tenni. Mihegyt az a cikk, a melynek készítését megtanulta, kimegy divatból, meghalt. Ezért rossz tanácsadók azok, a kik a házi iparral fényüzési cikkeket akarnak előállítani. A házi ipar hivatása mindenekelőtt első szükségbeli tárgyak készítése. Az ilyenek kelendősege biztos és állandó, nincsenek bajosan eszközölendő változtatásoknak alávetve, előállításuk se nagy tőkét, se mesterséges készülékeket nem kíván, ezért ne kezdjük fenn és nagyban.“ Gyarmathy Zsigáné a székely és magyar asszonyok kéziparáról ír. Egy névtelen író meg a százszok iparát mutatja be. Dr. Csernátoni Gyula igen elmésen a tárcza rovatban azt vázolja, hogy az ipar- és kereskedelem csak pár századdal az előtt is nagyra becsült és az előkelők által

gyakorolt foglalkozás volt. A fejedelmi kor megszűntével azonban beállott a beámter korszak, a melynek fiai „világért sem szenvedték volna be méltóság kezeiket valami munkával.“ Csernátóninak igaza van, hogy a rang-kország még ma is lenézi a kereskedés-ipar üzést. Dr. Molnár Antal azt mutatja be tárcza dolgozatában : hogy az örmények Erdélykereskedelmében mily állást foglaltak el. Kiss Sándor fáradhatatlanul tárgyalja Erdély kereskedelmi szakoktatását. Szterényi József meg a Rómániával kiűtött vámháboruról értekezik, vázolvá Erdély helyzetét Nagy Lajos az erdélyi népies ipar stylje eredetiségéről ír. A hatodik számban Nagy Károly keresk. akad. tanár tárczát ír ily czimmel: „Kereskedelmi oktatásunk s a társadalom.“ Több önálló dolgozat e számban nincs, a tért elvette a kereskedő kongresszusról előleges értesítés-készülődések leírása. A juliusi szám is mind azzal van tele, de azzal az augusztusi is, Sándor Józseftől jelenve meg az üdvözlő hangulatteljes cikk. A következő két szám hasonlóan mind azzal van tele, a kongresszus lefolyása van részletesen ismertetve. A novemberi számban Szterényi József ír ily czimmel: „A hadsereg és honvédség szállításai.“ A lap többi része egyéb közleményekkel van tele. A tizenkettődik számban megint Szterényi ír ily czimmel: „Kis iparos és nagy vállalkozó.“ Egy öreg honvéd meg az erdélyrészi ipar felkarolálása érdekében mond hazafias szavakat — tanácsokat el. A tizenharmadik számban, mely december 15-én jelent meg, a lap főnállása érdekében van hosszabb cikk adva Sándor Józseftől. Tárczában van közölve a dr. Haller Károly dolgozata ily czimmel: „Józan gondolatok a vagyonról.“ Bebizonyítja, hogy könnyebb vagyonszerezni, mint azt megtartani. Dr. Csernátóni Gyula meg ily czimmel ír: „Intelligencia az iparos osztályban.“

1888-ban egyszerre jelent meg az első-második szám február hóban! . . . Önálló dolgozatot irtak belé: Szterényi József „Mit akar Románia“ czimmel. Behatóan értekezik a mi közgazdasági függő kérdésünkről Nagy Károly tanár, a kolozsvári kereskedelmi akadémia első félévét ismerteti terjedelmesen. Adva van Németh Imre országos keresk. muzeum igazgató levele, a mit a kultur-egylet igazgató választmányához intézett, megmagyarázva, hogy mi a célja az „Erdélyi szobának az országos kereskedelmi muzeumban.“ Binder Lajos tervezetet ad egy iparszarnok felállításáról Kolozsvárott, mint melynek kezdeményezé-

zésére megtevé az iparos egylet a lépéseket. Fülöp Géza szász-városi ref. pap: „A kis ipar táplálása“ czimvel ír. Dr. Csernátoni Gyula folytatta elkezdett tárczáját: „Intelligencia az iparos osztályban.“ A harmadik számban irtak: Nagy Gyula tanár, behatóan ismerteti, hogy miibe került a vámháboru nekünk és Romániának egy félév alatt? Szterényi József két erdélyrészi szakiskoláról ír. Dr. Ferenczi Zoltán ily czimvel adott be ismeretetést: „Három ipari intézmény Kolozsvárt.“ E számban az ipartanműhelyt ismerteit. Zattler Sándor terjedelmes felolvasását adja ezen czimvel: „Az iparban való tökéletességről.“ Dolgozatát az iparos ifjak önképző és betegsegélyző egyletében olvasta fel. A negyedik számban dr. Ferenczi folytatja a fenttjelzett ismeretetését, ezuttal a központi felsőbb szak-iparrajziskoláról ír. Bakay Nándor meg az iparszövetkezetről irt. Az ötödik számban Szterényi József az iparosok nyugdi szövetkeztéről irt. Sebesi Jóbtól vers költeményjelentmeg. Rendkívüli terjedelmes leírása van adva két számban: a brassói kereskedő és ipar egyesület 1887-ik évi életéről. A hat-hét szám együttesen van adva junius hóban. Turesányi Gyula ily czimvel irt: „Az ipar a kereskedés alapja.“ Dr. Ferenczi Zoltán befejezte ismertetését, ezuttal a technologiai iparmuzeumról irt. A nyolczadik számban Szterényi a pangó kereskedelemről irt Molnár József nyomdász meg a nyomdász-iparról irt. Csiky Antal nagy terjedelemben ismerteti a vajda-hunyadi vasipartelepét. A kilenczedik számban a magyar kereskedő ifjak IV. országos kongresszusáról vannak leírások. De van önálló dolgozat is Csiky Antal vasgyári mérnöktől ily czimvel: „Az erdélyrészi iparczikkek és az árjegyzék.“ Szükségesnek találná, hogy állitsanak össze közös árjegyzéket, melyben valamennyi kereskedő és iparos árjegyzékének terjedelme arányában vegyen részt a költségekben. László Gyula muzeum-őr elkezdé ismertetését a székelyföldi ipar muzeumról. A tizedik számban a fáradhatatlan Szterényi irt ily czimvel: „Hadsereg felszerelési szövetkezet.“ László Gyula folytatta a székelyföldi iparmuzeum ismeretetését. Zattler Sándor meg a kolozsvári segédmunka kiállításról irt. A tizenegyedik számban: Szterényi „Praktikus irány“-czimvel irt, feltüntetve azon viszszaállást, hogy kereskedelmünknek és iparunknak évek óta legnagyobb baja volt — a theoria. Holott szerinte nagy szavakkal kereskedést-ipart elővinni még nem lehet. Kimutatja, hogy ha az ipar érdekében valami történt is,

korántsem az állam kormány külső közegeinek az érdeme, a kik ehhez legcsekélyebb mértékben sem járultak, hanem a miniszterium támogatásával társadalmi erők és tényezők vívmánya. Radnóti költőies menetben szóló fölhívást intéz az erdélyrészi kereskedő ifjakhoz, hogy alakítsanak kereskedő köröket. „Legyenek — végzi nyilatkozatát — a kereskedő ifjak Erdély részünkben egy nagy társulat, melynek hatalmas zászlójára irassék: Hazafiság és munkásság“!... Sztérényi beható tanulmányt ír a magyar posztóról. Ajtai Aladár tárczában a kereskedő-ifjak és a szakirodalomról értekezik. A decemberi számban irtak: Sztérényi József, szakszerűen szól a hadügyi szállításokról... A helyi és vidéki társulati élet közlése mellett, behatóan van ismeretve a decemberi számban a kalotaszegi varrottas album, és a kézdi-vásárhelyi kereskedő ifjak körének történetét adja Fejér Antal elnök.

Ezen számmal be is végezte pályáját az „Ifju Erdély“!... Sándor József a lapban kijelenté, hogy elfoglaltsága miatt a szerkesztéstől vissza lép. De ezzel a lap is megszűnt, a mely valódiilag a lefolyt kongresszusért indittatott, de állandó fenntartására nem volt elég anyagi erő a kis számu előfizetők miatt. A jól szerkesztett lap szerkesztőjét azzal tisztelte meg a kolozsvári kereskedők és kereskedő-ifjak társulata: hogy örökös tiszteletbeli tagjául választá. A mit Sándor József nemcsak mint volt szerkesztő érdemelt ki, hanem a kultur-egylet utján nagy tevékenységet fejtett ki az erdélyi kereskedés-ipar ügyek iránt. Erdélynek iparos országrészszé tételén ugyanis sokat munkált a kultur-egylet. Országos agitációjával utját tovább törte a belforgalomnak s igyekezett állandó belfogyasztást inaugurálni. Ez egylet indította meg tagjai által az 1886. ápril 12-iki ülésből a kolozsvári ipar kiállítását, mely az augusztusi közgyűlés alkalmával az egész országból összesereglett tagok előtt a szász és székely ipar bemutatója volt. A kultur-egylet szedte először rendbe az erdélyrészi ipartermelő képességének képét, megbizottak utaztatása s az összes városok iparosaival való gyűlésezések által. A közigazgatási szakosztály sűrűn tanácskozott ipari kérdések felől, melyek hozzájárultak az önfelismeréshez s a jövőben váró teendők képének tisztázásához. De mert a kultur-egylet e téren munkálkodása az egész erdélyi részekre kiterjedt, sőt első sorban inkább a vidéken tevékenykedett: munkám kerete kizárja azok tárgyalását. A ki

azonban megírja majdég Erdély kereskedelme-iparának történetét, az bizonynyal méltatni fogja a kultur-egylet tevékenységét, mit az ország keleti részének kereskedelme-ipara terén kifejtett.

De lássuk mi történt az említett *kongresszuson*! A kolozsvári kereskedők és kereskedő-ifjak társulata kivitte, hogy a harmadik orsz. kereskedő-ifjúsági kongresszus Kolozsvárt tartassék. A kongresszus védnöke Kemény Gábor báró volt. Lefolyása 1887. augusztus 14 és 15 én történt. A költségekhez hozzá járult Kolozsvár törvényhatósága és a kamara is 500–500 forinttal. A kongresszus előkészítő és végrehajtó bizottságának elnöke Polcz Albert volt, tekintélyes kolozsvári kereskedő. Szaktanácsosok: Gámán Zsigmond, Kiss Sándor, Sándor József. Ezenkívül volt: alelnök, titkár; jegyző, pénztárnok, ellenőr és 38 bizottsági tag. A kongresszusi nagyszerű ünnepségek ismertetése nem ide tartozik; az „Ifju Erdély“ erről három ünnepi számot adott, a mely lapszámokban minden megvan a legapróbb részletekig örökítve. Az első ünneplő számban — feltűnő betűszedéssel — köszönet van kifejezve: Sigmond Dezső, Gámán Zsigmond, Bogdán István, Veisz József, Albach Géza polgármesternek, mint kik lehetővé tették, hogy a kongresszus, erkölcsileg és anyagilag támogatva, létre jöhetett. A megnyitó gyűlésen nagy hatást keltett Kemény Gábor védnök beszéde. Utánna még Sigmond Dezső is beszélt, mire Kemény Gábor felhívására a gyűlés szervezte magát. Elnöknek: Polcz Albert választott; alelnöknek négyet választottak, köztük volt a sokat szonokló Deil Jenő (Kassáról); jegyzőt megint négyet választának, Kolozsvárról Hirschfeld Károlyt, a ki fáradhatatlan tevékenységet fejtett ki, a kongresszus rendezésében és lelkiismeretesen betölté helyét. Elsőbben Kiss Sándor tartá meg felolvasását a kereskedelmi szakoktatásról, s adott be terjedelmes beszéde után hasonló hosszú kilencz pontból álló indítványt: hogy mit kérjen a kongresszus az egyes szakminiszterekhez benyújtandó emlékirataiban. A száraz de nagy tanulmánynyal készített indítványt az értekezlet beható eszme-esere után elfogadta. Másnap némi aprólékos viták után, folytatódtak a felolvasások!... Dr. Békéssy Károly ezen tárgyról olvasott: A magyarosodás a kereskedelemben. Felolvasása után indítványai ezek voltak: mondja ki a kongresszus, hogy a megjelent tagok erkölcsileg kötelezve érzik magukat üzleti körükben a magyar nyelv terjesztésére, a magyar állameszme támogatására. Intézkedjék a kongressz-

szus, hogy egy üzleti használatra szánt magyar kereskedelmi műszótárt adjon ki. Az indítvány elfogadtatott, még pediglen a szótár ügye úgy, hogy a hazában levő tizennégy keresk. és iparkamara hivassék fel: hogy szerkesztessen ily szótárt. Kimondta a kongresszus azt is, hogy a magyar ipar érdekében mindent el fog követni, hogy az őt megillető helyet elfoglalja. Sándor József azonban még ennél is tovább ment, s azon indítványt tévé, miszerint a hazai keresk. ifjuság a hazai ipar megismerése és ismertetése czéljából a maga társulataiban, tagjaiban, természetesen fel szólítva az érdekelt iparosokat is, *önmegadóztatást rójon magára*; fillérekből egy alapot teremtsen, melyből ismertető forrás-munka megírására pályadíjat tűz ki s a legjobb munkát terjesztés végett sokszorosítandja. Hosszas vita után, az indítványt főrésztében nem támadták ugyan meg, de egy más kongresszusra kívánták halasztani; Sigmond Dezső meg azt indítványozá, hogy miután a magyar ipar életképességét a kamara is szívéen viseli, a kongresszus tegyen egy felszólítást az összes kamarákhoz és hívja fel azok vezérferfiait arra, mikép magyar keresk. értekezletet hívjanak egybe. A végeredmény az lett, hogy a kongresszus kimondá, mikép a hazai ipar pártolását erkölcsi kötelességének tartja; egy ismetető munka megírására pályadíjat tűz ki, s a művet sokszorosítva terjesztetni fogja; a hazai kamarákhoz pedig kérést intéz a kereskedő országos értekezlet összehívása érdekében. Szterényi József felolvasása kapcsán indítványokat téve, annak tárgyalása a jövő kongresszusra határoztatott. Felolvasása tárgya az volt: Hazánk a keleti kereskedelemben!... Több apró indítványok után, a vasárnapiszünet szabályozása érdekében is történtek felszólalások, elfogadtatva azon indítvány: hogy e tárgyban a kamarák járjanak el a kormánynál. Mire elfogadták még a jövő kongresszusnak Kasán való tartását, Polcz elnök és Sigmond Dezső záró beszédeivel az értekezlet véget ért. A kongresszuson 39 város volt képviselve 485 taggal. A kongresszus emlékére emléklapot adtak ki ily czimmel: „Emléklap. A magyar kereskedő ifjak, Kolozsvárott 1887. aug. 14. és 15. napjain: Nagyméltóságú magyar-gyermónostori báró Kemény Gábor védnöksége. Nagyságos alsó-szentmihályfalvi Sigmond Dezső tiszteletbeli elnöksége. Tekintetes Polcz Albert végrehajtó-bizottság elnöksége alatt tartott és a kolozsvári kereskedők és kereskedő-ifjak társulata által rendezett

III. orsz. kongresszusáról. “ Mindenesetre Polcz Albertet méltán volt megtisztelő ezen emléklap, mert az ő egylete vitte ki a kongresszusnak Kolozsváron való tartását és az elnöklete alatt alakult végrehajtó-bizottság páratlan tevékenységet fejtett ki a kongresszus méltó ünnepeltetésére és korrekt lefolyására. A legfőbb érdem Polcz Albert és a végrehajtó-bizottságra hármlík, maga Polcz nemcsak indítványozott a gyűlésen, hanem általános megnyugvásra szövegezte s adta elő a véghatározatokat; elnöki teendőit közmegelegedésre teljesíté. A Kolozsvárott tartott kongresszus emléke mindég össze lesz kötve az ő nevével és csak sajnálni lehet, hogy e volt tevékeny férfiú az újabb időben nagyon is csöndes ember lett, teljesen visszahúzódott a közügyektől, holott megmutatta volt miszerint, ha akar tud tenni. A kolozsvári kereskedők oly tagjainak, mint Polcz Albert, nem szabad a közügyektől visszavonulniok, hanem lobogtatniok kell továbbra is a tevékenység zászlaját. Igyekezzenek a kolozsvári kereskedők oda, hogy önmaguk kebeléből adják a vezéri embereket és sorakozzanak körülötte; s ne pedig páva-tollakkal ékeskedjenek, másokat — kik nem sorukból valók — tartsanak hangadóknak. Több kereskedő van Kolozsvárott, kik nagy tevékenységet lennének képesek kifejteni, — de volt munkálkodásuk hol kicsinylése, hol gáncsoskodás minden lépésükre s a hátmegetti bírálások, lassan-lassan leszoriták a szereplés teréről őket, teljesen passzív viselik magukat, mintha nem is lennének kereskedők. Ezen modorról kell a helybeli kereskedőknek leszokniok, hogy egymást ne csak személyileg, de közügyi tevékenységében is becsüljék, illetve, ha valaki kezd kiemelkedni soraikban, ne nézzék azt mindjárt görbe szemmel s kicsinyeljék minden tettét, — hanem ellenkezőleg, legyenek büszkék az ily tagjaikra. A mily intelligens erők vannak a kolozsvári kereskedői karban, aránylag épp oly kevés a tényleges cselekvő erő, a fent jelzett jelenségek miatt. A kongresszus tehát igyekezett hivatásának megfelelni, a melyre Kemény Gábor is megnyitó beszédében oly meggyőzően hívta fel. Szemlét tartva a régebbi időkbeni kereskedés-ipar elhagyatottságáról, miként egy Széchenyinek kellett felrázni a nemzetet, — így folytatta: „1848. után újra egy visszaesés következett De már az 1867-ik évi koronázási monarchia két fele közötti kiegyezés folytán új világ derült fel számunkra. Az állameszme emelkedik, a jövőben vetett hit erősödik; a közigazgatás és igazságszolgáltatás

tás, habár lassan, de mégis csak haladnak, haladniok kell; közlekedési eszközeink sokat javultak és így közgazdasági viszonyaink is emelkedtek; most érkezett már el kereskedelmünk kifejlődésének lehetősége; most jött már el ideje kereskedelmünkért is tenni.“

Br. Kemény Gábor ezen szavait az összes sajtó helyeselte: hogy most jött már el ideje kereskedelmünkért is tenni valamit!... A kolozsvári kamara ezen elvet már az előző években is magáévá tette. A Duna fejedelemségek s általában a *keleti piacok tanulmányozására* a kamara javaslatára s nagy részben vezetése alatt két expedíció lőn szervezve. Az első a közgazdasági miniszter 1880. évben küldte ki; abban részt vett a kolozsvári kamara három tagja és a brassói kamara két tagja; a másikat a kamara támogatása mellett a besztérczei iparegylet 1881-ben szervezte Bukovina és a moldvai részek tanulmányozására. Mindkét tanulmány-útról tüzetes jelentés készült s lőn közzé téve. Ezzel kapcsolatban említhetem fel Duckerts Gyula budapesti belga konsul tanulmány kör-útját, a melyet hazánk keresk. és ipari viszonyainak ismertetésére tett s a melyben őt a kamara minden kitelhető módon elősegítette, a miként azt e tanulmányútról írt jelentésében elismerte.

Azon szoros összeköttetésnél fogva, a melyben az erd. gazdasági egylettel kezdet óta állt a kamara, nem kevés azon *mezőgazdasági ügyek* száma, a melyek előmozdítása érdekében többé-kevésbé sikeres közreműködést tanusított. A többi közt fel-
említem azt a törekvést, hogy a *termelők* közt a hadsereg élelmezésére *szövetkezetet* létesítsen, a bor, friss gyümölcs, tojás, baromfi sat. kereskedés előmozdítására tett lépéseket, a *kereskedelmi növények s a selyem-termelés* felkarolására irányozott csaknem szakadatlan agitatót, a miknek az újabb idők kedvező fejleményében bizonynyal részük van. Reá mótathatók még általánosságban a következőkre: a kolozsvári kamara határozott állást foglalt az országos vásárok szaporítása ellen, javasolta az ünnepnapok leszállítását, a vasárnapi munka szünetet pártolta, de azon föltétellel, ha a tényleges viszonyokkal számol, s a kiadott minis-
teri útasítás módosítása iránt több esetben sikeresen lépett fel; állást foglalt az igazságügyi miniszter azon szándékla ellen, hogy a fegyenczek iparkészitményei a nyilvános árverési csarnokba kerüljenek eladásra; a Budapesten több alakban ez idő-

ben szervezett házi-ipar csarnok, valamint a kereskedelmi múzeum részére kiállítókat s kiállítási czikkeket gyűjtött; a kolozsvári vegyakisérleti állomás szervezésére már évtizedek előtt megtette az indítványt, míg ez intézmény előbb a gazdasági tanintézettel, később az egyetemi vegytani intézettel kapcsolatban létesült. Megemlíthetem még azon kiállítást és felolvasást, a melyet a budapesti technológiai iparmúzeum igazgatósága a kamara felkérésére és költségére Kolozsvárrt rendezett, valamint azon ingyenes felolvasásokat, a melyek rendezésére a kamara is befolyt.

A közlekedési ügy terén a kamara közbenjárását számos esetben követte az elérni kívánt eredmény; ezek közül álljanak itt a főbbek:

A későbbi államivá lett keleti vasút építésénél, nevezetesen a kisajátításoknál a társulat nagy hasznát vette a földbirtokosok és községek azon önkénytes ajánlatainak, a melyeket a kamara az egész vonal hosszában összegyűjtött volt s a melyet a társulat rendelkezésére bocsájított. Siker követte azt a lépést is, hogy a vasút egyik gépgyára Kolozsvárrt állíttassék fel; míg annak a kérésének, hogy a társulat igazgatóságának székhelye Kolozsvárra helyeztessék át, egyszerre nem lett sikere, újabban oldatot meg a kérdés!... A kamara-kerület távol fekvése a nyugati piaczoztól, számos kiviteli czikknek gyors és olcsó szállítását ténvén kívánatossá, csaknem állandónak nevezhető a kamara intervenciója a menetrend és szállítási tarifa kérdésében, a mi csakhamar azon javaslat tételére birta, hogy létesíttessék a vasút igazgatósága és a kereskedelmi kamarák közt a tarifális ügyekben oly összeköttetés, a mely a megoldást gyorsabbá s alaposabbá tegye. A kamarának ez óhajta is fokozatosan teljesült s végül megalakult a tarifa-bizottság, a melyben a kolozsvári kamara is képvisellet nyert, azonkívül, hogy az üzletvezetőség útásítva van a kamarával folytonos érintkezésben állani. Mellesleg megemlítem, hogy a kolozsvári kamara a *vámügyi tanácsban* is képviselve van, a mely tanács alakítását hasonlag javasolta volt. Az erdélyi részekben, nevezetesen a kamara kerületben kívánatos viczinális vasúthálózatának tervezését kidolgozta s közzétette. A későbbi fejlemények igazolták, hogy e tervezet a közóhajtnak meg is felel. A forgalom emelkedése következtében a kolozsvári pályaudvar kibővítése szükségessé válván, a szükséges építkezésekért sem a multban, sem a közelebbi időben nem

nem eredménytelenül folyamodott. A vasuti szállítási iroda felállításában közreműködött s ez irodát később a tarifa és vámügyekben tudósító irodává fejlesztette. A vámhivatal teendőinek megosztását, később az egész vámhivatalnak a pályaudvarban való helyezését melegen ajánlta s el is érte. Számos kérés, ajánlat, javaslat tárgyát képezte a *posta- és távirda-forgalom* ügye is. A legtöbb esetben a kívánt czél el is lőn érve. A posta-hivatalok új berendezésére tervezetet készített az igazgatóság kívánságára, a mely azt kellő figyelemre méltatta. Javaslatba hozta a gyalogposták intézményét is az egyes községek rendszeres összeköttetésére nézve s ez is meglőn kísértve s részben meg is valósítva; a posta- és távirda-igazgatóságának a határszélről a kolozsvári központban helyezése iránt a maga részéről is megfelelő módon buzgólkodott. A telefonügynek államosítására javaslatot tett; s miután ez meg is történt, indítványozta, hogy a telefonhálózatba kapcsoltsanak be a megyei szolgabíróságok s ily módon nyújtassék alapja annak, hogy e hálózatba a vidék is mind inkább bevonassék. A kolozsvári telefonhálózat létrehozásában a távirda-igazgatóságnak sikeresen közreműködött. És itt el kell ismernünk *Kardos Kálmán* postafőnök érdemeit is, kinek vezetésével a kolozsvári postahivatal — minta hivattallá lett. Kardos minden igyekezete a közönség kielégítésére van irányulva, s általános elismerést vívott ki rendszeretése által. Ez intézmény ellen szokott országszerte a legtöbb panasz tétetni, a kolozsvári ellen ez alig hallható, és ez dicséretére válik Kardos Kálmánnak, valamint a személyzetnek is, kik kifogástalan, szorgalmas — kötelességtudó, — humánus emberek. A kolozsvári üzletre nagy előny — gyorsaság tekintetében — Kardos azon intézkedése, hogy flók-postát állított be a város más részében is, nem kénytelen az egész város közönsége, mint csak egy helyre menni a postátigénybe vételekor. A kolozsvári posta intézmény történetében Kardos Kálmán a nevét megörökíté és meg a kolozsvári közönség emlékezetében is.

A *közútak* építése tekintetében is igyekezett a kamara gyorsítólág befolyjni, így mindjárt az úgynevezett mezőség úthálózatának javítására, a mi a kolozsvári piacznak is előnyére vált. A *jogszolgáltatás* terén a kamara természetesen csak közvetve szerepelhetett. Különleges akciója volt az, hogy saját területére nézve az alkotmány helyreállítása után az újonnan szervezendő bírósá-

gok székhelyeinek s kerületeinek megállítása iránt tervezetet dolgozott ki s nyújtott át az ezt kívánó igazságügyi kormánynak; a kereskedelmi ülnökök, szakértők alkalmazása mellett határozott állást foglalt, ezek kinevezésére alkalmoszerűen javaslatokat tett; indítványozta, hogy a kereskedelmi ülnökök ruháztassanak fel kereskedelmi tanácsos címmel; a kereskedelmi törvény meghozatalát sürgette s később alkalmazásánál a hivatalból reá eső funtiókat, mint: a czégek bejegyeztetése és nyilvántartása, igyekezett pontossággal teljesíteni; a budapesti tőzsde-bírótság ellen megindított agitatio ellenében állást foglalt, sőt magáévá tett egy javaslatot, a mely a kereskedelmi ügyek lebonyolítását rendszeres választott kereskedelmi bíróságokra kívánná bízni. Nem említem azon számos alkalmat, a melyekben a bagattell-törvény módosítására, az igazságszolgáltatás gyorsabbá tételére, a csödtörvény reformjára vonatkozólag kérvényezett.

Az utóbbi időszakra esnek kisebb, nagyobb, *helyi, országos és világ-kiállítások*, a mik a kamaráknak dolgot mindég szoktak adni! . . . A kolozsvári kamara csaknem mindeniknél egy vagy más irányban tevékenységet fejtett ki s a miként tudva van, az ilyen kiállítási ügyek sok és fáradságos személyi érintkezéssel járnak és sok munkát okoznak. A kamarák rendszerint a kerületi bizottságok teendőivel bizatnak meg vagy önként vállallják magukra e teendőket; azok részletezésébe — mint általánosan ismert dologba — nem bocsátkozva, csak azt tartom szükségesnek megemlíteni, hogy ez időszakra estek a *szegedi, budapesti, trieszti, párisi* nagyobb szabásu kiállítások, és mindezek koronája az *ezredéves kiállítás*; ez időszakban tartotta *Arad, Temesvár, Zágráb* regionális kiállításait és a legutóbbi években lőnek rendezve a keresk. múzeum által a *bőr- és agyag-ipari*, valamint a *villamos motorok* kiállításai, nemkülönben a karácsonyi bazárok, nem is említve a *kölni, antwerpeni, leMBERGI, chicagói, brüsszeli* stb. kiállításokat.

A kolozsvári kamara mindezen kiállítások érdekeinek előmozdításában nagy tevékenységet fejtett ki. A budapesti (85-kit értve) országos kiállítás tömegesebb látogathatása és tanulmányozhatása szempontjából, a kolozsvári kamara kezdeményezte az önkezelési menetjegyek kieszközlését, a melynél fogva az ország más részeiből is százával mentek később a látogatók a kiállítás tanulmányozására. Anyagi áldozatokat is hozott ebben a kamara.

A kolozsvári kamara minden irányban igyekezett megfelelni közérdekű feladatainak, de hogy főtevékenysége a *szakoktatás* terén folyt le, az önként következik. Elévülhetetlen érdeme a kamarának azon kezdeményezése, a mely a teljes eredetiség jellegével bír: a *fa, fém- és építő-iparosok tanműhelye*, a hol hazánkban először lőn megkísértve a műhelyek gyakorlati oktatásának összekapcsolása a megfelelő elméleti szakoktatással. A földmivelés, ipar- és kereskedelemügyi miniszterium 1884. febr. 29-én kelt 1686. sz. a. rendeletével az állam, Kolozsvár városa s a kereskedelmi és iparkamara segítségével alapította a *Kolozsvári állami-lag segélyezett építő, fa- és fémipari-tanműhelyeket*. Ez az intézmény, melynek cisméjét 1884-ben Gámán Zsigmond, mint közgazdasági előadó és kamarai titkár *vetette fel*, mint fennebb íram, a maga nemében első volt a hazában. Lényege abban állt, hogy a kellő előképzettségű s a jobb ipartelepeken elhelyezett tanulóknak megfelelő elméleti szakképzettséget adjon. Mint ilyen, első hat évét 1884—1890-ig évenként csak egy-egy osztálylyal élte le; azonban 1892-ben a kereskedelemügyi kormány az elért sikerek miatt I—III. osztályuvá egészítette ki s a most már állami feladattá lett ipari szakoktatásra nézve az egész hazában mintául fogadta el. Ekkor az országban szaporodni kezdtek a hasonló intézetek s 1890. január elsején állami jellegűvé lett az iskola. Kolozsvár városa még 1882-ben elhatározván egy központi rajziskola létesítését, ennek czélja 1884-ben oda módosult, hogy oly rajziskola legyen, mely az alsófoku ipariskola képzettebb tanulóit és az iparos segédeket oktassa iparágaiknak megfelelően az ipari szakrajzban. Így nyerte: *Kolozsvári központi felsőbb szakipar rajziskola* nevét, mint segédek fém és faipari szakokba osztva nyertek oktatást. Mint ilyen 1884—1887-ig az alsófoku ipariskola igazgatója, Kiss Sándor vezetése alatt működött, azóta egyesült az ipari szakiskolával.

Az ipar-múzeum cisméje a néhai gróf Schweinitz Gyulától származik! . . . A jeles ipar- és közgazdasági szakíró 1882-ben átírt az iparkamarához, hogy ő: „A Kolozsvártt alapítandó erdélyrészi iparmúzeum tervezete“ czim alatt egy tervrajzot és szabályzatot készített, mely nyomtatásban is megjelent. A harmincz lapra terjedő füzetben adja tervrajzát a gróf, a mely később el is fogadtatott, midőn Gámán Zsigmond kezébe vette az iparmúzeum kérdésének a megoldását. Ugyanis Gámán indítványára

az 1885-iki budapesti országos kiállítás alkalmából megbizta az iparkamara Pákey Lajos tanműhelyi szakigazgatót és Binder Lajos akkori erdélyrészi ipar-felügyelőt, hogy a kiállításon ez iparmúzeum alapját a kiállítóktól eszközendő gyűjtések által igyekezzenek megvetni. Ennek sikere lett! . . . Ezekből s a későbbi gyűjtésekből a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara pártfogásával és segélyezésével létesült az: *Erdélyrészi technológiai iparmúzeum*, mely 1887. december 26-án ünnepélyesen megnyitott. *Ez a három intézmény* 1887. szeptember elsejétől közös vezetés, felügyelő bizottság és igazgatóság alatt állott. A felügyelő bizottság állandó elnöke Sigmond Dezső volt, helyettes elnöke Gámán Zsigmond; az intézetek igazgatója dr. Ferenczi-Zoltán, szakigazgatója Pákey Lajos voltak. Jövőre kiható, átalakító változás, ez intézeteket a lefolyt idő alatt különösen három érte. Ezek *elseje* az, midőn közös célra és közös fejlődésre egyesültek 1887-ben. *Második* az, hogy 1887-ben decz. 20-án Kolozsvár város közgyűlése dr. Groisz Gusztáv városi bizottsági tag indítványára 30.000 forintot szavazott meg ipari célra; de Pákey Lajos indítványára kizárólag az iparmúzeum céljára határozottat fordíttatni az összeg. Téves tehát azon állítás, hogy Groisz indítványára a múzeum javára szavazta meg a közgyűlés a 30.000 frtot. Mint a kezem közt lévő adatok bizonyítják, Groisz indítványában semmi sines direkt megnevezve, csak általánosságban van szó — ipari célokról. Groiszé az érdem, hogy a közgyűlést ismert ékesszólásával ily nagy összeg megszavazására rávette; Pákey meg az által tett hasznót, hogy kivitte indítványával, miszerint az egész összeg az iparmúzeum céljára fordíttassék. A királynak 1887-ben Kolozsvárott léte emlékére a közgyűlés kimondá: hogy ez iparmúzeumnak Ő felsége nevével *I. Ferencz József iparmúzeum* neve legyen, miáltal lehetővé vált az a terv, hogy az egyesült intézetek, noha évek múlva, állandó épületet nyerjenek. Végül harmadika az, hogy az iparkamara előterjesztésére — a mely Gámán műve volt — a három intézet 1896. január elsejével állami kezelés alá vétetett. Majd Pákey Lajos műépítész tervet készített az intézetek részére emelendő épületre. Kevés híján 80,000 forintjába került az épület a városnak, az állam részére 20,000 frt. Az alapkővet 1896. szeptember 30-án rakták le, 1898. szeptember havában az épületet teljesen használatba lehetett venni.

Az iparmúzeumban háromezer darab tárgy és negyven collectiv gyűjtemény van. Az intézet létrejövése érdekében szép buzgalmat fejtettek ki: Sigmond Dezső, Bak Lajos, Fischer Vilmos, Finály Henrik, Hátsek Antal, Polcz Albert, Tauffer Ferencz, Tömösváry Miklós, Békéssy Károly a házi iparegylet igazgatója, Dr. Concha Győző, Gamauf Vilmos, dr. Fabinyi Rudolf, gróf Seweinitz Gyula, Binder Lajos, Hirschfeld Lajos, dr. Ferenczi Zoltán, Hegedüs Sándor, Albach Géza, Sztterényi József, Benigni Sámuel, Bucsy József m. kir. műszaki tanácsos, Simonffy István gépgyáros. Továbbá nagy tevékenységet fejtett ki Pákey és Binder abban is, hogy a múzeum számára tárgyak gyűljenek. A kolozsváriak közül például adománnyal járultak: Demény Ágoston műlakatos, kovácsolt gyertyatartókat; Erdélyrészi házi-iparfejlesztő egyeslet cserép, porcellán, üveg tárgyakat. Ez tulajdonképp a Békéssy Károly-féle gyűjtemény a párisi világkiállításról. Gergely Ferencz kereskedő: festékminta gyűjteményt; Gál B. János kályhagyáros: kályhamintákat; Orbán József téglagyáros: téglamintákat; Seemann József műlakatos: ajtó, ablak-sarkokat a vajda-hunyadi vármintából: Simonffy István gépgyáros: egy hajtó-rúd s egy zuzógép-mintát, mind az ő műhelyében készültek. Finály Henrik által az 1880-iki aldunai tartományi útjából hozott tárgyak; Farkasházi Fischer Vilmos kiállított egy nagyobb porcellán gyűjteményt, ebből többet a múzeumnak ajándékozott. Horváth Gyula építész ajándékozott érdekes diszműveket. Ezenkívül az ország minden részéből jöttek adományok, maga a jelenbeni miniszterelnök Bánffy Dezső br. is küldött szövetmintákat. S az utóbbi években, hol vesznek, hol küldenek újabb meg újabb adományokat be. Hogy az iparkamara itt is első helyen állott, azt felesleges is mondanom, az 1873-iki bécsi kiállítás óta a különböző tárlatokra nagy részben ajándékképpen, részben készpénzért beszerezett a megfelelő ipari készítményekből, s a mely az iparmúzeumnak nem csekély értékű alapját képezi. A múzeum össze van kapcsolva megfelelő *szakkönyvtárral*.

Az 1897—98. évtől kezdve a kolozsvári állami fa- és fémipari szakiskola teljesen és kizárólag Magyar Endre igazgató vezetéke alá került, ellenben külön választott az I. Ferencz József iparmúzeum s annak igazgatója lett továbbra is Pákey Lajos. Az igazgató Magyar Endre okleveles gépész-mérnök, 1897-ben neveztetett ki igazgatónak. Ferenczi Zoltánhoz meleg hangú

bucsú-levelet intézett a tanári kar, mint ki egyetemi múzeumi könyvtári igazgatói állásában nagyon igénybe lévén véve, megvált önkényt állásától. De Magyar Endrében kiváló erőt nyert az intézet, melyben tizenegyen tanítanak. A tanárok nevei: Magyar Endre, Pákey Lajos okleveles építész-mérnök, Kolozsvár tiszteletbeli főmérnöke és városi képviselő. Felméri Albert óra-adó, az állami tanítónő képezde rendes tanára. Ferdinándy József rendes szaktanár. Ferenczy Gyula óra-adó tanár, a „Mezőgazdasági Bank és takarékpénztár részvénytársaság“ vezérigazgatója. Gazelli Árpád óra-adó tanár, egyetemi könyvtár tiszt és végzett tanár-jelölt. Judik József óra-adó tanár, gépész-mérnök. Kreszta József óra-adó tanár, okleveles mérnök a m. kir. áll. vas. kolozsvári osztálymérnökségénél. Molnár József rendes rajztanár. Dr. Pfeiffer Péter óra-adó tanár, egyetemi tanár-segéd, Kolozsvár város oszt. mérnöke. Várad Albert óra-adó tanár, népiskolai igazgató. Az építő ipari osztálynak az 1897—8. tanévben volt 24 hallgatója. A fa- és vegyes-ipari szaknak 34 hallgatója. A Fémipari szaknak 42 hallgatója. A leíró mértani tanfolyamnak 24 hallgatója. Az általános gőzgép-kezelői és fűtői tanfolyamot járta 23. Az Elektromechanikai tanfolyamot meg 21. Összesen 168.

De habár sokkal kisebbszerű, a női nemre azonban áldásos intézmény a *női kereskedelmi tanfolyam* berendezése. Midőn ez az intézmény 1891. óta beillesztetett a tanügy keretébe, egy új munkatér nyílt meg a leányok előtt: a kereskedelmi pálya. Ha vagyon és támasz nélkül marad a leány-gyermek, képzettségével és becsületes munkájával ezen a téren is biztosíthatja jövőjét vagy — a mire szintén több eset van — jó segítségére lehet szüleinek vagy férjének az üzletben. Az előítéletek mindegyre tünedeznek, annyira, hogy ma már nemcsak a nyomasztó kényszerűség tereli a nőket a kenyérkeresetnek erre az ágára, hanem kezdik belátni azt is, hogy jobb módú szülők gyermekének sem árt az, ha bekövetkezhető végső szükség esetén van a kezében egy diploma, mely megmenti attól, hogy közömbös rokonok irgalmára szoruljon! . . . Kolozsvártt ez az intézmény fennállása óta folyvást hódít. Minden évben volt a kereskedelmi női tanfolyamnak tanulója. A kik beiratkoztak, azok mindnyájan beváltak és ma biztos kenyerek van. Alkalmazzák őket bankok, biztosító társaságok, jónevű kereskedő cégek és pedig nem alá rendelt szerepet juttatnak nekik, hanem valóban fontos és munkájukat

tisztességesen honorálják. Az iskolai év október elsején kezdődik. Korra való tekintet nélkül olyan nőtagok vétetnek fel, kik a felsőbb leányiskola vagy polgári iskola négy osztályát, vagy a felső népiskolát elégséges eredménnyel végezték. A kiknek nincsen ilyen iskolai bizonyítványuk, felvételi vizsgálatot tesznek a magyar nyelvből és fogalmazásból, a számtanból és földrajzból. A tanfolyamra jelentkezni szándékozóknek, a kolozsvári állami felsőbb leányiskola igazgatóságához kell fordulniok. Mióta ezt a nagy társadalmi jelentőségű intézményt létesítették és a női kereskedelmi tanfolyamok országszerte megnyitak, azóta a kolozsvári felsőbb leányiskolával kapcsolatosan, szintén fennállott évről-évre ez a tanfolyam, melyre annál nagyobb volt itt a szükség, mint-hogy az erdélyi részekben csak Kolozsvárt szerveztek hasonló kurzust. Ez idő alatt száznál több tanuló végezte itt tanulmányait, közöttük ma többen biztos állásokat foglalnak el és oklevelük oly tisztességes fizetéshez juttatta őket, hogy néhányan szerény igényű családokat is képesek abból eltartani. A kereskedelmi és iparkamara több száz forint ösztöndíjakat bocsátott rendelkezésre, azonkívül a tanfolyamról kikerülő növendékek elhelyezésére segédkezett nyújt és pedig hovatovább több eredménnyel. A tanítás a felsőbb leányiskola helyiségében foly, és az intézet igazgatósága készségesen nyújt bővebb felvilágosítást az érdeklődőknek, minőt én itt, a hosszadalmaság kikerülése miatt adhatók.

A mi a kisebb-nagyobb fontosságú azon ügyeket illeti, a melyek a kormány, a hatóságok, egyletek, társulatok és magánosok részéről a kamarákhoz *vélemény nyilvántartás* végett utaltattak, nagy számuknál fogva is nehéz lenne névszerint felsorolnom, de felesleges is, mert minden részletre nem terjeszkedhetek ki, továbbá mert ezeknek csaknem mindenike a többi kamarával közös s a kamarák monografiájának megírásánál (1899-ben megjelent az első kötet, Budapesten írják s adják ki, a mint munkám egy helyén már említém) mint együttes és pedig nem kevés tanulmányt, tanácskozást és munkát adó ügyek említendők fel, a melyek majdnem az egész államéletet felölelik s a kamarák közérdekű tevékenységének egyik jelentékeny részét képezik. A kolozsvári kamara tevékenysége némi jellemzésére legyen elég annyit felhoznom, hogy 1870—1894. közt esupán vásár-tartási ügyben 107, vásári vám-tarifa ügyben 141 esetben mondott véleményt. Hátha még hozzá vesz-

szűk a *hivatal-szerű teendőket*, a melyeket a kamara a kamaratörvény és újabb intézkedések következtében a czéggjegyzés, védjegy lajstromozás, igazolványok kiszolgáltatása körül folytonosan teljesít, valamint azon nem kis fáradsággal járó munkát, a melyet a *kamara háztartása* igényel.

A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara tevékenységét a *kiadványai* is bizonyítják, a miknek sorozata a következő:

Erdély nagyfejedelemség minden községének betűrendes névsora. Szerkesztette Pósch József titkár. 1855-ben adta ki a kamara. Megjegyzem, hogy ez a névtár az újabb politikai beosztások következtében a kamarai iroda segítségével 1878-ban és 1886-ban újabb kiadást ért... *Az erdélyi gazdasági egylet és a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara által 1858-ban rendezett kiállítás katalógusa, a bíráló bizottsági jelentésekkel.* 1857. A 258 lapra terjedő munkát Gámán Zsigmond szerkeszté. Ma már csak egy példányban található Kolozsvárott, t. i. az Iparos Egylet könyvtárában... *Az erdélyi vasút, lovag Ghega előterjesztése szerint.* 1862... *Jelentések a Bécsben 1873-ban tartott világtárlatnak a kamarától segélyezett látogatóitól.* 1874... *Emlékirat a székely kivándorlás okairól, terjedelméről és orvosszereiről.* 1875... *Emlékirat a vasúti útsók kötelező baleset biztosításáról.* 1880... *Miképp legyenek szervezve az iparos segédek segélypénztárai?* 1881... *A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara emlékirata a kereskedelmi szakoktatás ügyében.* 1881... *Jelentés a Bukorinában és Moldva egy részében 1881-ben tett ipari tanulmányútról.* 1882... *A kolozsvári kereskedők és iparosok név- és lakásjegyzéke.* 1884... *A kolozsvári keresk. és iparkamara véleményes jelentése a Romániával kötött 1876-ki kereskedelmi szerződés felett.* 1885. A közel háromszáz lapos nagy munkát élvezettel olvastam, méltán keltett azon időben nagy feltűnést komoly — szakszerű tanulmányánál fogva; annak idején beható ismertetést adtam a munkának egyes lapokban... *A kamara véleményes jelentése Németországgal kötendő kereskedelmi szerződés felett.* 1885... *A romániai vámháboru által sújtott határszéli városok iparezikkeiből rendezett kiállítás katalógusa.* 1886... *A kolozsvári kereskedők és iparosok név- és lakjegyzéke a bejegyzett czégek feltüntetésével.* 1890... *A kamara közgyűléseinek nyomtatásban megjelent jegyzőkönyvei az 1867. évtől az 1884. évig.* Öt kötetből áll ezen kiadvány... *A kamara évi jelentései az 1878—1896. évekről.* Ezen évi jelentések nem a szokásos statisztikai kimuta-

tásokra szoritkoznak, hanem országos szemle van adva a kereskedelem-ipar-közgazdasági dolgokról, s röviden el van mondva a kamara véleménye a fontosabb dolgokról, kapcsolatba hozva a kamara területén észleltekkal. A Gámán által szerkesztett vaskos évi jelentéseket nagyban felhasználja a szakirodalom is, és mint illetékes szakvéleményre, még a parlamentben is egy-egy szónok merit belőle érveket, és hivatkozik a forrásra, mint tevő például Neményi Ambrus képviselő is, mint a kereskedelmi tárcza előadója az új helyi dijszabás helyességének támogatására . . . A *kamara adatai a magyar kereskedelmi és iparkamarák Monografiájához*. 1896. Összeállította Gámán Zsigmond. Az 54 nyomtatott kis lap forrásait magam is egyes helyein igénybe vettem munkám számára. Ennyiből állanak a kamara kiadványai, mint melyek közt vannak oly munkák is, a miknek tartalmáról jó lesz az irányadó politikusainknak is megismerkednie, milyen azon emlékirat, mit a székely kivándorlásról adott a kamara. Huszohárom év van ugyan a kiadvány háta megett, de praktikus oldalát azért máig sem veszté el, mindég használhatni útmutatóul a még most is napi renden lévő kérdés mikénti megoldásánál?

Nagy fontosságu akezió ment véghez a kolozsvári iparosok közt 1896-ban, midőn létrehozták az *ipartestületet*! . . . A testület hivatalos czime: *Kolozsvári ipartestület*.

Célja, a testületi tagok közt a rendet és az egyetértést fenntartani, az iparhatóságnak, az iparosok közt fenntartó rendre irányuló működését támogatni, az iparosok érdekeit előmozdítani. Ez okból gondoskodik arról: hogy a testület kebelében az egyes iparágak vagy iparesoportokból szakosztályok szerveztessenek; hogy az iparosok, vagy tanoncok és segédek közt felmerülő surlódások és vitás kérdések eldöntésére békéltető működés biztosittassék; hogy seg'ly pénztárak létesüljenek; hogy az iparosok és segédek közt rendezett viszonyok álljanak fenn; hogy az iparosok anyagi érdekeit szövetkezetek alakítása által előmozdítsa. A testület kebelében az egyes iparágak, vagy csoportok érdekeinek önálló képviseletére szakosztályok szerveztettek. A szakosztályok tisztviselői közgyűlésen választatnak három évre. Ezen szakosztályokba az egy iparágat üzők tartoznak. Rokon iparágat üzők azonban egy szakosztályban csoportosulhatnak. Az ipartestület, a hozzátartozó iparosokra és segéd személyzetükre nézve nem azon teendőket végzi, a melyeket az elsőfoku iparhatóságnak

kell végeznie. Ez okból: a hatóságokat az iparügy tekintetében kellőleg tájékoztatja és figyelmét főleg kiterjeszti arra, hogy: tanoncoknak írásbeli szerződés mellett és csak a törvényes kort elért gyermekek alkalmaztassanak; hogy a mester tanonczát iparában oktassa, templomba és iskolába járassa, jó bánásmódban részesítse. A tanviszony befejeztével a tanoncznak bizonyítványt ad, miért ellenőrzi a tanviszonyt, annak tartamát, esetleg felbontását. A területén alkalmazott tanonczokról lajstromot vezet és kiküldöttei által meggyőződik arról, hogy ezek az iskolát miképpen látogatják; tanoncziskolákról, esetleg tanfolyamokról gondoskodik, megállapítja a tanítás napját és gyakorolja a tanítás felett a közvetlen felügyeletet; a segédek szabályos szerződéses viszonyainak megtartására felügyel, kiállítja számukra a munkakönyvet, erről pontos jegyzéket vezet, valamint a területén alkalmazott segédeket lajstromban nyilvántartja.

Ezen ipartestületbe mindazok az iparosok tartoznak, a kik Kolozsvár város területén az 1884. évi XVII. t. -cz. 5. §-a szerint képeztetéshez kötött mesterséget űznek. Az illető iparos iparának megkezdésével egyszersmind az ipar-testület tagjává lesz minden jogával és kötelezettségével. Nők és kiskorúak szintén tagjai a testületnek, ez utóbbiak azonban jogaikat a testületgyűléseken erre meghatalmazott testületi tagok által írásos meghatalmazás útján gyakorolhatják. A tagság véget ér az illetőnek a testület területéről elköltözése, illetőleg üzletének törlése által. Minden tag a belépése alkalmával — belépési díj ezime alatt — tíz forintot fizet a testület pénztárába. Minden tagnak jogában áll: a testület közgyűlésén részt venni, nők és kiskorúak jogukat testületi tagok által írásos meghatalmazás útján gyakorolják oly formán, hogy egy-egy tag a magáé mellett még egy szavazatot gyakorolhat; a munkás viszonyból eredő surlódások és peres kérdésekben a testület közbejövételét, illetőleg segélyét igénybe venni; a testület által vezetett munkás statisztikai adatokat megtekinteni és a testület közvetítését a munkás, esetleg munka szerzésben élvezni; a testület által kezdeményezett közös vállalatokban, esetleg az általa létesített szövetkezetekben az ezekre nézve szerkesztendő külön szabályok értelmében résztvenni. A beiratási díjon kívül, mely a tagság tartamára, egyszersmindenkorra fizettetik, minden tag évenként két forintot fizet a testület pénztárába. A díjak a késedelmező tagoktól az 1884. évi törvény

alapján, közigazgatási úton, a közadók módjára hajtatnak be. Az ipartestület ügyeit a közgyűlés és az előjáróság intézik. A testület tisztikara: elnök, két alelnök, titkár, segédtitkár, pénztárnok és három számvevőből áll; az előjáróság harmincz rendes tagból áll. Az ipartestület vagyonát képezi: a testület alaptőkéje, mely a feloszlott helyi ipartársulatok hagyományaként a testületre száll és a mely a beiratási díjakkal, valamint a neta-láni hagyományok vagy alapítványokkal és birságokkal gyarapítatik; a testületi jövedelmek, nevezetesen: a vagyon évi kamatai, a tagok által fizetett illetékek; a testületi közgyűlés által a törvény korlátain belül kiszabott mérsékelt dologi díjak; az előjárósági és békeltető bizottsági tagokra netán kivetett birságok; a közös vállalatok tiszta nyeresményéből a külön szabályzatok értelmében a testületre eső rész; és az évekről esetleg maradó tőkeletek. A 28. §. szerint, az ipartestület kebelében az iparosok és tanoncok, vagy segédek közt felmerülő surlódások és vitás kérdések elintézésére békeltető bizottságot szervez.

A nagy gonddal készített alapszabályok, a melyet az 1898. január 23-án tartott közgyűlés hagyott helyben, a megerősítést csak ugyanezen év július elsején nyerték meg. A miniszter helyett Vöröss államtitkár van aláírva, szólva a dátum 1898. július 1-ről. Bukása előtt néhány héttel írta tehát alá a megerősítést!... Fennebb említém, hogy az ipartestület vagyonát képezi a testület alaptőkéje, mely a feloszlott helyi ipartársulatok hagyományaként a testületre száll; az építő ipartársulat volt az első, a mely az ipartestület megalakulása után föloszlott, s beléje olvadt vagyonával együtt. A föloszlást a kereskedelmi miniszter tudomásul vette. A példa követésre, azonban valószínű csak ezután akad, hogy a társulat végre megerősített alapszabályokkal folytathatja fokozottabb mérvben tevékenységét. Pár év még kevés idő arra, hogy nagy eredményeket végezhesen egy társulat, — az új testület azonban hivatásának igyekszik megfelelni, 1898-ban még ipartestületi ifjusági önképző-kört is alakítva — és az ipartestületi betegsegélyező pénztár alapszabályai 1898. nyarán terjesztettek fel a miniszterhez.

A szakosztályok elnökei: 1. Építő iparos szakosztályban: Reményik Károly: alelnök: Hevess József. 2. Fém, fa- és jármű ipari szakosztály elnöke: Simonffy István gépész: alelnök: Gergely Kálmán. 3. Ruházati szakosztály elnöke: Ferenczi Ignác;

alelnöke: Schäffer András. 4. Élelmezési ipari szakosztály elnöke: ifju Lászlóczky Sámuel; alelnöke: Mattay Kálmán. 5. Fodrász, fésűs és kefekötő ipari szakosztály elnöke: Terkál Béla. Ezenkívül jegyzők is vannak. E szakosztályok buzgó működésétől függ az ipartestület ipari tevékenységének hatályossága és részletekig menő kifejtése. Az első közgyűlés 1897. január 24-én folyt le. A megalakulás 1896. tavaszán történt; a rendes működést május hóban kezdte meg. Az első közgyűlésen már konstataztott, hogy 1896. decz. 31-én a készpénz maradvány volt 634 forint. Hevessy József számvevő előterjeszté a jövő évi költségeloirányzatot, az összes bevétel 8588 forintra irányoztatott elő. Pénztár maradvány 1897. december 31-én 50 frt volt. Az iparos segéd munkások képzésére szervezett bizottság is nagy tevékenységet fejtett ki, hogy vasárnaponként népszerű felolvasások tartassanak kiváló szakférfiak és írók által; a nyomdai s más ily költségeket az iparkamara hordozta jó részben. A bizottság elnöke: Dr. Haller Károly, kinek személye kezesség arra: hogy szakfelolvasók mindég fognak akadni.

Az ipartestület tisztségviselő kara: Reményik Károly elnök, Tussai Gábor iparhatósági biztos, Bak Lajos, ifju Lászlóczky Sámuel alelnökök, Haás János pénztárnok, Hevessy József, Demjén Ágoston, Ferenczi Ignác számvevők, Hirschfeld Lajos titkár és ifju Jakab Lajos segédtitkár. Csak a Tussai Gábor állásáról jegyzek annyit meg: a felett, hogy a testület az alapszabályok és a törvény értelmében működik, az iparhatósági biztos öröködik; a ki is a testületi előjáróság minden ülésére, valamint a közgyűlésekre mindig külön meghivatik. E testület, ha a maga elébe tűzött hivatásának teljesen meg fog felelni, nagy hasznót tesz úgy az iparosság, mint ezzel karöltve, a közügy érdekében is.

Az 1896-iki év második felében: „*Iparosok Lapja*” czímmel Kertész Márton szerkesztésével egy jól szerkesztett lap adatott ki. Az iparos egyletnek volt a lapja, tulajdonosa Benigni Sámuel. Minden hóban kétszer jelent meg négy levél terjedelemben nyolczadrét alakban, kettős hasábos lapokon. Ára egy évre csak két forint volt. De mert lap példányokhoz nem tudtam jutni, csak hallomás után irtam a fennebbi sorokat, mellőznöm kell ismertetést. Azon azonban lehet csudálkozni, hogy még az iparos egylet könyvtárában se legyen vagy egy példány, holott más lapok ott találhatók bekötve. 1887. év januártól kezdve azonban: „*Er-*

délyrészi Iparlap“ czimmal folytatódott a lap, Tussai Gábor szerkesztésével; épp oly terjedelemben s árban jelenve meg a lap! . . . Ezen lap-számokból sem kaptam példányokat az iparos egyesület könyvtárában, nem kaptam magától a szerkesztőtől, az ő utasítása nyomán a lapot kiállító nyomdához fordultam példányok kapásáért, nem értem czélt, mivel nem volt a lapból eltéve; végre megkaptam az összes számokat az ipartestület levéltárában. A lap a kolozsvári ipartestület, iparos-egyesület, hitelszövetkezet és kerületi betegsegélyző-pénztár hivatalos organuma volt. Az első szám január 15-én jelent meg, Tussai szerkesztő adott hosszabb programmszerű nyilatkozatot. Melitskó Frigyes: az ország második műegyetemének Kolozsvárrt leendő felállítása ügyében irt. A tárcza szól *Bak Lajos* tekintélyes iparosról. Az 1838-ban Szarvason született ifjú, 1864-ben jött Kolozsvárra s néhány évvel rá megvette a mai telkét, berendezve szerény üzletét. Tizenhét éven át dolgozott míg annyira vitte, hogy 1886-ban felépítette mai emeletes házát és műasztalosi gyártelepét, a mely utóbbit a régi kis víz-motor helyett gőzgéppel s a legmodernebb felszereléssel látta el. Az általánosság terén mozgó tárczaközleményen kívül, több ipart érdeklő apró közlemények vannak adva. A 2—3-ik számban önálló dolgozatot adott Tussai: az ipartörvény módosításáról, majd meg beható tanulmányt irt a — vámügyről. Igen érdekes tárczaközleményt találunk Nulinektől, Viktortól, vázolta a csizmadia ifjúsági egyesület kétszázhetvenéves multját. Ünneppélyel ülték meg a jubileumot. Tanulmányos volt a legifjabb Nagy János — hasonnevű kőfaragó mester — sarkő-raktáros — fiának a levele, mit külföldi tanulmány-utjáról irt az iparkamarához. *Benigni Samuel*ről is van tárcza adva, de ez életírat is csak az általánosság terén mozog, sok szó, de annál kevesebb részlet. A 4-dik számban a vezércikk megint Tussaitól van, az ipartestület reformjáról írva: *dr. Haller Károly*ról meg tárcza van adva. Nagy Károly kereskedelmi akad. tanártól igen érdekes felolvasás van adva ily czimmal: „Hogyan hirdettek régen Párisban? . . .“ A márczius 15-iki számban, a nagy napot méltató vezércikk mellett, beható tanulmányt irt Tussai: a segélypénztárakról. A tárczában meg *Reményik Károly*ról van életírat adva. Reményik a kolozsvári ipartestület teremője és elnöke. Azelőtt vezetője az építő ipartársulatnak, a mely az ipartestület magva volt. Még azelőtt jeles főmérőke Kolozsvár városának, a melynek területén több mó-

dern, diszes köz és magánépület tanuskodik arról, hogy Reményik Károly az építész-mérnöki diplomát derekasankiérdemelte. Tőle Erdély más városában is találunk laktanyákat, iskolát, törvényszéket, megyeházát vagy magánépületet. Magyar a művészetében, körzője és írónja alól a legszebb nemzeti motívumok kerülnek ki. Létrehozta az „Otthont” — a kolozsvári iparosok számára. „Itt veszszük — írja az életíró — különösen sok hasznát a Reményik angol vérmérsékletének, higgadt, gyakorlatias gondolkodásának, az ellentétek áthidalására, az összhang eltalálására, az ellentétes iránynak induló nézetek észrevétlen összeboronálására rendrendkívül alkalmas egyéni tulajdonainak. Ma elmondhatjuk, hogy iparosaink hivatalos érintkezése a testületben a lehető legkollégiálisabb, társadalmi érintkezésére pedig mindenki csak azt mondhatja: ezek egy szív, egy lélek. Igazságtalanság volna, ha mindezt első-sorban nem a vezetés javára írónók. Annnyival inkább, mert a kik viszonyainkat ösmerjük, tudhatjuk, hogy mindez nem ment oly könnyen, mások is megakarták már itt alakítani a testületet, de bele törött a bieskájuk, mert az eléjük ágaskodott nehézségek előtt mindjárt meghajoltak.” A terjedelmes életíratot főbb vonásaiban itt ecsetelém. Reményik Károly előtt szép jövő áll, tekintve hogy még fiatal. A férfiak valódi munkálkodása, a 40—50—60-as évtizedeire esik. Reményik pedig legfeljebb ha csak még most lépett be a negyvenes éveibe. Szakzszeníálitása följogosít mindenkit azon hitre, hogy e férfiu előtt az iparosság érdekében eselekvés tere most köszöntve be, az iparosok valódi vezére lesz, kimagasló alakja a kolozsvári iparosoknak. Az április havi két számban, ugyanesak Tussai írta a vezérezikkekét, szólva a segédekről és a tanonez internátusról. Hevesy József négy számra terjedő, nagy szaktanulmányról tanuskodó dolgozatot írt az — építő iparról. Terjedelmes két számban megjelenő ismeretetés van adva a székely iparról. Ugyanesak Hevessy Józseftől van szemrehányó fölhívás intézve az iparosokhoz, a melyben elítéli a lap gyöuge támogatását — az 1100 testületi iparos léte mellett. Hevesynek teljesen igaza volt midőn állitá, hogy az ország második fővárosa ipartestülete minden tagjára szégyen lenne a lapnak esetleges megszűnése. A tekintélyes és lelkes iparos szava azonban nem keltett viszhangot, előfizetők nem nagyon igyekeztek sorakozni a lap köré!... Hatásos ismeretterjesztő tárcza van adva, az ország huszonöt éves ipari haladá-

sáról, mióta a czéh-rendszer megszűnt. A májusi két számban az egyik irányadó cikk: az ipartestület munkaprogramjáról szól, beható kritika tárgyává van téve a testület eddigi munkálkodása; a másik cikkben valaki ügyesen szellőzteti a székely fiuk sorsát. Melitskó Miklós iparos-segédnek dícséretre méltó tanulmány közleménye van a tárcza rovatban, leírva a külföldi utjában szerzett tapasztalatait. A kamara küldte ki a jeles tehetségű ifjút, a ki fia Melitskó Frigyes vasuti mérnöknek. Bréda Ferencz a kolozsvári fazekas ipar hanyatlásáról irt. A juniusi két számban az irányadó cikkek szólnak: az ipartestületről, hangot adva annak, hogy az iparosok tömörítésére megtette ugyan a testület az első lépést, de az mindaddig nem teljes, a míg az ipartársulatok nagyobb része még külön működik. A második irányadó cikkben az erdélyrészi kiállítás szellőztetődik, kíváncsnak jeleztetik, hogy a Hunyady Mátyás szobor leleplezésekor az létre jöjjön. A tárczában ismertette van Mechwart András iparos munkálkodása, ki a Ganz-gyár igazgatója. Ruzicska Gyula behatóan irt az ipartestület és az iparos tanonc iskoláról. Dr. Gyalui Farkastól tanulmányos leírása van adva a brüsszeli kiállításnak; dolgozatában a főirányt Gyalui, az erdélyi iparra fektetvé, hogy mit állítottak ki iparosaink!... A második félév első havi számaiban az irányadó cikkek szólnak: „A végeladások” és az „Ipar törvény módosítása.” Ez utóbbi Tussaitól. A tárczában ugyan érdekes a Barnato pénz királyról adott életírat, az aranybányák tulajdonosa (Amerikában) t. i. tengerbe fulasztá magát egyik utazása alkalmával, de más lapból vététt az egész át. Az augusztusi számokban, a fáradhatatlanul író Tussai, bevégezte elkezdett cikksorozatát az ipartörvény módosításáról. Alkalmas cikk az is, a melyben iparosaink felszóllíttatnak a párisi kiállításban való résztvevésre. Vig Albert terjedelmes tanulmányt irt a kisipar és az ipari szakoktatásról. A tárcza rovatban van ismertetés adva a brüsszeli kiállításról; más helyen meg ezt olvassuk Kolozsvár első iparosáról farkasházi Fischer Vilmosról: „A brüsszeli kiállítás magyar osztályát nem régiben meglátogatta a belga királyné, és hosszasan elnézte a kiállításon a nagy feltűnést keltett Fischer-féle műtárgyakat; elismerését fejezte ki a látottak fölött, melyek — úgymond — nemcsak felveszik a versenyt az egész művelt világ készítményeivel, de nem egy tekintetben túl is szárnyalják azokat.” Dr Gyaluy Farkas igen szép

és nagy készültségről tanuskodó dolgozatot irt a tárczában ily czimmel: „Középkori kolozsvári szobor Prágában.“ Gyaluynak ezen föltünést keltő dolgozata eredetileg más lapban jelent meg, s onnét vevődött ide át. A szeptemberi számokban az irányadó cikkek szólnak: „Bajok az adó miatt“; a másodikban tárgyalva van a munkások napi renden levő bérharcza a munkásadók ellen. A tárczarovat is figyelmet keltő, de mert budapesti lapokból vevődtek át, szükségtelen felemlítésük. Ugyanaz mondható az október hóban adott tárczaközleményről is; ellenben a vezércikk elsőjében behatóan van tárgyalva: az ipartestület alapszabályainak egy s más módosítása, — a második számban meg az építőiparról szól a vezércikk. A novemberi első szám vezércikke szól: a vándor iparról, mely a szakkörök bírálata alá bocsáttatott; a második számú vezércikk czime meg ez: „Segits magadon“, örömmel van konstatálva benne, hogy az ország iparosai és kereskedői kezét fogtak, hogy mentsék meg és fejlesszék a hazai ipart. A decemberi első számban azon iparosünnep leírása van adva a vezércikk rovatában, a melyen kioszták a millenniumi kiállításokon nyert kitüntetések — a kolozsvári iparosok közt. A december 15-iki szám tárczájában a „Nyomdászat“ — czimű munkája van Ruzieska Gyulának ismeretve. Ha az ez évi lap mérlegét egészében vizsgáljuk, az szellemi rész tekintetében teljesen kielégítő volt!... Én csak az önálló dolgozatokat említem fel, mellőzve azon dolgozatokat, mint melyek más lapokból voltak kivéve; és természetesen a sok szakgyűlések s más közlemények felsorolására nem terjeszkedhettem ki. De mennyire elvitázhatlan a lap érdekes beltartalma és a „Hirek“ — rovatának az ipar-kereskedelmet érdeklő élénksége; — mégis ki ritt már a második félévben az — ollózás. Eredeti dolgozatok nem igen küldetve a lapba, az egészen magára hagyott szerkesztő, kénytelen volt — a nagyon is igénybe vett munkaköre miatt — más lapok forrásaihoz fordulni. De ez mintegy jelezte azt is, hogy a lap fennállásának hónapjai megvoltak számúlva. Az eredeti dolgozatok hiánya ezt nagyon is jelzé.

Az 1898-iki év első számában a szokásos ujévi üdvözlő vezércikket olvashatni, a 15-iki számban meg az ipartestületi belépési-díj emeléséről van szó a vezércikkben. Ugyanezen számban nagyon érdekes tárcza-közlemény van adva dr. Török Imrétől: az ipari munkások egészségéről. Az iparosoknak tartja erről fel-

olvasást s adta egész terjedelmében ki a lap, három számon átjőve a dolgozat. A februári első szám vezércikke, az ipartestületi közgyűlésről szól, — a második számban meg a kereskedelmi tárcza költségvetéséről van szó, hogy mily mérvben van az ipar a törvényhozás előtt! . . . A márczius havi első szám vezércikke, az országos költségvetés tárgyalásáról szól, helyeslőleg van az felemlítve: hogy a gyakorlati irányt kezdik fenn is követni az iparügyeknél; a második szám vezércikkében Tussai, a márczius 15-ikét méltatja ipari szempontból, hogy ekkor mozdult meg a magyar társadalom. Az áprilisi mindkét számban, az erdélyi kiállításról vezércikkhezik Tussai Gábor szerkesztő, annak, a Mátyás-szobornak leleplezésekor létre jöttét óhajtván. A május havi első számban a szociálalístákról van szó a vezércikkben; a második számú vezércikkben ismertetve vannak azon új iparágak, a melyeket az országos iparegylet meghonosítani vél. Ugyanezen számban adva van a dr. Gámán József tanulmányos felolvasása is kilencz hasábon át, mit az ipartestületben tartott: az 1900. évi párisi világkiállításról. Kimerítően ismerteti Gámán József, a párisi világkiállítás hazánkat és minket érdeklő ügyét, azzal a reménnyel fejezve be felolvasását: „hogy 1900-ban Párisban is találkozzunk!” . . . A június havi első számú vezércikkben rövid bevezetés van adva az erdélyrészi kiállításról s azután az ipartestületnek ez irányban értekezletét közli. A június 15-iki számú vezércikkben a jövő iparosairól van szó, hogy mily szellemben növeltessenek! Ugyanezen számban, Somlyai László mondja el beható kritikával véleményét: a betegsegélyző pénztáraknál tapasztalható hiányokról, a melyek orvoslása szerint csak a törvényhozás útján vihető keresztül. A július elsején megjelent szám vezércikke a munkás gyűlésekről szól, konstatálva azt: hogy sűrűn tartatnak ugyan gyűlések s mondatnak beszédek, de azért a munkások ügye ma is csak ott áll, a hol ezek nélkül állott.

Ez volt a lap utolsó száma, elégséges előfizetők hiánya miatt megszűnt! . . . Ezen félév is kiváló gonddal volt szerkesztve, a helyi ipari, kamarai ülések leírásán kívül egyéb érdekes közlemények is adtak, miknek felemlítését azonban mellőzém, mivel más lapokból vevődtek át, épp így a tárcza közlemények is. Tehát eredeti dolgozatok alig voltak, azok egyrésze is vezércikk alakjában jelentkezett. De hát eredeti dolgozatot nehéz kapni, ha nincs anyagi erő a díjazásra. Tussai gyakorlott tolla nélkül,

a lap még ennyi ideig sem állott volna fenn, de mint az ipari dolgokban szakavatott író, képes volt legalább a vezércikk rovátát önállóan látni el, s lapmunkatársak hiányában, lapja többi részét is választékosan állítá be. Egyébként Kolozsvártt kereskedő-iparos-lap előfizetők segítségével fennállani egy hamarjában alig fog, mivel kizárólagos szak lap olvasásra, mint melyben melőzve van a politika: nincs még elég olvasó kereskedő-iparos közönség. Idővel mindez megváltozhatik, de akkor is csak úgy, ha *heti* lap fog kiadódni s pár éven az ipar-kereskedő testületek tetemes anyagi segélyt nyújtanak a lapnak, miszerint mentől több önálló dolgozat jelenhessék meg az írói díjazások folyamatba vételével. De erre a czélra elégtelen évi 2—300 forint lap segély. Hetenkénti lap megjelenésre pedig azért van szükség, mert a ritkán jelenő lapban kevésbbé van tér a közlemények adására, s az olvasó sem tud hozzá szokni lapjához a ritkán való megjelenése miatt.

Bár nem kizárólagos helyi intézkedésről van szó, de azért a kolozsvári ipari életre is éreztetni fogja jótékony hatását, fel- említem még a *budapesti országos iparegyesületnek* azon helyes- lendő intézkedését, hogy a hazai iparosokat előmenetelre buzdítani, az ipar előmozdítása körül szerzett érdemeiket elismerésben részesíteni s ezek által a hazai ipart előmozdítani óhajtván: *három irányu díszírem kiadását határozta el*. Ugy szintén mindazon munkásokat és kézműves-segégeket munkás éremmel kitüntetni elhatározta, a kik hosszabb ideig egy munka adónál dolgozván, szorgalmas és buzgó magaviseletük, elismerésre méltó jelességük, vagy a közvetlen felügyeletük alatt levő munkásoknak és tanulóknak okszerű vezetése, vagy oktatása által a hazai ipar körül érdemeket szereztek. Ezen érmek elnyerésére pályázni óhajtó iparosok és munkások szabályszerűleg felszerelt folyamodványukat az országos iparegyesülethez czimezve, lehetőleg a kolozsvári ipartestület útján 1898. szeptember 26-ig nyújthatják be. A pályázat feltételei a kolozsvári ipartestület titkári hivatalában megtekinthetők, a hol bővebb felvilágosítás is szerezhető.

Intelligens kereskedő-iparos osztály teremtésére Kolozsvár város képviselőtestülete és tanácsa mindent elkövetett a multban és követ jelenben is. És bár igazza van dr. Békéssy Károly egyetemi magán tanárnak abban, mit „Kolozsvár Közgazdasági Multja és Jelene”-czimű munkájában állit (kiadva 1889-ben, 73.

lap), hogy Kolozsvár távol áll az ipar város elnevezéstől, mindamelllett a haladás — legalább a szellemi téren — elvitázhatlan!... A fennemlitett munkában ily megjegyzésekre is akadunk: „A régi Kolozsvár lakói a saját produktumaikat fogyasztották, sőt az ország tekintélyes részét is iparczikkével látván el, szintén saját munkájuk gyümölcseit takarították meg. A mai Kolozsvár azonban idegen államok iparczikkét fogyasztja s nem saját termelőerejéből tartja fenn magát. Szomoruan igazolja ezt a város iparának jelenlegi állása, melyre a mezőgazdasági termelés után vessünk egy behatóbb pillantást.“ Békésy munkájában folyvást statisztikával dolgozva, itt is azzal bizonyítja be állításának igazságát. Gyárakról jó formán nincs is mit beszélni, állítja a szerző! És ebben annyiban van igaza, hogy Kolozsvártt a gyáripar korántsem oly fejlett, mint számuk után itélni lehetne. A mennyire igyekszik ma már mindenki szert tenni a „nagyágos“-czimre, úgy el van terjedve a kolozsvári iparosság között is azon czimkorság: hogy czégül használhassák e szót: *gyár!*... Dolgoznak pár legénynyel, de azért a nagyhangu gyári czimre szert tesznek. Van egy néhány kivétel, de a zöm csak kedélyeskedik a gyár-féle elnevezéssel. A hivatalos kimutatásokban e folytán meglehetősen számu gyára van Kolozsvárnak, a valóságban azonban csak egy néhány. Visszatérve a fennemlitett munkára, szerző állítja, miszerint a kolozsvári hirneves aranyműves, réz-, és ónműves, posztókészítő és takács, fegyverkovács, kalapos, orgonakészítő, piparezelő, nyerges, gyertyaöntő-ipar, daczára annak, hogy egyik-másik szakmának még tengődik néhány képviselője, kipusztultnak tekinthető. Továbbá a csizmadia, cipész, szabó, építész, kőfaragó, kőműves, ács, asztalos, kádár, kerekes, kovács, lakatos, fényképész, könyvkötő, kövezetrakó, kutesináló, mészáros, nyomdász, czukrász, kenyér-, zsemlyesütő, fodrász stb. iparágak, melyek a lakosság számához illő arányban képviselvék, s némely czikkeken a vidék szükségletét is fedezi, de a szó nyugati értelmében vett s idegen piacokra dolgozó iparnak távolról sem mondhatók. A tímármesterek külföldi bőrgyárakkal folytatnak nehéz küzdelmet; az aranyművesek, órásk, butoraktárosok, kárposok, kalaposok részint felhagyván mesterségükkal, részint csak javításokra szoritzkova, külföldi czikkek elárusítóivá lettek; a lakatosok, mechanikusok, vízvezeték-készítők s még néhány iparos pedig egészben vagy részben külföld-

ről hozatott kész czikkek felrakásával foglalkoznak. A timárok helyett — bőrkereskedők, papirgyár helyett — papirkereskedők, a kovácsok, lakatosok helyett — vaskereskedés, a takácsok és posztócsinálók helyett — gyolesárulók, a szabók helyett — ruha-kereskedés, más czikkekben: divat- és diszáru, kötöttáru, szőnyegkereskedő, szatócs, zsibárosok gondoskodnak róla, hogy a fokozódott szükségletekhez képest a város és távol vidék selejtes, de tetszetős és mindenekfelett olcsó külföldi iparczikkékkel bőven elláttassék. „Ha végig tekintünk — írja Békéssy — ama 107 féle ipari foglalkozás során, melyet a város statisztikája mutat fel, az oly iparágakon kívül, a melyeknek úgyszólván kényszerüségéből fenn kell állaniok, a helyi szükségletek kielégítésére mindenütt, a hol nagy számu műveltebb közönség együtt él, daczára sok ügyes iparosnak, alig találunk valamit e városban, a mi rámutatna fényes ipari múltjára, s az egészséges fejlődés feltételeit rejtene magában a jövőre. Talán hét kisebb szabásu műmalma? De az erdélyi részek feladata nem lehet a gabona termelése. Romániával való kereskedelmi viszonyunk pedig megbizhatatlan és hegyek közt kanyargó vasutunk nyers terményekre nézve drága szállítási eszköz. Talán a 86-ból egy pár derék, vagyonos és több segéddel dolgoztató asztalos mester, a kinek feldolgozásra hazarészünk gazdag és olcsó faanyaga kinálkozik? Ugy de ezek még annyira sem juthattak az ipar feltételét képező egynemű czikkek készítésében, hogy az épület- és bútorasztalos-ipart egymástól elkülöníthették volna. Avagy a kocsigyártók, szijgyártók, kádárok, szőesők, fazekasok, kerekések, a kik közül néhányan magasabb igényeknek is megfelelő iparczikkeket állítanak elő? Kétségkívül mindenik szakma felvirágzásának meg van az erdélyi részekben minden feltétele, de Kolozsvártt eddig egyik sem dolgozik 3—4 segédnél nagyobb munkaerővel s így távol esik attól, hogy életképes ipart képviseljen; de megvan nagyobbbrészt mindeniknek az egyfogatu szekere, a mi Kolozsvártt a legtöbb esetben azt jelenti, hogy az illető iparos a romlás útján van, mert ipara mellett szőlőművelést és mezőgazdaságot folytat s így természetesen egyiknek sem embere. Így aztán érthető az is, hogy a kolozsvári egyetemen és más hivataloknál a szolgálai állomásokra mi okból pályázik mindig ijesztő arányban iparosmester“? . . . Tíz év még egy ember életében is kis idő, annál inkább az egy város iparára nézve, hogy sem a

fennebbi munkában jelzett kép megváltozhatott volna gyökere-
sen; de a legfőbb föltétel, mely egy város iparának fölvi-
rágzására vezethet, t. i. a *szakoktatás*, oly nagy mérvűvé lett Ko-
lozsvártn az utóbbi másfél-tized alatt: hogyha még egyéb más
is hozzáfog járulni, miről az utolsó fejezetben fogok szólni, Ko-
lozsvár nemcsak a kis „Athén“ nevet fogja ezimei közt hordani,
hanem idővel fölfogja venni az „*iparos*“ város nevet is.

Mert Kolozsvártn ma már tekintélyes iparos osztály van, a
kik kielégíthetnék a város és távolabbi vidék igényeit is egyelőre
még, a míg produktumaikkal még messzébb mehetnének: ha
követni fogják azt az irányt, a mit az utolsó fejezetben fogunk
röviden jelezni. És ha országos hírű iparosunk alig is van, mely-
nek produktuma általános keresletnek örvendhetne, bár jól lehet
ilyen is volna, ha anyagi helyzete arányban állana — zseniáli-
tásával, de iparosaink munkái kielégíthetnék a város és vidék
igényeit, szükségletét: *ha produktumaik előállításában alkalmaz-
kodnának a helyzethez*. Ez esetben nem lenne annyi nehéz viszo-
nyok közt élő iparosunk, és nem szoritnák le a térről őket
külföldi versennyel.

Hogy Kolozsvár iparosai mennyit haladtak szakmunkájuk-
ban, azt bizonyítja a kiállításokon nyert kitüntetétek nagy száma,
a melyek az utóbbi három tizedekben tartattak országunkban
és Európaszerte: de csak egyszerű névsor adásával — a mely
mint birtokomban van — ezen haladás nem illusztrálható. . . .
Egy külön kötetes munkában kell idővel ezt bemutatni, még
pediglen oly formán: *hogy a kiállítási bizottságok birálataiból készi-
tendők az ismertetések*, a mely alapon egyik s másik iparosunk kitün-
tetéshez jutott. Ő hozzájuk fordulni ily dologban, nem lesz élethű
kép adva az emberi gyarlósággal járó — túlszínezés miatt.
Az ipar-kamara közvetítésével lehet csak igazságosan ily mun-
kát megírni, a mely hivatalos átiratban kér erre vonatkozó bizony-
latokat az illető kamara-testületektől, a hol a kiállítás rendez-
tetett, és egy-egy kolozsvári iparos nyert. De önként következik
ebből, hogy ily munka terjedelmes kötetet fog kitenni. Épp
ezért mellőzöm a kitüntetéteknek egyszerű névsor adását, mert az
ily alakban nem sokat ér kulturai történeti szempontból! . . . Az
ipar-kamara azonban egy ily munkát — ha nem is rögtön, — de
idővel bizannyal fog készíttetni avagy készíteni. A kamara nél-
kül ily munka írására senki sem vállalkozhatik, *mert nem lesz élethű*,

az ezen jelleget nélkülöző munkában pedig nem sok köszönet van, kiszínezett könyvre nincs szükség, — az pedig ilyen lesz. ha az egyes kitüntetett iparosok fogják az írók adatokkal — fölvilágításokkal ellátni. Van olyan kitüntetett iparos is, hogy 5—6—7 éremmel bír, — a valóság azonban úgy áll, hogy egy produktumával nyerte mind a kitüntetések a nélkül, hogy újat állított volna ki! Érdem ugyan ily alakban is, de nem vehető oly számban, mintha újabb- meg újabbat teremtett volna. Egy ily munkában az ily jelenségekre is figyelemmel kell lenni, ez pedig csak hivatalos adatok útján tehető meg. De hogy valaha egy ily munkának meg kell íródnia, azt ismétlem, — mely azonban — a túl nagy anyag miatt — nagy terjedelménél fogva nem könnyen fog lehetővé válni, az valószínű.

Jelzettem mindazon tényezőket, kik befolytak iparunk fejlesztésére. Hivatkoznom kell azonban még a *városi tanácsra* és *hírlapírókra is!*... Nincs az országban város, mely annyit költekezne iparára mint Kolozsvár! 1785-ben Kolozsvár lakosága kilencezer lélekből állott, a pár év múlva végbemenő nép számláláskor ütni fogja a lakók száma a 43.000-et. Ezen negyvenháromezer lélek annyi nevelő intézetet tart fenn, a milyent nemcsak Magyarország egy városa sem, hanem még külföld sem mutat fel. Évente 5—6000 tanuló nyer falai között nevelést, oktatást, széthordván innen egész Erdélybe a tudás és műveltség kineseit. Kolozsvártt kilenez gyermekkert és óvoda, 27 nép és elemi iskola, 10 felsőbb nép, ismétlő és szakiskola, 3 közép-tanoda, 2 akadémia (gazdasági-kereskedelmi), 1 tudomány-egyetem, összesen: 52 tanintézet áll fenn, melyek közül csak 9 intézet állami, a többit a város, felekezetek, testületek és magánosok tartják fenn. Páratlan jelenség ez ma széles Európában, hogy ily kevés lakóval bíró város, annyi intézettel bírjon, a melybe nem is vevém bele, a zene-tanoda s más ily intézeteket. Kolozsvár költségvetéséből évente 40—50.000 forint jut tanügyi czélokra, jókora összegek jutva ipari czélokra. Mindezen dicsérendő vonások részben a városi tanács javára irandók. Hódolnak azon elvnek, hogy ipar nélkül város nagygyá nem lehet. Az ez iránybani nagyobb szabásu mozgalmak Kolozsvártt a hetvenes évektől fejlődtek ki, szerencséjére az iparoktatásnak, hogy a város élén fenkölt gondolkozásu polgármesterek állottak, a kik kerék-kötői a haladásnak nem voltak. Hogy csak a hosszabb ideig — a város

élén álló — polgármesterekre hivatkozzak, úgy Simon Elek mint Albach Géza, különösen ez utóbbi, lelkes hivei voltak az ipari-kereskedelmi mozgalmaknak. *Albach Géza* polgármestersége nyomokat hagyott Kolozsvár város életében, a melyek előidézésében részesei voltak: *Szvacšina Géza*, *dr. Nagy Mór*, *Salamon Antal*, *dr. Szabó Gyula* városi tanácsosok is, utóbbi kezdetben főjegyző volt. Albach polgármestersége alatt történtek a nevezetesebb tanintézeti építkezések, a melyek költségeik hordozásában a város élénk részt vett, — ez épületek mindég hirdetni fogják a város utódainak: az Albach, Szvacšina, Nagy, Salamon, Szabó neveket, kik ez időkben állottak városunk élén és szereztek hervadhatlan érdemeket maguknak, dicsőséget a városnak.

Néhai *Fekete Pál* meg a közgazdasági kérdésekben volt a városnak orakuluma. *Szvacšina Géza* 1898-ban foglalta el polgármesteri székét, kormányzatával új korszak nyílik a város életében Odaadóbb városi hivatalnoka soha sem volt a városnak; egyike a legnagyobb polgárainknak, a milyen volt a régi századokban *Lintzek János* ! . . . Tevékenységi köre, mint a város fejének, megnagyobbodott, bizonynyal ennek hatása érezhető lesz a város minden ügyeiben.

De történeti munkámban nem szabad megfélekezniem — daczára hogy én is hirlapíró vagyok — a hirlapírókról sem. Városunk e fáradhatlan gárdái szakadatlan szolgálják tollal, nem csak az országos, hanem a helyi érdeket is! . . . Nincs Kolozsvártn egy rög az újabb tizedekben, sőt visszamenve egész a harminczes évekig, a melyhez a hirlapírói gárda neve ne tapadna. A mi csak Kolozsvártn hatvan év alatt létrejött, az mind e hangya-szorgalmu férfiak érdeme, kik tollaikkal megveték az ágyat, hogy aztán más ültesse bele a magot. A kolozsvári hirlapírók érdemei oly nagyok a város kultura haladása történetében, hogy annak további variálása felesleges. Az újabb időkbeni hirlapírók nevei, kik az ipar-kereskedelem ügyében sokat lendítettek: *Bartha Miklós* hatalmas tollával, *Békéssy Károly* szakképzettségével, *Sándor József* lelkes cikkeivel, *Tussai Gábor* értelmes dolgozataival, *Szentkirályi Kálmán* nagy tudásával, *Hegyessy Vilmos* a leggyakorlottabb hirlapírói tollával, *Salamon Antal* az ő gyakorlati észtehetségével, *Magyary Mihály* szerkesztői tollával, mellésorakozva *Ajtai K. Albert*, *dr. Gyaluy Farkas* ~~titartó~~ tollával, *Kuszkó István*, ki elévülhetlen érdemet szerzett az ereklye-múzeum létre-

L Rutató

hozásával is, *dr. Váradi Aurél* Erdély leghatalmasabb publicistai tollával, *Korbuly József* szép kerekded czikkeivel, *Fekete Nagy Béla* rövid, de világos dolgozataival, *Petrán József* régi hirlapírói tollával, és még mások, kik részben már elhaltak, részben nem mint rendes hirlapírók szólaltak ipari-kereskedelmi dolgokban fel a helybeli lapokban. A kolozsvári hirlapírok önelégülten tekinthetnek az e téren kifejtett tevékenységükre, mert hirlapi fel-szólalásaiknak lett is eredményök.

A kamara tisztviselői.

Láthattuk a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara tevékenységét, a mit pedig csak nagyjában vázoltam, lássuk most már külön-külön azon férflak működését, a kik a kamara rendes hivatott tisztviselői.

Erdélyben a kereskedelmi és iparkamarák száma három!... 1890. előtt csak kettő volt. A kolozsvári kamara területét jelenleg képezi: Alsó-Fehérmegye, Besztercze-Naszódmegye, Kis-Küküllőmegye, Kolozsmegye, (Kolozsvárral), Szilágymegye, Szolnok-Dobokamegye, Torda-Aranyosmegye: összesen 1.183,000 lakossal. A kamarai illeték fizetésére köteles kereskedő és iparos 1898-ban összesen 19.317. A kamarai tisztviselők nyugdíjazásának ügye csak a nyolczvanas évek elején nyert megoldást. A kolozsvári kamara nyugdíjszabályzatát a közgyűlés 1882. december 10-én állapította meg s a kereskedelmi miniszter 1883. április hó 3-án 8186. szám alatt hagyta jóvá. A *nyugdíjalap* állampapirokban és készpénzben 1897. végén meghaladta valamivel a huszezer forintot.

A legelső elnök: *Dietrich Sámuel* volt. 1851-től 1860-ig. A legnehezebb időben állt a kamara élén!... Nevét azonosítá a vasút ügyével. Másféltizeden át vajudott a kérdés az erdélyi vasút dolgában s a Nagyvárad-Kolozsvár-Brassói vonal érdekében, ennek diadalra vitelében élénk tevékenységet fejtett ki a kamara, s még akkor sem adta fel a harezot, a mikor az ellenkező áramlatnak sikerült Aradtól-Gyulafehérvárig építés alá hozni a verseny-pályát s másfelől a leemberg-csernoviezi vonal északról túlszárnyalással fenyegette a brassó-bukaresti összeköttetést. A kamara levéltára egész halmazát tartalmazza az az ügyben készült iratoknak s fölterjesztéseknek, a melyek tanusítják, hogy a kamara az ez ügyben megkezdett küzdelemmel csak akkor hagyott fel, a midőn az alkotmány visszaállta után, a keleti vasút társaság vette át az addig fennállt bécsi és kolozsvári vasúti bi-

zottságoktól az ügy tényleges vezetését, illetőleg kezdetét vette a pályának azon irányban való építése, a melyben kis eltéréssel eredetileg szervezve volt. A pálya fokozatos megnyitása a hetvenes évek elején, husz éves kitartó küzdelemnek vetett véget. A kolozsvári kamara e küzdelemnek az erdélyi részekben kezdet óta központját képezte. Éltető lelke és buzgó harezosa volt ez eszmének elejétől végig első elnöke: Dietrich Sámuel. Második elnöke a kamarának volt: *Sigmond Elek* 1860-tól 1868-ig. A szabadságharcz lezajlása után költözve Kolozsvárra, ő állítá Erdélyben az első nagyobbserű szeszgyárat Kolozsvártt, a melyben a lepároltatásnál a gőz szerepelt. 1851-ben keletkezett az első, 1853-ban a második ily gyára, a melyek úgyszólva alapját vetették meg ez országrészben a szeszipar okszerű fejlődésének. De tevékenykedése itt sem állapodott meg!... 1855-ben megnyitá Kolozsvártt az első gőzmalmot. E vállalkozása még kihatóbb volt a mezőgazdaságra, valamint a malomiparra, mint a szeszgyár. Kezdeményezése alapján az erdélyi részekben számos műmalmom keletkezett, melyek ez országrészt ellátván finomabb lisztnekkel, nemcsak a lisztkereskedés nyert addig itt nem ismert lendületet, hanem az értékesebb buza-fajok termesztése is, mert maga meghozatván a sulyosabb banáti buzákat, a gazdaközön-ség közt kiosztotta, annak termesztésére buzditott; s ma már, ha az aratás kielégítő, az erdélyi részek képesek az itteni műmalmokat a kellő mennyiségű nyers anyaggal ellátni. Gyári vállalkozásain kívül is az ipari téren forgoiódott folyvást, majd mint bérelő, serfőző és nagyszerű sütőde felállítója. Sigmond Elek valódi iparos volt, szakértelmiségénél fogva a városi képviseletnek állandó tagja volt, 1877-ben halt el. *Finály Henrik* volt a harmadik elnöke e kamarának: 1868-tól 1882-ig. Finály tollával vívott magának országos nevet, majd minden dologhoz értve, a kereskedelem-ipar téren is otthonos volt, több szakdolgozattal sőt munkával is gyarapítá ily ágban irodalmunkat. Az ő irodalmi tevékenykedése azonban az egyetemen folyva le, ennek esetelése nem ide tartozik, azt majd olvasni fogjuk az életírat írásával megbízott hírneves kolozsvári egyetemi tanár és történész — *dr. Márky Sándor* tollából, — azt azonban felemlitem: hogy a magyar kereskedelmi tankönyv-irodalomban úttörő volt hazánkban, 1853-ban jelent meg tőle: „A polgár és kereskedő számvetése”; 1855-ben meg: „A váltórendtartás az új váltótörvény

értelmében.“ 1897-ben halt el! . . . A kamara negyedik elnöke 1882 től fogva: *Sigmond Dezső*. E férfiú egész lényében vállalkozói szellem. Nem író, de nagy üzleti prakszissal bírva és háttértalan tevékenységgel léve megáldva, felküzdheté magát ily tulajdonságokkal a kolozsvári kereskedő-iparosok vezérévé. 1844-ben született és így még csak a férfitelén van, sokat tehet még a városi közügy terén, ha továbbra is erre szenteli idejét és erejét. 1873-ban vette atyjától át az iparvállalatokat, mely szesz, műmalom, sörgyártás és állattenyésztéssel és hizlalással összekötött mezőgazdaság, ezek képezik főbb ágait a vállalatnak, melyben évenként 171 ezer metermázsa kerül feldolgozás alá. Az évente termelt szesz 50.000 hektoliter, melynek egy része finomított alakban külföldre kerül eladásra. Vállalata Kolozsvár kereskedelmi forgalmának egyik legtekintélyesebb részét képezi; közel háromszáz embert foglalkoztat a vállalat. Ily nagy üzlet vezetés mellett, tud egyéb tevékenykedésre is időt szakítani; a kamarai elnökségen kívül elnöke a kolozsvári ipariskolák és ipartanműhelyek felügyelő bizottságának; alelnöke az erdélyi gazdasági egyesület állatkiállítási szakosztálynak, a kereskedelmi akadémia felügyelő-bizottságának, az erdélyrészi háziipar-fejlesztő egyesületnek. A kereskedelmi akadémia létrehozásában élénk részt véve, az érettségi vizsgálatokon ismételten szerepelt, mint a kereskedelmi miniszter biztosa. Mint mezőgazdásznak pedig az egész erdélyi részekre kiható ösmert neve van. Az ő kezdeményezése folytán jöttek létre a kolozsvári áruaktárak, az ő és báró Bánffy Ádám közreműködése által létesült a kolozsvári évenként megtartandó tenyészállat-kiállítás, mely az erdélyi gazdák hazafias részvétele által támogatva, különösen hivatva van arra, hogy az erdélyi részek anyagi jóllétét a marha tenyésztés emelése által fejlessze. A kereskedés-ipar-közigazdaság terén elismert szakember hírében állva, nincs oly szakértekezlet fenn Budapesten, melyre Sigmond Dezső föl ne hivatna. 1898 nyarán is volt országos jelentőségű szaktanácskozás Budapesten, Dániel Ernő báró miniszter elnökölt a Vámértekezleten. Sigmond Dezső természetesen hivatalos volt az értekezletre és írásban nyújtá be észrevételeit a tarifára nézve. Kolozsvárról *Sigmond Dezső*, *Gámán Zsigmond* és *Weisz Mór* hivattak fel az értekezletre. Ez utóbbi kiváló szakember és nagy beszédet tartott a vámértekezleten. Sok hírlapi-dolgozata van Weisz Mórnak — közigazdasági

kérdésekben, az 1867-iki párisi kiállításra, az iparos egylet tanulmányútra küldé, s azóta folyvást szaktekintélye a kolozsvári kereskedő-iparosoknak. Oly sok oldalu tevékenység után, minőt Sigmond Dezső kifejtett, 1884-ben Kolozsvár szabadelvűpárti választópolgárai bizalmukkal ajándékozták meg, és két országgyűlési cikluson át képviselte a várost Szónok nem léve, hanem a tettek embere, beszédek tartására nem vállalkozott. Munkakörben növekedve és élve, becsüli az emberben a munkakedvelést, közönnnyel viseltetve a tétlenkedők iránt. 1898. július 30 iki számában hozta a hivatalos lap: hogy Sigmond Dezsőnek a király a III-ad osztályu vaskorona-rendet adományozta, mely kiüntetést a közügyek terén kifejtett tevékenységért kapta.

A kamara alelnökei voltak: *Rajka Péter* 1851-től 1856-ig. A zseniális gépésről megemlékeztem már más helyen. Utánna következett *Kőváry László* hírneves történész 1856-tól 1860 ig. Nemcsak tollával szolgálja még jelenben is a 78 éves örök ifjú kedélyü és tevékenységü férfiú hazáját, hanem részt vesz a közügyekben is. Mint író utolérhetlenül áll ez erdélyi részekben termékeny tollával, kis könyvtárra meg dolgozatainak a száma, a nélkül, hogy ne tudna magának időt szakítani a társadalmi mozgalmakbani résztvevésekre is. Kőváry az irodalom-történeti munkákban van és lesz még számtalanszor méltatva, ott hagyott ő marandandó nyomokat, de a miknek szellőztetése hatáskörömön kívül esik! . . . *Ákoncz János*: 1860-tól 1868-ig volt alelnök, mint láthatók munkám folyamán. Tevékeny ember volt, szerény természetével mindenki rokonszenvét megnyerte a kikkel érintkezett. *Bogdán István* 1868-tól 1888-ig volt alelnök. Nem volt nagy szabásu ember, annálkevésbbé valami elismert tehetség, de ezen hiányokat pótolta rendkívüli tevékenységével. Valódi befutott katalan volt, örökös járás-kelésben volt. Az elismerés koszorúját vivta ki azon tényével is, hogy a midőn a középkereskedelmi intézet, mely később akadémiává lett, már-már a megszűnés örvénye előtt állott, nem bírva még sem állami, sem városi segélyel, Bogdán István néhányad magával annak megmentésére sietett. s a kereskedő olvasó egylet helyiségében szorita helyet be a tanítás folytatására. De mert személyét eléggé méltattuk könyvünkben, áttérhetünk a másik alelnökre! . . . *Krémer Ferencz* 1868-tól 1874-ig volt alelnök. 1868-tól kezdve a kamarának mindég két alelnöke volt: egy az iparos, egy a kereskedő osztályból. Krémer nem-

csak tekintélyes iparos volt, hanem nagy szellemi tudással is volt megáldva. 1841-ben külföldre ment és tizennégy évig volt künn; ez idő alatt bejárta Törökországot, Kis-Azsiát, Egyptomot, Németországot, dolgozott Londonban, mint szabó, hogy az 1851-iki világkiállítást megláthassa és egyúttal a társulás szellemét elsajátíthassa. 1852-ben bejárta Észak-Amerikát, Mexikót, s 1853-ban sok viszontagság után Kolozsvárra érkezvén, felvétette magát a német szabó czéhbe. Hat év múlva czéhmesterré választott. Ez évtől kezdve azonban a magyar szellem a német czéhek közé is behatolt, úttörője Krémer Ferencz volt, indítványára a jegyzőköny magyarul vezettetett. A kolozsvári iparos olvasóegylet alakulása a Krémer Ferencz névvel áll legszorosabb kapcsolatban, de kivette a maga részit az iparos kölcson-pénztár felállításában is. Alig merült fel országos vagy vidéki ipari mozgalom, a melyben Krémer részt nem vett volna. A kiállításokon való résztvevésre buzdítá Kolozsvár iparosait. Részt vett az 1872-iki ipartörvény létesítésére és később ennek módosítására vonatkozó tanácskozmányokban. Tekintélye növekedtével többször részesült azon kitüntetésben, hogy a városi tanács szakvéleményt kért tőle. Közzolgálatban a pontosság és lelkiismeretesség jellemezte. Erélyes elnöke volt az iparos egyletnek. De nemcsak iparos társai között, hanem a közélet más terén is ott volt Krémer!... 1859-ben részt vett a „Kisegítő pénztár-egylet“ alakításában, 1865-ben a „Viktória“-biztosító-társaság alapításában; 1869. óta a városi képviselő tagja volt; 1873-ban az ág. hitvallásu egyház gondnokává választott. Szegény sorshól elsőrendű mesterré avatta magát. A kolozsvári iparos osztály örök hálára van lekötelezve emléke iránt, ki a kor intő szövegére figyelmeztette s a társulati élet előnyeivel és nemes élvezeteivel megismertette. Az iparos egylet igyekezett az 1874-ben elhunyt elnök iránti halálját kifejezni, s míg egyfelől olajfestésű arcképét Vastag György művész által elkészíttette, addig másfelől életrajzának elkészítésével megbizta Tömösváry Miklós, Szucsáki Imre, Nyárádi Lajos egyleti tagokat. Tömösváry szerkeszté az életrajtot. Továbbá a jó barátok adakozásából 264 forint gyűlt be, melyből az arckép költségei fedezése után megmaradt 103 forint. Ezen összeget „Krémer Ferencz alapítvány“ czim alatt kezelik, az iparos egylet gyakorolja a felügyelési jogot. Az iparos egylet nagytermében három arckép függ a falon: *Krémer Ferencz, Benigni*

Sámuel és Kirmáyer Károly! . . A két első tevékenységével vívta ezen megtiszteltetést ki, az utóbbi áldozat készségével. Csak az iparos egyleti ház építésére is 2500 forintot adományozott Kirmáyer Károly építész. Általában az iparosok közt több anyagi áldozó hazafi találtatik, mint a kereskedők közt. Ez utóbbiak e tekintetben nagyon fukarok, alig-alig adnak ebben életjelt magukról, míg az iparosok közül többeknek van nevük följegyezve a nagyteremben lévő hosszú falba illesztett márvány-táblán hogy ki mivel járult a ház építéshez. 500—300—200—100 stb. adományok vannak. A kereskedők közt sok gazdag van, de nem pénz áldozók. Nem voltak a multban, nem azok a jelenben sem.

Krémer halála után, *Benigni Sámuel*t választák az iparkamara alelnökének. Máig is alelnök 1874-től fogva! . . . Egy rendkívüli tevékeny férfiú! . . . Nem fokonként vivott állást magának ki az iparosok körében, hanem egyszerre vevé kezébe a vezéri pálczát. Egész 1874-ig semmi szerepet sem vitt, pedig kora már följosította volna, 1844-ben születve ugyanis De a vele született ambíciójánál fogva, a másodrendű helyet nem szerette; érezte képességét arra nézve: hogy iparos társainak vezetője lehessen; s mivel ily hivatást Krémer mellett be nem tölthetett, inkább a háttérben maradt. Ez a nyitja annak, hogy Benigniről egész 1874-ig semmi szereplés sincs följegyezve. Krémer halála megnyitá a tért számára is Alighogy a kamara alelnöki székét elfoglalta, rá egy év múlva az iparos egylet elnöke lett. Ezzel hivatalos alakban is kikiálták vezérüknek Benignit az iparosok, a mely tény mutatja, hogy a míg a háttérben is volt, fölismerek már benne a természet által adott praktikus észbeli tehetséget s e folytán vezető szellemet, a mi vezéri szerepre utalá őtet. És e föltevésükben az iparosok nem is csalódtak! . . . Benigni a beléje helyezett bizalomnak teljesen megfelel, az elismerés koszorúját már éltében ki lehet szolgáltatni neki, neve összeforrt a kolozsvári iparos osztálylyal Az ő elnöksége alatt épült fel az iparos egylet szép palotája, lett virágzóvá az iparos olvasó egylet és gazdaggá az egylet könyvtára, az alig 4—500 kötetből álló könyvtár ma már áll háromezer kötetből, a miben *Kubicek Domokos* volt könyvtárnoknak is nagy érdeme van. Benigni föllépte előtt alakult ugyan az iparos kölcsön pénztár, de csak vajudott, míg végre annak 1875-ben ő lett vezérigazgatója, és rá egy év múlva megváltoztatta czimét a pénztár s mint

„A kolozsvári iparosok hitelszövetkezete“, biztos betéti alappal. erélyes felügyelő-bizottsággal, ma is virágzó állapotnak örvend. Ugyanesak az ő elnöklete lendíté fel az *iparos agg-menház* ügyét is, mely egylet 1876-ban alakult, és ma már közel 30.000 forint tőkével rendelkezik Diszelnőke továbbá: az 1896-ban alakult ipartestületnek; a polgári dalegyletnek elnöke alakulásától kezdve, tehát 24 éve; az iparos ifjak önképző és betegsegélyző egyletnek is elnöke; kerületi betegsegélyző egylet elnöke, mely egylet nemes hivatását Kolozsmegyére is kiterjeszté. Mint az iparosok vezére, és iparkamarai alelnök, minden helyi kereskedés és iparmozgalmakban benne van. De azért szakit más ügyekbeni résztvevésre is időt, 1874-ben jutott be a városi képviselőbe, s buzgó természeténél fogva ott is betölti helyét.

Hasonló tevékenységi stílusra tett elismert ezimet Weisz József, a kereskedő társulat jelenbeni elnöke s az iparkamara alelnöke 1888-tól, midőn előde Bogdán István elhalt. Weisz József épp ellentéte Bogdánnak, a kinek örökébe lépett. Nines örökösen ~~itt~~ miként előde, és nines mindenütt jelen; hanem elzártan a világ zajától görnyed íróasztala mellett és dolgozik. A kereskedő társaság kebli ügyeit leikiismeretesen kezeli és végzi teendőit, a választmányi ülések elé kerülő teméntelen szoros kebli érdekű ügyeket mindig letárgyaltatja, hogy késedelmet semmi ne szenvedjen; a társulat által fenntartott iskoláért odaadással elkövet mindent, a koródának mint anya a gyermekének úgy viseli gondját, és mindezeket teszi a legkisebb zaj nélkül. A látványosságoknak nem léve soha bámulója, a háttérben szeret mozogni s mégis maga végezni az ügyeket. Neve ily természettel ritkán fordul lapokban meg, nem léve a reklam embere, de annál jobban tudják a kereskedők: hogy ki Weisz József! . . . Nem a mai korba való természetű ember, mert nem szeret hangosan szerepelni; de munkálkodása azért eléggé látható. A társulati jegyzőkönyvek tanuskodnak — a mi a nagy közönséget nem érdekli — határtalan munkabírásaól, a pénzügyi körök meg Weisz József kötelességtudásáról sokat tudnának beszélni. 1867-ben jött Weisz József Kolozsvárra, élénk részt vett azon mozgalmakban s főtényezője volt a kereskedő segédek azon törekvésének, hogy egyesületté társuljanak!, . . . 1871-ben önállósítja magát, mint kereskedő, pár évvel később már a kereskedő társulat alelnöke lett. Ezen állását 1888-ig vi-

L 526a

selé, s akkor első elnökké választák. A kereskedelmi és iparkamarában is ez évben foglalá el alelnöki székét és viseli ez állást közelmismeréssel mind e mai napig. 1881-ben a helybeli Osztrák-Magyar bank fiókjánál váltó-bíráló lesz 1886-ban az akkori „Népbank“ vezérigazgatója lesz, melyet kiváló szorgalmával és szakismeretével már a következő évben kiemel a kisebb bankok köréből. A népbank részvény-tőkéjét fölemeli 25.000 forintról 100.000 forintra, s mivel üzletköre a népies jellegét kereskedelmi jellegűvé változtatja, a Népbankból — „Kereskedelmi bankot“ alapít 250,000 forint befizetett alaptőkével A kereskedelmi banknál, mint vezérigazgató értékesíti szakismeretét ma is; hogy hogyan tölti be ez állását, erre nézve beszéljenek magok a számok. Az intézet betét-állománya 120,000 forint, váltó tárczája 200 000 forinton felül van, tartalékalapja az 50.000 forintot meghaladja. A régi jóhírnevű „Erdélyi pincze-egylet“ — 1889-ben az akkori vezérigazgató visszaélései következtében, a bukás szélére jutott: mikor is az egyesület megszorult igazgatósága Weisz Józsefet kérte fel: hogy nagy szaktudásával, vasszorgalmával tegyen kísérletet, az erdélyi részekben oly nagy hézagot betöltő egyesület megmentésére. És Weisz Józsefnek ez sikerült, mert az ő vezetése alatt ez intézet virágzóbb lett, mint valaha. Ha Weisz soha egyebet nem tett volna ez egy lépésénél, már akkor is hervadhatlan érdemet szerzett. Ez időszert a kormány támogatásában is részesül az intézet, és borai a külföldiek előtt nem ismeretlenek. Weisz József most van a legszebb férfikorában, és így még évtizedeken át szentelheti szakismeretét és fáradhatlan munkásságát a közügynek.

A kamarának *titkára* negyvenhét év óta csak kettő volt!... Első *Posch József*, 1851-től 1854-ig viselve ez állást. Nevet maga után nem hagyott, mivel akkor a közönség még sokkal elfogultabb volt a kamara intézménye iránt, hogysem méltányolta volna a tisztviselők munkálkodását. Pedig a kamara már első éveiben is megfelelt hivatásának. Posch azonban nevét nem azonosítá a kolozsvári kamarával, miként ez történt utódjával. Ő a szó valódi értelmében hivatalnok volt, de nem szellemet beleölnő munkása a kamarának. Elvégzé hivatali teendőit gépiesen, a nagy szakismerettel bíró Dietrich elnökre bízta a kiviteli módokat. Nem vállalkozott a munka megosztására; de mert tényleg viselte a titkári hivatalt, meg kellett erről emlékezmem. Az azonban elismerendő, hogy idegen hangzású nevével ellenkezőleg,

kifogástalan hazafi volt; az ötvenes években pedig ez nem kis akadály volt a hivatali állásban.

Egy férfiú lépett az erdélyi közélet mezejére, és e férfiú *Gámán Zsigmond!* . . 1854-től fogva mind e mai napig viseli a titkári állást, s daczára a hetvenéves életkorának, még most is teljes ifjú erővel van megáldva a természettől, úgy hogy nyugdíj igényeit máig sem kívánja érvényesíteni, mert hivatásának képes még jelenben is megfelelni, Benczezi és nagykállévi Gámán Zsigmond született 1829-ben Kolozsvártn. Már diák korában foglalkozott irodalommal s e szenvedélye a későbbi években is nyilvánult, dolgozatainak hosszú sora van adva, a Sinnyi által szerkesztett: „Magyar Irók Élete és Munkái”-ban. Több színművet is áttett magyarba, a mik az 50-es 60 as években nagy tetszéssel adattak a budapesti és kolozsvári színpadokon. A szabadságharcot, mint annyi sok hazafi, Gámán is végig küzdé, 1854-ben elfoglalva helyét a kamarában, azóta része van mind abban, a mit ez intézet 44 év alatt létre hozott. Ha ennek részletezésébe belé mennék, testes munkát tenne az ki. Nevezetesen főtényező volt az 1857-iki első erdélyi országos kiállítás rendezésében. Munkás részt vett a Kolozsvártt alapított pénzintézetek szervezésében is, és az erdélyi vasútügy kérdésének a megoldásában. Az ipar fejlesztés érdekében több irányban működött. Egyfelől az ipar-társulatok szervezése, az erők tömörítése körül buzgolkodott, másfelől az egészen parlagon heverő iparoktatás ügyét karolta fel; előbb a vasárnapi, később az esti oktatás érdekében járt közre s e téren elért sikereit bizonyítja az, hogy Kolozsvárnak már pár tizede óta oly ipariskolái vannak, a melyek a fővárosnak is mintául szolgáltak. Az ő kezdeményezésére lőn bevezetve az iskolába a rendszeres vallás oktatás és a munka kiállítás. Mint közgazdasági előadó hozta j: vaslatba a gyakorlati mihelyoktatásnak az elméletivel való összekapcsolását s ez alapon lett szervezve az építő- fa- és fémipari tanműhely, mely most állami kezelésbe ment át. Közgazdasági előadói jelentéseit az illetékes körök mintaszerűnek nyilvánították, de legnagyobb irodalmi érdeme van azokban a közgazdasági évkönyvek szerkesztésében, a melyeket a kereskedelmi és iparkamara nevében megírt s a melyek a kamara-kerület forgalmi s ipari életének hű tükrei. Ehez járulnak azok a vélemények és emlékiratok, a melyeket a kamara nevében alkalom-

adtán szerkesztett, mint a különböző vám- és kereskedelmi szerződések feletti vélemények. A kamara nagy agitációt fejtett volt ki a határszéli iparoknak a romániai vámháboru által fenyegetett helyzete érdekében; ekkor Koloszárt e készítményekből a kultur-egylet által nagyon sikeres kiállítás rendeztetett E teen-dőknél kijutott Gámánnak a mukából bőven!... A kamara a titkár hosszas és sikeres szolgálatait méltánylandó, 1882 ben a város összes intelligentiájának résztvevésével jubilleumi ünnepélyt rendezett, a melyet 1891-ben megismételt, s ez évben azzal tetézt, hogy midőn a kamara eddigi elnökeinek arczképét megfestette, a Gámánét is megörökíteni kívánta, ünnepélyes disz ülésben leplezé azt le. Azzal a lankadatlan buzgósággal végzi kötelességét, mint kezdet óta, aminek tanúsága az is, hogy az ezredéves kiállításon való részvétet a kamara-kerületben oly sikeresen buzdította és vezette, hogy az a legszebb eredményeket tüntette fel. A társadalmi és közügyek terén teljesített szolgálatai közt elég legyen reá mutatnunk, hogy a város törvényhatósági bizottságának évtizedek óta választott tevékeny tagja, a Fröbel gyermekkert s kertésznöket képző intézet egyik alapítója, mint közgazdasági előadó szervezte a mezőgazdák számára a vasárnapi felolvasásokat, a vasárnapi mezőgazdasági olvasóköroket, a helyi gazdasági egyesületet, s ez utóbbi útján részt vett a mezőgazdák hitelszövetkezetének alakításában. Hogy Gámán szakképzettségére mily súlyt helyeznek fenn, mutatja az, hogy az országos iparoktatási tanácsnak szervezeti szabályzata alapján, a vallás és közoktatásügyi miniszter 1898. július havában a tanács egyik tagjává Gámánt is kinevezte, mely megtisztelő állás hat évi időtartamra terjed. Ugyancsak az 1898 július 30-iki hivatalos lap száma hozta azon királyi kitüntetést: hogy Gámánnak a Ferencz József-rend lovag keresztjét adományozta. Hat év mulva lesz ötven éve, hogy Gámán elfoglalta titkári állását, biztonnyal azon egész Erdélyre kiható jubilleumot is úgy fogjuk megülni, miszerint Gámán Zsigmond ép erőben áll még a kolozsvári kamara élén, mint mely testületnek tolla — félszázadon át.

Titkár segédek: *Benedek Lajos és dr. Gámán József.* Az első 1854 óta szolgálja a kamarát, végig küzdé a szabadságharcot, s mint egy volt honvédhez illő, állását derekasán betölti. Nagy haszna van már Benedekben a kamarának abban is: hogy több európai nyelvet nemcsak beszél, de hibátlanul ír.

Fogalmazványai korrektek és így nem csoda, ha nem sürgeti senki nyugdíjba menését, bár jöllehet a hetvenes évekbe belépett. Élénk munkálkodása azonban arról tanuskodik, hogy a tollat még ő sem készül letenni. Névtelen hősként fog megvalni idővel, miként a 48-beli honvédekkel történt, — de ha a nagy közönség előtt nem is szerepel, munkásságáról élő bizonytságot fog tenni a kamara levéltára Dr. Gámán József még a fiatalság éveit élvezi, de készütsége arról tesz bizonylatot, hogy idővel atyja nyomdokába fog lépni, a kolozsvári kamara története a multban össze van forrva a Gámán névvel és lesz a jövőben is. Gyakornok: *K. Balázs Gyula*.

A kereskedő-ipar üzletek.

(1898-ban.)

Kolozsvártt tekintélyes számmal vannak, a kereskedő-ipar üzletek. Összeállítám a jelentősebbeket, de mert senki segélyét igénybe nem vettem, sem fölvilágosítást nem kértem, megeshetik hogy itt-ott hiba is lehet, s az illetőnek csak a neve van a czégen, a nélkül, hogy már az üzlet az övé lenne; az ilyen jelenségek Kolozsvár üzlet-világában sűrűn fordulnak elő. Pár netaláni tévedés azonban nem rontja le az alábbi névsor hitelességét. Inkább az történnhetett meg, hogy olyanok maradhattak ki, a kik érzik magukban, hogy bele jöhettek volna a névsorba. De hát ismétlem, én senkihez e tárgyban kérdést nem intéztem, önállóan jártam el a névsor összeállításában; és megvagyok győződve, hogy névsorom korrekt, daczára, hogy a túl nagy zömöt kihagytam. Célom nem az és nem is lehet: *hogy a Kolozsvártt lévő 2159 kereskedő-iparüzlet* névsorát adjam, mert ez a munka komolyságának rovására történne; hanem az első rendű és jelentősebbeket közleni csak. Ez utóbbi a munkám keretéhez tartozik, az első nem.

Fűszerkereskedők: Biásini Sándor, Baresay Manó, Gergely Ferencz, Hirschfeld Sándor, Haraszthy Jenő, Jeney Lajos, Konya Sándor, Szele Márton, Somlyai László. Mind elsőrendű nagyüzletek. De jól felszerelt, jelentős üzletek a következők is: Adler Sámuel, Bojáky Sándor, Bo kovitz József (egyuttal nyomdatulajdonos is), Flora Gyula, Esztegár Kristóf, Havas Lázár, Havas Ármin, Keresztessy Istvánné, Marusán Bogdán, Moldován József, Magyarossy Gyula, Papp László, Papp Antal, Papp Ernő, Poszler Miklós, ifju Pere István, Papp Kristóf, Temesváry Károly, Révész B., Oláh Rudolf, Zsilinszky Antal, Végh Sándor, Veress László, Wertheimer Vilmos (tüzifa kereskedő is egyuttal.) *Az itt közölt 33 névsoron kívül,* még nagyon sok a fűszer kereskedés,

ezen üzlethől van a legtöbb Kolozsvártt. De a többi nincs úgy berendezve, hogy kiirhatnám történeti munkámban.

Szövetkereskedők közül első rendűek: Buzesko testvérek, Császár Dávid, Csatt Ilyés, Dániel Antal, Fogel Antal, Juhos József, Király Gyula, Lányi Benő, Meskó Lukács, Medgyesi és Nyegrucz, Izay Árpád, Schnell József, Tamási Tamás és fia, Rigó Lajos, Poszler és Társa, Voith Miklós. A szövetkereskedő üzletek nagyon elegánsan vannak Kolozsvártt berendezve, a között 16 üzleten kívül többet azonban munkámba nem vehettem fel.

Papirkereskedők: Keresztessy Pál, Polcz Albert, Rigó Árpád, Stieff Jenő és Társa. A két első régi üzlet, a Stieffé csak alig másféléves, ez egyik legelegánsabb üzlete ma Kolozsvárnak. A kereskedés ezen ágából összesen 4-et közlök

Fényképészek: Csiszhegyi Sándor, Dunki fivérek, Kató József, Mérges J., Veress Ferencz. Mind elsőrendű fényképészek, köztük Veress európai hírű Ezen rovatban közlék 5-öt.

Lakatosok közül a legelső rendűek: Demjén Ágoston, Fekete Sándor, Geng Adám, ifju Knauer József, Seemann József, Ezen öt iparos kezeli ma Kolozsvártt a valódi mű-lakatosságot, nagy tökélyre vive azt.

Asztalosok: Csukai Sándor, Molnár Benedek és társa (asztalos társaság), Komáromy János, Wittmann és Rindt. *Négyen* üzik nagyobb szabásulag ez iparágat, más különben az asztalosok száma meglehetősen nagy városunkban.

Bőrraktárosok: Bergner Mór, Lux Kálmán (bőrkereskedő), özvegy Tauffer Józsefné (bor és bőrkereskedő.) Összesen *hármán* vannak elsőrendűek

Timárok: Akeszmán Albert, Bagaméri István, Bagaméri Károly. A mily virágzó volt egyidőben ez iparág, annyira hanyatlott az újabb időben. Számuk ugyan elég tekintélyes most is, de a jóllét nem áll egy arányban azzal.

Kocsigyártók: Gergely Kálmán, Klimes Károly, Reiner és Bodnár, Szeszák Ferencz, Udvary András Gergely János pedig kerekese. A kolozsvári kocsigyártás híres volt valaha, de e fent közöltek hasonlóan mesterek ez iparágban.

Látszerészek: Lucze Ferencz, Miháltsek Ferencz, Ring Filep. Ez iparágak alig van képviselője Kolozsvártt.

Kályhakészítők: Gál B. János, Kozel József (kályharaktáros), Spaller Károly. A Gál készítményei országos híreik.

Ékszerészek: Adler Antalné utódja, Páczenszky József (órás is), Dietrich Gyula (aranyműves és ékszerész), Dunky Béla (órás), Fratta Géza (aranyműves), Szathmáry Elek (1829-ben alapította atyja az üzletet), Sárga János (ékszerész, órás), Husznik János (órás és ékszerárus). Volt idő, midőn a nemzeti fejedelmek alatt, kiválóan kezeltettek ezen iparágak; jelenben azonban a régi dicsőségnek csak halvány árnyéka szemlélhető. A helybeli ékszerészek közül alig egy pár ad saját maga által készített produktumot, a többi csak — árusító. A Fratta, Dietrich készítményei azonban feltűnő szépek. Üzletük a fentt közölteknek mint elegáns, nagy városias jelleget kölcsönöznek Kolozsvárnak.

Szabók: Grébé Henrik, Hübel és Wesselovszky, Harkó Lajos, Kádár Imre (női szabó), Keleti János (női szabó), Krausz Adolf és fia (egyenruha készítő), Lidák József (polgári és katonai egyenruha készítő), Marczinkievich Ignác, Mészáros Károly (női szabó), Tanczer János (női szabó), Reil és Tokos, Ütő és Futó, Weisz Adolf. Mint mindenütt, úgy szabó Kolozsvártn is sok van, de a fentebbi 13 névvel bemutattuk az első rendű szabókat

Gyapotonmű kereskedést üznek: Ákoncz Sándorné, Kovács József (gyapot és férfi divat kereskedő).

Divatúru kereskedők: Bittó Rezső, Hirschfeld Györgyné (női pipere árus), Csiky Mihály (női divatkereskedő), Klenk Emilia (női pipere árus), Kovács Péter fiai (diszmnű kereskedés), Jeszenczky Ferencz, Novelli Lajos, Scheffer András (férfi divat ker. és elsőrendű szabó), Schusztér Emil, Poschler Gyula, Püspöki Miklós. Kolozsvár bolti kirakatainak a legszebbikei ezen üzletek. Számuk azonban még ennél is több.

Vaskereskedők: Hirschfeld Károly, Reményik Lajos, Reményik Viktor, Szegedy Zoltán. A Reményik czég nagyon régi, már a 40-es években elkezdé a vas üzletet, az öreg Reményik, a mit fiai még nagyobbá fejlesztének és az egész Erdély-részi részekre kiterjed üzletük.

Könyvkötők: Czerni Antal, Hancz György és fia, Incze Elek tűnnek fel diszmnű kiállításaiikkal.

Aranyozó: Kass Antal.

Varrógép és kerékpár kereskedők: Bernáth Ede Sándor, Grosz Frigyes Mindkettőnek jól berendezett nagy üzlete van.

Kárpitos-butorkereskedők: Gál Antal és Molnár, Csernyánszky

Lajos és Szöllősy, Lederer Ernő, Máyer Géza, Messtitz Mihály, Szász és Schrammer. Gazdagon felszerelt üzletek.

Könyvtárosok: Gibbon Albert, Stein Gábor. Ez utóbbi czég, a néhai Stein János nevével már a 40-es években létre jött.

Gyógyszertárak: Bogsch Lajos, dr. Czetz Dénes, dr. Hintz György, dr. Issekutz Arthur (a régi Volf-féle patika), Székely Miklós, Takács József. Mind időt töltött gyógyszerárak.

Szöcsök: Bányai Sámuel és fia, Vincze József.

Kesztyűs: Hubay Károly. Egyike a legszebben berendezett üzleteknek.

Kézműáru kereskedő: Püspöki Miklós.

Szijgyártók: Benyovits István, Klaszovitt György, Simon Endre. Iparosaink ez iparágban remekelnek.

Kalapos: Bolgai Gyula. Nagy kereskedést folytat.

Vászonkereskedők: Sárga Kristóf, Sárga Gergely, Stein Bertalan. Gazdag üzleteik a fővárosba beillene.

Kőfaragók: Nagy Testvérek (sirkőraktárosok is), Reimann Károly (sirkőraktáros is), Smiel Dávid és Gerstentrein Tamás. A kézi munka ügyessége nyilatkozik ez üzletekben.

Czipészek: Hegedüs Ferencz, Ferenczi Ignác, Lengyel Károly, Leitner János, Matutsek József, Pataky A., Schwartz József, Veres Lajos. A czipész ipar nagyon fejlett városunkban és számos képviselője van.

Üveg és porcellán kereskedők: Andráschofszki Lajos, Eischer Vilmos, dr. Frankis István, Hunvald Lipót, Lászlóczky Lajos, özv. Müller Józsefné, Somlyai Mihályné, Régeni György. Mind jól berendezett üzletek, sőt Hunvald ez iparágban országos névvel bír.

Mészárosok: Alexi György, Benigni Sámuel, Biró Lajos, Feszt Sándor, Fajk István, Kárl Ferencz, Lászlóczky testvérek, ifju Lászlóczky Péter, Lászlóczky Dániel, Lévy János. Macskásy Lajos, Rignát Sándor, Nikk Lajos. Ez iparágat sokan üzik.

Liszt kereskedők: Becsey Hugó, Breiher Dávid, Petrovics György, Vécsey Sámuel, Voith Péter.

Ácsok: Kaukál és Györfalvi, Kovács István.

Szoba festők: Haas János, Adorján Béla, Visky Imre, Székely Kálmán. Van közöttük olyan is, a ki az 1885-iki országos Budapesti kiállításon nyert.

Aszfalttirozók: Pollák Samu (czémentöntő és elismert aszfalttirozó), Tessitori és Guriratti (czémentöntők).

Műkertészek: Farkas Antal, Moldován Miklós, Schultz Rezső, Zobácz Ferencz.

Ruhakereskedők: Buday J.-Szucsáky, Eibensütz M. (ezelőtt Ransburg és fia), Jákobi Lajos, Eisenberger Abrahám, Eisen Izidor.

Halárusok: Békéssy Kálmán, Keller Márkus, Marinka János (malombérlő is), Neff Ádám (kitűnő rozsolisai vannak, fűszerkereskedő is), Péterfy Mór, Taub Náthán, Vincze László. Önként következik, hogy szatócs-italárus roppant sok van Kolozsvárrt.

Zsemlések — pékek: Losonczy Albert, Mattai Kálmán, Seemann Ágoston, Walther Ferencz.

Vendéglősök: Nagy Gábor (központi szálloda), Tauszik Alajos (New-York), Sebessy Pál (angol királynő). Vinkler Jakab (Biásini vendéglő). Elsőrendű éttermek továbbá: Ács Ferencz, Csermák Ferencz, Gráf János (vasuti vendéglő), Herczegh Albert (fa és fűszerüzlete is van), Rácz János, Gál Simon, Józsa Bertalan, Krisztián Vilmos. Az első négy szálloda uriasan berendezett helyiség, lakszobákkal-éttermekkel.

Rozsilis kereskedő: Szilágyi Eleonóra (Pap Aronné). Egyike a legrégibb üzleteknek és a legjobb szíverősítőket bocsájtja az üzlet forgalomba.

Bazár kereskedők: Diószeghy József, Kohn Lajos, Lakatos József.

Kőmivesek: Fazakas János, ifju Nagy István.

Czukrászok: Grobois János, Gyurka Béla, Imberi János és fia, Nyiszli Viktor, Tauffer János, özv. Tauffer Adolfné. Mind elegánsan berendezett czukrászdák.

Kávéházak: Kikáker Boldizsár, Nagy Gábor, New-York kávéház, Moldován Dániel (Grand), Gàrdonyi Imre „Hungária“-kávéház, Biásini vendéglő-féle kávéházak az elsőrendűek. Ezen kívül még van több is.

Fodrász üzletek: Terkál Béla, Kirs Lajos, Spacsek Ferencz, E három a legelső rendű, máskülönben számuk 42-re megy.

Gépraktáros: Káhlé János

Hírlapárusítók: Böckel Károly, Schwartz Lipot.

A vízvezetéki és csatornázási vállalkozók: Bányai Kálmán és Társai.

Faüzletek: Betegh Péter, ifju Varga Dániel.

Borüzletek: Erdélyi pincze-Egylet, Deák József, Bognár és

Szántó, Engelmann Hermann Továbbá: Schneider Gusztáv Adolf: pilseni sörraktáros. Nagy sörraktáros több is van Kolozsvártn.

Zongora raktár; Hey Károly, Thék Endre.

Temelkezési intézetek: özv. Czetz Péterné, Czetz János, Gergely Kálmán. Az emberi halandóságnál fogva, ez a legjobb vállalat; de azért hasznos intézmény, sok gondtól vannak a gyászolók megmentve

Harangöntő: Andráschófszky Efraim. Országos hírűvé tette iparát.

Vegyések: Szántár Ferencz (bélkészítő), Klein Dávid (paplan, mátrác varroda), Körösy János (butor-lakkirozó), Balogh Gerő (czimer-festő), Zdimál Károly (fa műfaragó), Keresztény Pál (kefekötő), Homoray Albert (műfaragó, szobrász), Jeloess József (szobrász), Dávid Ödön (ruha festő és tisztító), Szántó Bertalan és Gusztáv (dohánytőzsdés), Schwarcz Adolf (terménykereskedő), Káhle János (Tauffer Ferencz utóda) magy. kerékpár-gépraktáros, és még többféle üzlet.

Gyárosok: Andráschófszki Dániel (eczetgyáros és rézmíves), Áron Mihály (szeszgyáros), Ifju Varga Dániel és Babos Sándor (papirlemez-gyáros, de órák-ékszerész is), Brèver János (kalapgyáros), Charles Georsi (gáz-gyár), Cziriák Károly (szappangyáros), Fischer Vilmos (porcellán-gyáros), Bak Lajos (műasztalos és gyáros), Hevessy József (műasztalos és gyárüzlet), Heinrich József (szappangyáros, Hirsch Ödön (szeszgyáros), Henter Adolf (szappan- és gyertyagyáros), Kazay Rezső (az áll. dohány-gyár) igazgatója, Konez Ernő (építész, téglagyáros), Kiss Sándor (olajgyáros), Müller Gyula (kefegyáros), Léber Gyula (Első erdélyi sodrony szövet-gyár), Pariser Pál (téglavető-társaság igazgatója), Simonffi István (gépgyáros), Solymossy és Kosch (gépgyárosok) Szliács-Halászi (első magyar agyagáru- és kályha-gyárosok), Sigmund testvérek (szeszgyár, italárus, malombërlet), Báró Bors és Társa czímmel, több tagból álló társaság folytat egész Erdélyben nagy szeszital kereskedést, Kolozsvárott nagy eczet-gyáruk van. stb. stb.

Ha el is hallgatunk néhány szikvizgyár, szeszgyár s serfőzdeket, gyára van Kolozsvárnak elég, csak az anyagi töke hiánya miatt a tul zöme nem nagy berendezett gyár!.. De ha összehasonlítjuk például a 40-es évbeli viszonyokkal, tagadhatlan haladás. És e szám még több lenne, ha az illetőket más

rovatba nem tettem volna. Sőt van ugynevezett suvikszgyár is egy kis házikóban. De ha a fennebb közöltek nem is mind nagy gyárosok, értelmes szakemberek. A 40-es években alakuló félben lévő papirgyári vállalat megbukott; a lelkesedéssel alakított czukorgyár megbukott; hasonló sors érte a bakkanec-gyárat is. Kisebb méretű fénymázgyár, csontliszt-parketgyár, keményítő-albumin, enyv-gyárak mind elbuktak; de el a nagyobb méretű gyufagyár is, pár év múlva Kolozsvárnak azonban lesz gyufagyára. Az 50-es években a 25 szeszgyárból 17 szűnt meg, míg most a gyárak fenn tudnak állani, a mi a város ipara javára írható.

De azon 290—300 közt levő szám is, a mit a túllapokon közlék, bizonyítják, hogy Kolozsvárt meg van a talaja a kereskedés-iparnak, csak alkalmazkodják úgy a közönség, a helyi iparviszonyokhoz, mint a kereskedő-iparosok is a közönség igényeihez. Ezen nem alkalmazkodásra vezethető az vissza, hogy olyan iparosok nevét kellett kihagynom, a kik országos kiállításokon is nyertek, de üzletök egy a pangással. E rovatban én pedig csak a jelentősebb üzleteket vehettem fel. De viszont, ha valaha megírja valaki a kolozsvári ipar produktumait, mit e félszázadban haladott, akkor a jelentősebb üzletek névsorának nem lesz helye azon munkában, egy ily könyvben csak a kézi ügyesség és észbeli tehetség lesz bemutatva, bármily kis üzlete is legyen más-különben az illetőnek.

I p a r.

Azt mondják, hogy e kor, melyet némi önzéssel magunkénak mondunk, az anyagi érdekek, a materializmus kora; s ha e nevezetet a mult században divatozott böleselet értelmében vesszük, igazuk is van. A mult század materialismusáról azt tarták, hogy a szerfeletti anyagi élvezetek által az emberi szellemet eltompítván, képtelenné teszi mindenre, a mi nemes és magasztos, ma pedig éppen ellenkezőleg azt tartják, hogy az anyagiak eszélyes felhasználásából származnak a nemesebb élet, a szellemi élvezetek. És az életrekapó eszmék készítik a mindennapi élet előtervét. A mai értelemben vett ipart a mult idők nem ismerték, az az újabb idő gyermeke; sőt nem ismerik még jelenleg is nem egy országban; az csak azon népnek házi barátja, melyek a mivelődésben előre haladtak!... Az államok anyagi célja hozza magával, hogy a jövedelmi források szaporítása, a termékek sokasítása, a készítmények nemesbitése által növelje az államhatalom, az ország gazdagságát; ezen cél felé az utat egyengetni szintugy kötelessége a kormányoknak, mint kötelessége a népnek az odajutást tejes erejük szerint előmozdítani. És miért ne is tennék ezt?... Hisz a legközelebbi haszon csak reájok háramlik. S valóban nem is találhatni oly népet Európában, mely az iparnak oltárokát ne épített volna, vagy építeni ne kezdene, a miért az ipar egy oly európai nagy hatalmasság lőn, hogy már akárhányszor a béke vagy a háboru mérlegét tartja kezében, sőt világoralom után törekszik. Az ipar a különböző alakban mutatkozó anyagi munka, műveli a földet, ez gyárt és tölti el a piacokat árukkal. A politikát erősebb karokkal vezérli, mint maga a diplomatia.

Mi szintén azon országok közé tartozunk, melyek a jólét e hatalmas faktorának nagy hatalmát csak másoknál bámuljuk, de kezeinkre keríteni nem iparkodunk testestől lelkestől. Nem akarjuk állítani, hogy kizárólag az iparosság, az anyagi érdekek állítandók az államok egyedüli végcéljául, mert tudjuk, hogy

azon esetben az eszmék életét halál fenyegetné, a szabadság és hazafiság veszélyes kórságba esnének. Hanem minthogy arról is megvagyunk győződve, hogy a hol az anyagi érdekek fejlesztését ha nem is nagyobb, de éppen akkora előszeretettel ápolják, mint a szellemiekét, a közjóllét erőteljes felvirágzása kimaradhatlan; szívünk mélyéből óhajtunk, hogy az újabbkori értelemben vett materialismus minálunk is mentől több lelkes követőkre találjon. Egy nemzet nagyobb hatású emeltyűjét bírja jóllétének polgári iparosságában, mint aranybányái dús ereiben, vagy sóaknái mérhetlen terjedelmű rétegeiben. Az ipar az anyagon uralkodó értelmiség, s ha alkalmat nyújtanak neki, oly materialismust alapít meg, mely viruló szellemi élet öntudatára vezérel. Ha tehát elismerjük, hogy az emberi törekvés nemes célja abban van kitűzve, hogy e földön az emberi jóllétet munkálja, az élvezetet szaporítsa, s a nyomort kevesítse, hogy megelégedést termő növényeket ápoljon, s a boldogtalanság burjányait gyomlálja, ugy-e magasztos célra vezető eszközök mindenikét ugy kellene tekintenünk, mint a gondviselés jótékony ajándokát, és tárt karokkal kellene fogadnunk. A mely népek az ipar s jelesen a műipar áldásait megragadták, jóllétben magasan állanak, és mi nem birjuk kezeinket a jóllét ezen hatalmas emeltyűje után kinyújtani!!... Azt mondják, az indiánok azon maximával tartanak: jobb menni mint futni; jobb állani mint menni; jobb ülni mint állani; s végre jobb heverni mint ülni. Lehet, hogy közöttünk is nem egy van, a ki ezen maximával tart; de fajunk geniusát sérteném, ha az indolentiát nemzetünk öröklött általános tulajdonának állitanám!... Az ember maga is anyagból áll, az anyag pedig nyugalomra, helytállásra törekszik; de van egy erő, mely a tehetetlenségen diadalmaskodni tud, s ez — az akarat ereje!... Hogy a magyar a jó, nemes és üdvös iránt nem csak fogékonyiséggel, hanem azok létesítésére akarattal is bír, azt senki kétségbe nem hozván, támogatására nincs miért szót tennünk. Honnan van hát, hogy iparát viruló életre deríteni eddigelé nem bírta?

A ki a magyar nemzet életviszonyaiba nem avatott, szellemével nem ismeretes, meglehet, azt hiszi rólunk, hogy mi a népek szerencséjét csak ott hisszük lakozhatónak, hol ügyesség és ismerethiány, hasztalan, eredmény nélküli munkásság üt fel sátorait!... S meglehet ebből akarná megfejteni, hogy hazánk

természetadta terményeit miért nem akarja az ipar-kultúra kezei közé venni. Azonban az ily vád az újabb tizedekben semmi nyomatékkal sem bírhatván, az abból vont következtetéseknek is magában össze kellene omlania. Valóban a baj okai egyebükt ke- resendők. Ha őszinték akarunk lenni, be kell vallanunk, hogy a régebbi tanrendszer szerkezete mellett iskoláink nem eszközölhet- tek teljes organikus kifejlődést nemzeti testünkben; képezett egyéneket a lélek pásztorlására, az élet védelmére, s a vagyon oltalmára, de a vagyon teremtésére képezni ki az ifjat nem tar- tozott körébe. Honnan jött az, hogy csaknem minden iparvállalat hazánkban, mindamellett, hogy felkarolására, ápolására elég hazafi akarat nyilvánult és zseb nyilott meg, pangásra jutott vagy éppen megbukott? Onnan, mert régebbi iskolai rendszerünkben a természet-tudományok elhanyagoltatván, azoknak alapján mű- tani szakismerettel nem fegyverkezhettük fel magunkat s vállala- taink vezetését legtöbbször rossz akaratú idegenre voltunk kény- telenek bízni, a kinek eljárása milyenségét még csak megítélni sem bírtuk. Meg csalhattak, mert nem értettünk a dologhoz. Honnét volt az, hogy azon valóban tömérdek pénz után, melyet vagyonosabb hazánkfiai javított vagy újonnan feltalált eszközökért adtak ki, oly kevés munkakímélő eszköz tudott hazánkban régebbi időben meghonosulni? Onnan, hogy régebb a reál-tudományokat iskoláink mostohán kezelvén, embereink nagyobb része nem bírta az alapot, mire valami újat lehessen építeni. A magyar faj természetes észte- hetségei tekintetében egy nemzet előtt sem szégyenelheti magát. S ha eddigelő művelt gépészsze és tudományos műiparossá mégis aránylag oly kevés magyar vált, ez hiányos nevelésünkből, a reál- tudományok elhanyagolásából eredett.

Azonban e baj újabb alkotmányos éránk óta fel lón ismerve, s orvoslására nevezetes lépések történtek, az új iskolai rendszer pedig elüt a régítől, ipar szakoktatásban városaink nagy részé- ben most már van tér a képzésre, hogy hazánkban is képzett magyar iparos osztály álljon elő. Hogy Kolozsvártt e tekintet- ben mily nagy lépések tevődtek, azt munkánk folyamán láthattuk. És így biztosra vehető, miszerint a kolozsvári ipar fölvirágzás- nak fog indulni: *ha úgy az iparosok, mint a közönség megérti egymást!*... A közönség legnagyobb része nem igen veszi figye- lembe és számításba az iparczikkek belbecsét és tartósságát, sőt a műipari tökély fokozatát sem, hanem többnyire elsőséget ad

az *olcsóbb*, kivált *tetszős külsejű* cikkeknek. De ezen körülmény-nél fogva, kivált olcsóság tekintetében nehéz a leginkább kézi-leg és egészen tiszta anyagból előállított iparcikkeinknek verse-nyezni a külföldiekkel, minélfogva — a mit eléggé láthatunk — sok derék kolozsvári kis iparos keresete a legszűkebb térre szorít-kozik; *de leleményesség által* ellensúlyozhatják az olcsóságot, mit főleg a gépek, illetőleg a gőzerő által érvényesítenek a gyár-iparosok; de a nagy költséggel előállított gépeknek egyik legfőbb hiányuk, hogy csak csupán egy mintára képesek dolgozni, holott a leleményes kisiparos *mindennap más, meg más mintákat létesít-het*, s így legalább a jó ízlésű közönségre mindig biztosan szá-mithat. Érvényesítheti ezt minden iparágban, de kiváltképpen a ruházati és butorzati cikkek előállításában, melyek ez idő szerint épen legjövödelmezőbb ágait képezik az iparnak egész Európában. Tehát a legfontosabb és részben a többi iparágakra nézve az oly nagy rémületet okozott gyáriparcikkék versenyé-nek hatalma nem oly veszélyes, ha kisiparosainkban feléled a — leleményesség. De sajnós, hogy ezen leleményesség a kolozs-vári iparosoknál csak a kiállításokra készített ipar produktumaik nál mutatkozik.

Az olcsóság mellett van azonban még egy igen kitűnő tu-lajdonsága a külföldi iparcikkeknél, mely versenyképesség te-kintetében még az olcsóságnál is nagyobb szerepet játszik, ez : *az ízléses kiállítás, a tetszős forma*, mely főleg a kézműiparczik-keknél a legelengedhetlenebb kellék, mely egymagában minden egyéb hiányokat, többek közt az anyag silányságát is képes pó-tolni. Tehát az olcsóság mellett kiváltképpen az ízléses kiállítás, a tetszetős forma szerzi meg a külföldi iparcikkék számára ama *hatalmat*, melyet azok versenyében látunk, a mely hazai s így kolozsvári iparcikkeinket még saját piacunkon is háttérbe szo-rítja, s mely képes volt a hazai közönséget is annyira meghódi-tani, hogy saját nemzeti jólétét és gyarapodását feledve, mil-liókkal adózik évente a külföld csábító ipartermékeinek élvezete-ért! . . . Azt írja Jakab Elek örök emlétkben élő nagy történé-szünk „Kolozsvár története“ czimű terjedelmes munkájában (a 3. kötet közel 3000 lap, de sajnós a tartalom részletezésének hiánya miatt nehezen lehet valamit benne megkapni), hogy a midőn a kolozsvári iparos czéhládák irományait tanulmányozta három éven át, az öreg Pataky, tekintélyes iparossal egyszer be-

szédbe ereszkedett a kolozsvári iparviszonyok felől, s azt mondá a legnagyobb bajnak Pataky, miszerint mindenféle iparos elem bebocsáttatik a városba s ez megnehezíti a szolid ipar megélhetését! Elavult nézet volt, épp mint azoké, kik a szabad ipar kimondását veszélyesnek tarták hazánkra nézve, a míg a magyar ipar meg nem erősödik. A kor szelleme, zártkörűen üzött ipart többet nem protezsálhat. A nagy versennyel szemben a baj az, hogy iparosaink túl nagy zöme és így a kolozsváriak is, csinal állandóan nem dolgoznak. Akárhány szép produktumot állít kiállításra ki, mint az eredmény mutatja, nyer is kitüntetést ott, de ezen ügyességét nem állandósítja munkáiban, hanem csak — hiuságból — kivételesen tevő, — és így természetesen nincs elég vásárló közönsége, daczára, hogy a kiállításokon nyert érdemei diszelegnek czégtábláján, boltja kirakatában. Az *izléses kiállítást, a tetszetős formát* állandósítani kéne iparosainknak. A szép és csinos művek előálítása még ma is csak kivételkép történik Kolozsvártt. Már pedig a város iparos jelleget csak akkor fog magára öltetni, ha nemesak egy néhány jó iparos, hanem mindenik állandóan készít szép és csinos műveket. Csakis akkor, ha iparunk ily általános mérvű fejlettségnek örvendhet, csakis akkor lesznek iparosaink képesek a külföldi versenynyel szembe szállni s a magyar ipar legtermészetesebb fogyasztó közönségét a szó teljes értelmében vissza hódítani, illetve megnyerni őket. Erre meg van adva a tér Kolozvártt szakiskolákkal, igyekezzenek önálló üzletükben is megvalósítani a tanultakat. Tartsanak lépést az izlés haladásával és kísérjék figyelemmel a divat mozgalmait ; s ha alkalmazkodni fognak a fogyasztó közönség igényeihez oly mértékben, a minőben saját jól felfogott érdekekben az kívánatos lenne, akkor jól megélhető állapotban fognak mindnyájan lenni. Azzal jöjjünk tisztába, hogy önálló vámterület életbe léptével sem lesz sorsunkon javulás, ha az itt hangoztatott elveknek nem fognak hódolni. Mert Ausztriától magas vámtarifákkal nem zárkozhatunk el a — földmives osztályért. A mező-gazdasági nyers anyagainknak legfőbb piaczeza Ausztria, és így szigorú vámhatárt nem vonhatunk a két állam közé, nehogy túl is magas vámokkal sujtsák gabonáinkat. A két állam tehát kedvezményes vám-szerződést kell kössön egymással, és így az osztrák ipar azontúl is befog tudolni hazánkba. S ezé lesz a győzelem, *a mely olcsóbban és szebben állít elő.*

Hogy a magyar iparos is olcsóvá tehesse iparcikkait, ide is *szakértelem kell!* . . . Jelenben az a baj, úgy az országban, mint e folytán Kolozsvárrt is: *hogy a nyers anyagok kikészítése módjához kevesen értenek.* Ennek pedig folyománya az, hogy iparosainknak sokba kerül az *előállítás költsége*. Mert az iparhoz szükséges nyers anyagokat sokkal drágábban szerzi be, mint a külföldi iparos, daczára annak, hogy az ipari nyersanyagoknak elég bővében vagyunk. De hát ennek nyitja az, mint említém, hogy a kikészítés módjához kevesen értenek, s így a hazánkban levő nyersanyagok legnagyobbbrésze külföldre vitetik és a kívánt mennyiségben onnan átalakítva kerül vissza; tehát míg a tovább értékesítő külföldi iparos a nyers anyagért csak a kikészítés költségeit fizeti, a magyar iparosnak fizetnie kell *a ki és beviteli díjakat is.* Ha mindezen visszásságokon változás fog beállani, Kolozsvár ipara elfogja foglalni a maga illő helyét. Iparosaink törekedjenek az általunk vázolt irányban haladni, az állam és Kolozsvár városa is igyekezzék szakintézeteket egy színvonalon tartani a külföldi hasonló intézetekkel, a szükséges anyagra nézve vámmentesség, ingyen avagy olcsó telep, mérsékelt árú építőanyag, a Szamos folyó hajtóerejének felajánlása és másnemű kedvezmények által gyári vállalatok létesítésében a legszélsőbb határokig menő kedvezményeket nyújtani, községi adómentesség sat. Ugy a gyáripart, mint a kis ipart egyaránt fel kell karolnunk és akkor Kolozsvár valódi fővárosa lesz az ország keleti részeinek.

De ezekkel szemben a közönségnek is van kötelessége a magyar iparra vonatkozólag. Mind hiába való a magyar iparos törekvése, ha produktumainak hátat fordít a közönség túlzóme. Az iparos ifjak közt midőn évekkel ezelőtt — felhívásra — egy másfél órán át tartó felolvasást tarték a magyar iparról, mit az „Erdélyi Híradó“-czimű Kolozsvárrt megjelenő lap több számon át egész terjedelmében kiadott, már akkor hangoztatám s most is teszem: hogy szakítson a magyar közönség azon rossz szokással, miszerint oly buzgó vásárlója a külföldi iparcikkeknek! . . . Ne feledjük, a nemzeti vagyont fogyasztjuk mindanyiszor, valahányszor külföldi iparcikkéért adjuk pénzünket; mert hazánk lakosságának együttes vagyona képezi Magyarország nemzeti vagyonát, s a hány millió e vagyonból külfölde vándorol, annyi millióval lesz az mindig kevesebb, oly arányban lesz nemzetünk

szegényebb. Kövessük az oly tragikus halálal kimult Erzsébet királynénk tanácsát, ki az 1885-iki Budapesti országos kiállításkor azt mondá magán beszélgetéskor egyik közéletünk férfinak: „a hazai ipart a társadalom minden osztályának föl kellene karolnia“!... Ily tanács követésével, a külföldi ipar invaziuma önként megfog szünni. Mint hangoztathatjuk szóval a magyar ipar fölvirágzását, ha az életben aztán másként cselekszünk. Oda jutottunk tehát a hol kezdtük fejtegetéseinket: *hogy úgy a magyar iparosnak, mint a közönségnek kölcsönösen meg kell egymást értenie.* És értsék meg a kereskedőink is, miszerint ideje elszokni a kényelmes megrendelésektől a külföldön, s egy kissé tekintsenek körül a hazai ipar piacán és boltjaikat ne töltsék idegen árukkal meg, hanem kínáljanak hazait a közönségnek. lassan-lassan hozzá szoknának emezek vásárlására. A kolozsvári kereskedésekben mindent lehet látni, csak hazai árut nem. Így van ez az ország más városai egy részében is az igaz, de ez nem ok a rossz szokás követésére.

Végül köszönetet mondok azon férfiaknak, kik munkámhoz felkérésemre sziveskedtek adatokat szolgáltatni. Első helyen áll a kereskedelmi és iparkamara fáradhatlan titkára *Gámn Zsigmond*; továbbá *Török Lajos*, az iparos egyesület tevékeny könyvtárnoka; ifju *Jakab Lajos*, az iparos testület segéd titkára; dr. *Békéssy Károly*, majd meg *Sándor József*, a kultur egyesület alelnöke; *Pákey Lajos* az ipar-múzeum igazgatója; dr. *Léhmánn Róbert* keresk. akad. tanár; *Veisz József* a kereskedő társaság elnöke; *Hirschfeld Sándor* a kereskedő társaság egyik irányadó férfia; *Hirschfeld Károly* első rendű kereskedő; *Magyar Endre* fa- és fémipari szakiskola igazgatója. Azon tudattal végzem munkámat, hogy tőlem telhetőleg igyekeztem Kolozsvár Kereskedelme és Iparának Történetét összevont alakban adni, bárki könnyen áttekintheti az e téren történeteket, a melyből meggyőződhetni: hogyha a közös jóakarat ily cél érdekében általánossá lesz városunkban: Kolozsvár megint megkaphatja a régi századokban kivívott, de elenyészett nevet: *kínesei Kolozsvár*!... Gazdaggá egy várost csak az ipar-kereskedelem tehet, annak virágzása nélkül a jólétet a lakosságnak nélkülöznie kell.

4.00

01
11

By O. B. 24

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

HF	Urmossy, Lajos, muzsnai
3750	Kolozsvar kereskedelme
C47U4	es ipara tortenete

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 21 25 10 020 5